

Anul XXX

April 1923

No. 2 g

ARHIVA

Revistă de istorie, filologie și cultură românească

Director: ILIE BARBULESCU

S U M A R

ILIE BARBULESCU . Teoria despre limba rusească în constituirea individualității noastre
I. IORDAN . . . Dialectele italiene de sud și limba rouînă.
PERICLE PAPAĞAGI Din topografia aromânească.
P. Coustuntiuescu-Iași Politică colonială moldovenească în
AUGUST SCKLBAN . Etimologii.-

Comunicări

Ilie Barbuleacu ; Limba unei Cazanii după vechia direcție filologică, Sîrbi imperați
tu Oltenia în sec. XVI și XVII, Versificarea la noi înainte de Dosoftei, Romii de pe [a
Vidin, Doua cărți sîrbești cu privire și la Rouîni, Relativ la „vechitua acuzativului cu
pre”, Cum scrie prof. N. Iorga Istoria „Dacoromania” față de „Arhiva” [pentru d. Sextil
Pușcuriu), Congresul internațional al Științelor Istorice, f Teodor T. Burada.—*It. Frunză* .
Recenzia unei recenzii.—*August Scriban* : AU răspuns lui N. Drăgău, f Urban Jarufk.—
/• *Iordan*^ larăș „britiza zburată”, Apriat, Bezmetic, (Tn)buiestru, Tot pe vale tot pe drum.

Recenzii

N. Iorga^ Cele dinții cristalizări de Stat ale Romînilor (Dr. Ilie Gherghel) ; *Tache
Papağagi*. Antologia aromânească (I. Iordan) ; *Alexandru Roiculescu*. Culegere de diferite
scrisori vechi cu diferite litere chirilice (N. A. Bogdan).

IPOGRAFIA «LUMINA MOLDOVEI»
ESPLANADA EMSALÏETA 2

1923

Rugăm ou Insistență persoanele oarl prlmeso ARHIVA, să ne trimită oostul abonamentului oe ne mal datoreso pe trecut sau pentru anul in curs, intru olt oheltuelele tiparului fiind foarte mari, se cer adevărate sacrificii pentru a putea apare la timp.

A R H I V A

Apare de patru ori pe an: in Ianuar, April, Iuliu și Octombre

ABONAMENTUL ANUAL

100 de lei pentru România.

*40 de franci franceji pentru Franța, Italia, Belgia
AngUa, Elveția și celelalte țări din uniunea poștală.*

Orice corespondență să se adreseze:

Pentru tot ce privește Direcția și Redacția, (manuscise, cărți și *schimb dc publicațiuni* etc.)

D-lui Profesor Ilie Bărbulescu

Strada Speranță, No. 14,— Iași

Pentru Administrație, expediție, abonamente, mandate-pbstale etc.

D-Iui N. A. Bogdan, publicist

Strada Albineț, No. 4,— Iași

Pentru ani mai vechi ai acestei reviste, a se adrfesa tot D-lui N. A. Bogdan;

—≡ ARHIVA ≡—

ORGANUL SOCIETĂȚII ISTORICO-FILOLOGICE

—DIN IAȘI—

A n u l X X X

A p r i l 1923

N o . 2

ftoșterea individualității limbii romîne și elementul slav

Teoria despre limba rusească în constituirea
individualității romîne

Precum cu alt prilej am arătat *), oarecari învățați susțin că în constituirea limbii (și naționalității) romîne,—care după exagerarea pomenită a lui Ovid Densusșianu, s-a format definitiv tocmai în sec. XIII,—a intrat, mult zic unii dintre aceștia, sau într-o mică măsură spun alții, și element etnografic rusec, a nume rutean. Conținutistul *Pi&*, de pildă, susține *) că aproape de loc bulgăresc, ci rutean (malorus) e elementul slav care a intrat în formarea individualității romînești, măcar că crede că : «limba romînă era deplin formată gramatical, cînd veni în atingere cu Slavii, căci ea fu influențată de Slavi numai în chip lexical» ; el susține chiar¹⁾, întemeindu-se pe acel vechi amestec al elementului romanic cu Rutenii, că Romînii ar fi avînd un «tip antropologic» asemenea celui rutean : «Dieser *slavische Typus*, der in der Moldau, der Valachei und in den Niederungen von Transilvanien so häufig zu finden ist, differiert von dem sud-slavischen Typus...stimmt dieser Typus vollkommen mit jenem *russischen Typus* (hohe, sehnige Gestalt, blondes Haar und Bart, blaue Augen, längliches Gesicht, iiberein, wie ich denselben in Galizien

1) In *Arhiva* din Oct. 1922, p. 457-460, 464 și din Iulie 1922, p. 327

2) In *VZTe dacischen Slaven* etc, p. 244.

3) In *Die daclscheti, Slaoeri* etc* p 2ăZ,

und unter den ungarischen Ruthenen (bis in die Slovakei) gesehen habe».

ROslerianii de altă parte, măcar că susțin că mai ales elementul bulgăresc (sau Sloveni, după Miklosich) a intrat' in Constituirea individualității romine in epoca lui Iordanes, totuși zi: că și element rusesc a intrat in această individualitate, peste cel vechi bulgăresc, după ce Românii s-au strămutat in sec. XII și XIII din Peninsula Balcanică in Dacia Traiană și anume și in părțile Moldovii de mai târziu ale acesteia. Așa pare a crede și Miklosich'» măcar că nu spune răspicat. Astfel că, după ROsleriani individualitatea limbii (și nației) romine s-a constituit *definitiv* in Dacia Traiană. Ba, fiindcă ei admit că numai in Moldova au trăit Rutenii, dar in restul apusan al Daciei Traiane au stat Bulgarii sloveni, unii susțin (așa Weigand) că individualitatea românească definitivă s-a constituit cu 2 *nuanțe* oarecum precise: in Muntenia cu nuanța *muntenească* in constituirea căreia a intrat numai elementul slav bulgăresc, iar in Moldova și părțile răsăritene ale Transilvaniei cu nuanța *moldovenească* in constituirea căreia a intrat elementul rusesc (rutean) iar nu bulgăresc. Această constituire dublu nuanțată s-a intimplat, zic ROslerianii, după ce elementul romanic, fie dela țărmul Adriaticei și Hirta (spun Miklosich, Miletis), fie din Mesia (zice ROsler) a admigrat in Dacia Traiană treptat—cu începere cam din veacul VII, după unii ca Miletis, inainte de sec. XII după alții Ca Totnaschek*), sau in veacul XII ori al XIII după ROsler; admigrând aci, zic ei, parte din acest-element "s-a așezat între Bulgari in Muntenia și prin apusul Transilvaniei unde trăiau slavii Bulgari, iar altă parte in răsăritul Transilvaniei și in Moldova veche unde viețuiau slavii Ruteni. Aci s-au amestecat cu acești Slavi, producând, ast-fel nuanța muntenească (cu elementul bulgar) și pe cea moldovenească a Rominilor (cu elem. rutean). Oricum însă, chiar după ROsleriani elementul rutean a intrat in constituirea individualității limbii romine mult in urma celui bulgăresc.

ROslerianii eclecticici, adică continuitatisto-emigraționiști, se deosebesc in 2 cu privire la elementul slav. Benko, care pare intemeetorul acestei teorii eclecticice, crede că Ruteni erau slavii cu cari, conlocuind și amestecindu-se romanicii (dintre cari parte

1) Cf. *Arhiva* din Oct 1922, p. 459.

2) Cf. *Arhiva* din Oct. 1922 p. 459.

erau rămași după Aurelian în Transilvania, iar parte admigrați (aci de dincolo de Dunăre mai tirziu și treptat) au constituit individualitatea limbii și nației romine. În opera sa *Transilvania*, anume nu în volumul cu «pars generalis» apărut la Viena în 1777'), ci în «pars specialis» rămasă în manuscris și nepublicată, BenkO spune, pe temeiul cercetărilor sale, că, în regiunile ocupate de Secui și Romli ale Transilvaniei au trăit înainte Biseni sau Biceni, pe cari îi identifică cu Rușii și despre cari susține «că au fost maghiarizați cu vremea și romînizați»). Ceea ce va susține mai târziu și Piș.

Continuatorii Ia Romli,—prin Tunuslii, Philippide și Fotino dela începutul sec. XIX—și susținătorii teoriei lui BenkO, prof. D. Onciul și Ovid Densușianu *) însă, au adoptat, cu privire la natura elementului acesta slav, părerea lui Miklosich : că e slovean în general, iar nu rusec (rutean) de cit prea puțin în Moldova; căci, zic și ei ca Miklosich, Slovenii au locuit și Dacia Traiană, cea mai mare parte, pe vremea cind se plămădea individualitatea romînească. Ovid Densușianu, care pune elementul slovean bulgăresc în constituirea individualității limbii romine, nici nu pomeneste de element rutean în această individualitate, ci pare chiar a crede că acest din urmă element a *intrat* în limba romină-deabia din sec. XVI, după ce pînă în acest veac și înainte de sec. XIII (în care se constituise definitiv individualitatea romlă), Rominii trăiseră în Carpați, numai vecini cu Rutenii: «dans les Carpathes, dans le voisinage» *)• O greșală, desigur, pe care i-o observă deja BrUske*), a crede că numai din sec. XVI vin Romîni în atingere cu Rutenii; căci, cum vom vedea și aci, vin mult mai *de* vreme. Dar o exactitate istorică, (după Miklosich și ROsler, de altfel) a nu pune elementul rutean pe același picior de vechime cu cel slovean al limbii romine și a nu socoti că cele mai vechi cuvinte slave ale rominei sunt rutene. Ceea ce, de asemeni,, vom vedea și aci mai jos.

1) Cum am arătat în *Arhiva* din April 1922, p. 309.

2) Cf. I. FileviS : *Istoriya drevnej Buși*, Varăava 1896,1, p. 3.

3) Căci, cum am arătat deja în *Arhiva* din April 1922 p. 309, teoria continuitatisto-emigraționistă, nu e a lui D. Onciul, cum s-a zis fals la noi, ci e deja a lui BenkO și dela acesta trecută la Romîni, prin frații Tunuslii, Philippide și Fotino, la D. Onciul și prin acesta din urmă Ia ceilalți cari o împărtășesc.

4) În *Histoire de la l. roumîne*, I, 306.

5) În al lui Weigand *Sahresbericht*, XXV1-XXIX, p. 2.

Din acest istoric al problemelor de care ne ocupăm aici se vede că unii cred că nu element bulgar (sloven) ci rutean a intrat în alcătuirea, fie totală (Pîrî, BenkO), fie numai parțială ('<Veigand> a individualității etnice romine; căci Ruteni erau în genere, iar nu Bulgari, Slavii din Dacia Traiană. Spre a, susține acest lucru, ^i aduc, odată cu anumită interpretare a izvoarelor istorice, argumente etnografico-antropologice și filologice.

Pic", care cel dintâi și cel mai stăruitor științific îmbrățișează problema astfel, le rezumază pe amândouă, spunînd că : «Slavii din Dacia sunt, după mărturia *ticului* lor, ca și după *nomenclatura geografică* păstrată, din grupa apusană a *Malorușilor* (Rutenilor)» *)

Argumentul antropologic al *teului* însă, dacă-i brachicefal *) sau dolicocefal, dacă-i de culoarea cutare ori cutare a pielii etc, nu poate avea valoare singur. Se știe doar concluziile hazardate și nestabile ale Antropologiei. Așa că numai din el nu se poate susține că «tipul» romînesc, fie chiar numai al Moldovenilor, ar fi rusesc sau rezultat al amestecului etnografic cu cel rusesc. Dar chiar de s-ar putea dovedi această asemănare a tipului romînesc în genere sau moldovenesc în deosebi cu cel rutean, și atunci nu s-a făcut dovadă că acest amestec s-a întimplat în vremea plămădfrei și constituire! individualității romine ; căci amestecul, care să lase urme în tipul antropologic moldovenesc, s-a putut face, prin conlocuire, și mai tirziu, adică după ce individualitatea romînească se formase deja. Așa cum se poate constata elemente antropologice sau etnografice *sîrbești* la Romîni, numai din pricina și prin conlocuirea noastră cu felurite colonii de ale Sîrbilor, în Principatele Romîne și în Transilvania etc, *după veacul XI**) fie și numai în perioada Slavonismului de pînă în sec. XVII inclusiv.

1) Cf. *Arhiva* din Oct. 1922, p. 458.

2) Cf. Pifi și Amlacher : Dae *dacischen Slaven etc*, p. 257: «înalt, statură voinică, păr și barbă blonde, ochi albaștri, obraz lungueț» ca tip rutean, iar nu sudslav, zice. Pe cînd lorga în a sa *Histoire des Jioumains*, București 1922, p. 29 găsește pe Romîni, că ar fi avînd tipul antropologic trac; el zice: «L'Anthropologie et l'ethnographie ne constatent pas le type slave chez Ies Roumains, mais bien le thrace, brun, court de toille, vif de phisionomie».

3) A se vedea această idee în cartea mea: *Eelations des Jioumains avec Ies Serbes, Ies Bulgare* etc, p. 305-306.

Argumenta/ autropologic al «tipului» ar putea avea valoare științifică Ia Romîni numai dacă i-ar veni în sprijin, spre a-l întări, cel filologic: ai «nomenclaturii geografice» și al celor mai vechi cuvinte slave din limba romină. vorbită, că acestea ar fi de limbă rusească (ruteană).

Dar în fond nici argumentul, filologic n-are valoare științifica, •ei din următoarele considerații.

Spre a se dovedi că cele mai vechi cuvinte slave din limba romină in deobște sau ale dialectului moldovenesc în deosebi sunt din rusească, ar trebui să se documenteze că ele in ființa lor au anumite caractere cari constituiesc individualitatea specifică a limbji rusești (rutene) în vremea plămădirei aceleia și cari nu sunt bulgare sau sîrbești.

Deocamdată admitînd și eu aci părerea aproape generală de astăzi, că limba ruteană e un dialect al rusei, iar nu, cum susțin alții), că ea e o limbă deosebită de ruseasca moscovită, adică de așa numita velico-rusa, V- constatăm că și ruteană ca velico-rusa, încă dela începutul individualizării lor, și limba rusă mamă (strărusa) difi care acele 2 dialecte s-au diferențiat mai tirziu, au următoarele cel puțin 3 caractere specifice rusești, prin cari se -deosebesc toate și de bulgara și de iirbeasca și de oricare din celelalte limbi slave: a) limba rusă (așadar și ruteană) are, dela începutul existenței sale, deci și in epoca lui Iordanes, cînd cei mai mulți pretind că se plămădea individualitatea limbii romine, sunetul *c* in loc de străsiav (urslavisch) *ij* adică *t'* și în loc de bulgar (piși.) *St* ; b) are *z* (in velicorusa, iar în ruteană dz rar și z) in loc de *) străsiav *dj* adică *d'* și în loc de pisl. (bulgar) *zi*; cuvintele rusești vechi cari demult au intrat în limbile fineză *) și iituană') observate în legătură cu limba Evangheliei rusești a lut Ostromir din sec. Xi arată că prin sec. Vil sau al VIII cel puțin, adică în jurul perioadei lui Iordanes, cînd se plămădea după unii individualitatea organică romină, c) limba rusească avea deja fenomenul specific ei (ș< velicorusei și rutenei) numit «pervoe pol-

1) Așa Stephan von Smal-Siöckij und Theodor Gartner: *Graminialik der ruteninchen (nkrainisclienj Sprache*, Wien 1913.

2) Cf. *tbidem* p. 95, 485.

3) Mikkola: *Beruhungen ewisschen den westfinnlschn md slavischtn Sprachen*, Helsingfors 1894.

4) Buga, în *iev&tija* Academiei de Științe din Petrograd, tom -XVII (a. 1912), c. 1, p. 4,

noglasie» (german «Vollaut», romtoește «plenison»): grupele, **olo**, **ele**, **oro**, **ere** în Joc de străsiav **ol**, **or**, **el**, **er** și in Ioc de piși. **la**, **ra**, **T^hk**.

Adică : Rușii, în limba lor poporană curată, au zis totdeauna '• odeza, nadeza, obizat' meza, etc, cuvinte al căror **z** corespunde-paieosi. deci buJg. **zd**: odezda (rom. odâjde), nadezda (rom. nădejde), obizdati (rom. obijdui), mezda (rom. mejdină); și au zis r mofii, pecera, maSiha, etc, cuvinte al căror **c** corespunde paleosl. adică bulg. **St** : moști (rom. moaște), peătera (rom. peștera), maș-teha (rom. mașteha).

Tot astfel, cel puțin în sec. VII ort al VIU, adică prin epoca de constituire a individualității romîne, Rușii ziceau deja, în limbilor poporană curată *): bolonâ, golovâ, boldto, zdioto, etc, cuvinte pe cari Bulgarul (și Sîrbui), deci plslovenica le avea, cum aceștia le au și astăzi: blana (rom. blană), glava, blato (rom. baltă), zlato (cf. numele topic romînesc ZJatna); și ziceau încă ; storonâ, g(šrod, storoză, pdroch, etc, ^cuvinte pe cari Bulgarul (și Sîrbul) le avea sub formele strana (rom. strană), grad* (cf. rom. gard), prachx (rom. prab—praf); sau ziceau: terezv, terebovat', veremja, peleva, zeleb, ceremucha, etc, cuvinte pe cari plslovenica deci Bulgarii (și Sîrbii) le pronunțară: trăbovati (rom. treabă)" vrânrk (rom. vreme > vreme), plăva (rom. pleava), zläbs (rom. ^jghîab), * firămuchă).

Unii mai admit, în deosebi pentru limba ruteană pe care nu o socotesc dialect al limbii rusești ci limbă deosebită, încă alte: caractere specifice originare; așa inițialul Ia cuvinte o in loc de străsiav și plslovenic e sau *e, ca rus ozero *)' pisl. ezero (rom. Iezer), sau t in silabe închise în loc de străsiav și pisl. o, ca rutean snip, nârid=plsl. snop», narodx, rom. snop, norod, etc. Trec însă peste acestea» pentru că se poate că ele sunt, amîndouă,,

1) Sobolevskij: *Lelceii*, p. 21; Wondrâk: *Vergi, slav. Gram.* 1, 27fi.

2) Sobolevskij: *Lekcii*, p. 23—27; Mikkola: *Beruhungen*, p. 43—46; Kozlovskij, în *Ieslădovanie po russJc. jaeyfai* a Academiei dim Petersturg, Sanktpeterburg 1885—1895, I, p. 112—114. Cf. însă. și Wondrâk: *Vergi. slav. Gram.*, I, 303, cu părerea lui TorbiOrson-

3) Wondrâk: *Vergi. Slav. Gram.*, I, 350. Cf. rîul *Ceremuș*, în Bucovina.

4) I. I. Mikkola: *Urslavische Grammatik*, Heidelberg 1913^, p. 6 pune pe acest o pentru 'e ca al patrulea caracter specific originar al limbii ruse tn deobște, afară de acele **6**, **z** și polnoglasie»

ori mai sigur cel al doilea¹⁾, fenomene cari s'au produs în limba rusă sau ruteană dupe secolul VII ori VIII, adică mai tirziu, dupe perioada lui Iordanes, intrucit pare-se că nici unul din ele nu se găsesc între elementele ruse ale limbilor vechi fineză și lituană. De altfel, poate de aceeași considerație împins, și I. Baudouin de Courtenay*) ia tot numai ceie 3 caractere specifice de mai sas ca criterii dupe care judecă că Slavii (limba lor) din Resia, în Italia de nOrd-est, nu sunt Ruși, pentrucă, anume, nu au în limba lor acele trei rusisme specifice, ci sunt Slovenți.

Din punctul de vedere ai acestor 3 caractere trebuiesc observate nomenclatura geografică slavă veche și cuvintele slave vechi din limba comună vorbită ale Romlnilor, spre a hotări dacă ele bunt rusești vechi.

S-a îndeletnicit Ptâ mai întâi în a. 1889 cu «terminologia geografică» slavă a Transilvaniei, în munții căreia susține (ca continuatist) că au trăit Romanii și s-au plămădit Rominii după anul 171 (Aurelian) până ce în sec. VI au venit în contact, acolo cu Rutenii; din acest veac Rominii au conlocuit acolo cu acești Slavi mereu apoi, până prin al XI veac când Rutenii âu fost complet asimilați de Romini. Cam tot așa susținuse ROsler la a. 1871 în *Romänischc Studien*, p. 319 și susținu apoi Filevie²⁾ în a. 1896. Cu această nomenclatură nu numai din Transilvania ci și *mai ales din Moldova* și Muntenia s-a ocupat apoi *), după îndemnul și indru" mărirele mele, fosta mea studentă d-șoara profesoară Margareta Ștefănescu. Iar cu cercetarea cuvintelor rusești vechi în limba *vorbită* a Rominiilor s-a îndeletnicit în chip sistematic mai intu Herman BrQske*).

Continuitatistul Piâ nu aduce însă nici un cuvînt de «nomenclatură geografică» în Transilvania cu rus. *c* pentru străsiav *t* bulgar *Si* și nici cu rus I pentru străsiav *ă*" bulgar *ză* *), ci

1) Cf. la p. 12, că » dela acest *o* e d'n sec. XVI, după Sobo-» levskij și documentele moldosiave.

2) În *Note glottologiche intorno dlle lingue slave*, Firenze 1881, p. 3.

3) În *Istorija drevnej Huși*, VarSava 1896. Cf. Jagid, în *AfslPL*, XIX. 239. Numai că el și ROsler pun, ca necontinuitațiști» alte secole.

* 4) În *Arhiva* din 1921 și 1922.

5) În al lui Weigand *Jahresbericht*, voi. XXVI-XXIX, din a. 1921.

6) Cf. totuși, Oblak, care va fi greșind, p. 139.

numai cu bulg. **St** (de altă natură), ca s. ex. Grădiște, Plojrtna etc. Nu aduce, de asemeni, nici un nume geografic sigur cu «polnoglasie» **oro-**, **6lo**, -ere,-ele; căci dintre cele 4-5 prezentate de <el: Oboroaca, Baroso, **Korovka**, **Bulato**, **Zalatno**, Czik-Szereda, -sunt sau și sudslave fără polnoglasie reală ci numai aparentă, sau pot fi chiar bulgare maghiarizate (căci și limba maghiară are în organismul ei fizic acea «polnoglasie»). Și Ungurii, se știe, vin în Transilvania deja în jurul anului 1000; așa că chiar dela ei au putut rămne acolo numirile acelea geografice cu polnoglasie. În adevăr, numele **oboroaca**, care e și în ruteană sub forma **uborok** și în limba romină vorbită sub forma **oboroc**, se poate să nu fεe cuvânt cu «polnoglasie», adică rutean '}> ci chiar bulgăresc așa, adică fără «polnoglasie» ; se poate, fiindcă nu e neverosimil că «el va fi existat cîndva, ori poate chiar azi există regional pe undeva corespunzător unui palepslovenic poate și străsiav *&K©PXX, pe cită vreme el are și în sîrbă de corespondent cuvîntul **uborah**. Se știe doar- că străslav(=pa!eosl.=bulgar) s devine mai lîrzîu în bulgara **o** iar în sîrba **a**; deci străsl. și pisl. ****KO>PXKS** l>ulg. regional oborok, sîrb uborak, Cît pentru celelalte cu **-oro** sau **-ere**; Baraso, **Koronka**, **Szereâa**, pot fi cuvinte bulgare maghiarizate prin «polnoglasie» maghiară, ca în maghiar barazda din bulg. Kp43,\4, maghiar para'zna din bulg. npaahHS, maghiar parittyta din sîrbocroat prara, căruia îi corespunde bulg. npaipa și rom. praște, sau maghiar szereda din bulg. cp-fc^A, maghiar keresztyen din bulg. KpccTKtaHHHs. Iar numirile geografice cu -olo-, ca Baîato, **Zalatno**, se poate să aibă, la fel, «polnoglasie' maghiară iar nu rusească, adică așa cum limba ungurească mai are lacul BaZaton (german PZattensee) în Ungaria însăși, un cuvînt bulgăresc (ar putea fi' și slovdan) maghiarizat căruia îi corespunde bulg. **KAJTO**—rom, baltă, sau cum mai are maghiara: kaZâka din bulg. TAdK4⇒rom. claca, ori **palăst** din bulg. iiAaiijh.

Așa că, tot ast-fel, Maghiarii au ungurizat, cînd au intrat în Ardeal, numirile mai vechi bulgare **K/UT©** (rom. baltă) în **Balato** și în **ZaZatno**. Iar această ungarizare, pe unde au pătruns mai cu putere Maghiarii, e cu atît mai sigur că s-a întîmplat, cu cît cele mai multe numiri geografice slave din Transilvania sunt cu fonetismul **bulgar** corespunzător acelei «polnoglasie» : (scrisă

1) Cum e socotit și în al lui Weigand *Jahrsbericht*, XIX-XX p. 77 și V, p. 322.

de obicei **-ara -ala** ungurește, iar rusește cu **-oro,-olo**) : Satina (nu Sextina, cu polnoglasiu , Straja (nu Storoja, cu polnogl.), Bra- niște (nu Boron/șle, cu polnogl.), Bradatu (nu Borodatu, cu pol- nogl.), Gtodin (nu Gotodin, cu polnogl.), **Blag** (nu **Bolog**, cu polnogl.) etc. Numiri prezentate de însuși PiS.

Dar pe lingă aceste numiri pe cari PiS le socotește, greșit precum vedem, rusești in Transilvania, el aduce, ca fiind hotă- ritor rusești in această dovedire, numele geografice de acolo capi au rădăcina chiar **Bus** și **ro** '); așa localitățile : itMSciør» Roșea, plaiul Rușilor, Rusu, Ruseni (cari se află in limba ma- ghiară sub forma cu «polnoglasiu» **Orosz**), Rușinoasa, .Rovina etc. De cit și această susținere e greșeală. Mai intii, rădăcina **Bus-** rm poate însemna uumaidecât nația rusească, poporul rus; dovadă e faptul că în Rusia și in limba rusească se află loca- litatea **Busioka** si **Bostoka**, nume care nu înseamnă nici de cum pe Rus*). Acelaș lucru se poate susține și despre numile cu a- ceastă rădăcină din Dacia răsăriteană, Numele cu **Bas** din ținu- turile Transilvaniei,"in deosebi, unde sunt vechi coloni de Sași, <poa(e fi mai curind un derivat (sub forma **rus** și **reubs** s. ex, în Reussbach) din participiul **runt**, luat ca substantiv al verbului vechi german **rinuen** care înseamnă : curgere, izvor, riu, patul, râului; in limba Alemanilor acest cuvânt suna chiar **rus, russe. rttese**). Iar fonetismul **ro** din **Bovina** nu e numai rusesc *) ci și bulgar dialectal, cum dovedește limba bulgară de astăzi in care acel fonetism se află nu numai Ia acelaș cuvânt ci și in **rob** fațădeplsl. paca, in rofcuvam (rom. robesc) etc.). însăși bulgara pisl de altfel, posedă pOKx=șanț, care, evident, are aceeași rădăcină cu rovina*). Nu mai vorbesc că cuv. rom. rtj-ine, **roș** n-au nici o afacere cu **Bus**.

Nici un nume d'n «nomenclatura geografică» a Transilva-

1) Acest argument îl aduce, apoi, și FileviS în *Istoriya drev- nej Bust*.

2) Cf. JagiV, in *AfslPh., \VÎ*, 316 și XX, 22-3.

3) I. Wolff: *Die deutschen Dorfsnamen in Siebenburgen*, Hermanstadt 1881, p. 83.

4) Cum se crede și în al lui Weigand *Jahresbericht*. XIX- -XX, p. 75, că ar fi «klruss, Tovenh, rovinfc Ebene, flaches Feld».

5) Cf. studiul meu in *Arhiva* din April 1922, p. 165șiianuar J923, p. 8; de asemeni Miklosich în *Beiträge, Cons. II*, p. 36.

6) Miklosich: *Beiträge, Oans. Ii*, 36,

nlei, așa dar, nu e sigur de origine rusească, și de aceea nu se poate susține, pe temeiul lor, cum fac Piț și Filevic, că Ruteni au locuit cu Romlii acolo, pe timpul plămădire! și constituire» individualității etnice a acestora din urmă, care după exagerarea *Jbi* Ov. Densușianu s-ar fi săvârșit în sec. XIII, iar după alții înainte.

Constatarea aceasta e. de altfel, în acord și cu Istoria cea mai critică; căci, cum ea arată, nici un izvor istoric vechi nu spune (cum se sforțează a scoate BenkO, Pifi sau Filevtf) că Rutenii ar fi trăit în măsă pe atunci în Transilvania. Nici din Jordanes, nici dela rusul Nestor, nici dela orice alt scriitor nu rezultă aceasta, ci numai că Rutenii trăiră în Moldova veche sub numirile de Antes, Tiverci, Ulifl, etc. din sec. VI pînă după al XII vea c dar că în restul apusan al Daciei Traiane, deci și în Transilvania, locuiră pe atunci Slovenii cari dela o vreme se numiră Bulgari.

Cercetarea d-soarei prof. Marg. Ștelănescu (în *Arhiva*) însă ne invederează relativ multă «nomenclatură geografică» ruteană în Moldova, spre deosebire de Muntenia și Transilvania unde nu e deloc sigur. Astfel *numai* în Moldova veche (în care intră și Bucovina și Basarabia) sunt numele: *Yiorodiște, Horod, Horodniceni, Voroneț, Vorona, Storojintț, Soloneț, Boloata, Zaboloteni, Bereena, Bereem, Braharktl, Halița, Huluba, Hulubișca, Hora, Havri-leșli, Pohorlăuți*, etc Dacă observăm nomenclatura geografică din Moldova din punctul de vedere al celor 3 caractere specifice rusești pomenite, vedem mai întii că nu se află în ea: rus. ѣ pentru străsiav și bulg. *St*. O singură dată găsesc, numai în Bucovina însă, numirile de *Obcina* și *Obcinoara* *)- Dar acest cuvînt desigur nu e cu rădăcina paleosl. **OKMIK** = communis, rom. obște, așa ca să aibă specificul rus *ă* pentru străsiav *tj* (i')=bulgar *St*; ci va fi străsiav chiar așa, fiindcă tot astfel e în sîrbo-croata sau sloveana, în al cărei teritor se găsește numit *Opc'ină**) un deal de lingă triest. Apoi, nu se află în nomenclatura geografică slavă

1) Cf. studiul meu în *Arhiva* din Oct. 1922 p. 465 și din April 1922 p. 162; de asement P. I. Safarik: *Slovanske Starnlitnosti*, II, 221.

2) E și ca cuvînt comun în limba documentelor moldo-slave din sec XV cu sensul: coamă de deal. Așa: comHa a° **OKP&UHA** X<v\opcKdr(o) (I. Bogdan: *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, 607,>

3) Vezi Ivekovn'< și Broz: *Iljecnik hrvatskog Ui brjjskog je-eika*, ad voc.

d'n Moldova nici caracterul al doilea, **z**. În loc de străsiav *ij* [*d'y*] și bulg. **zi**, ci e chiar nurray **zi**; așa satul Grajduri din jud. Iași. Găsim însă în «nomenclatura geografică» slavă din Moldova a P treilea caracter rusesc, «polnoglasie», ca în numirile de mai sus r-Horodiște, **Horod**, **Soloneț**, **Bohata** etc. Ba la aceste numiri se? mai află manifestat, în afară de acela al treilea caracter rusesc general, și caracterul **specific rutean** (care nu i și velicorus): **k** gutural pentru **general** rus **g** de din **nainte** de a se naște în ruteană acest **h** din **g**; așa în iZbrodiște, .Horod, în loc de vechi* rus și vechi chiar rutean: Gorodiște, Gorod cu «polnoglasie».

Cuvintele rusești veci intrate în limbile fineză și lituană arată că acele **i** și **z** pentru bulg. **št**, **zi**, există în limba rusă încă dela originea, dela diferențierea ei din străslava¹⁾; există, deci, și în sec. IV sau VI când Rușii se scoboriseră din patriastrăslava în Dacia Traiană și când pe aci au putut intra în atingeri cu Rotnîii (după teoria continuitatistă). Aceleași cuvinte din fineza și lituana, însă, mai arată că «polnoglasie» nu exista în limba rusă și ruteană înainte de sec. VII sau VIII p. Chr. *) ci numai de atunci încoace. De altă parte Istoria limbii rutene »> arată că guturalul **h**, specific al ei, a început a se naște din anteriorul și rusesc general **g** în sec. XII și predomină în al XIV veac.

Deci, înainte de sec. XII ruteană avea ca și restul (velicorus s. ex.) al limbii rusești: 'Jrorod, Gorodiäte etc.

Aceste constatări ale Slavisticeii ne arată că numirile (cu polnogl. și **h** p. **g**) din «nomenclatura geografică» pomenită a Moldovii nu au putut veni Romînilor mai înainte ci numai cu începere din sec. XII.

Cum nu se poate edmite, fiindcă nimic nu îndrituește, și cum» nici nu admite nimeni exagerarea lui Ov. Densușianu *), că deabiau

1) Cf. Mikkola: *Ber'Ahrungan* și *Urslav. Grammatik*, și Buga in *facihja* (Acad. Petersb.), XVII, 1, p. 4.

2) C. Mikkola: *Beruhungen*, și Jalo Kalima: *Die ostscctm—nischen Lehnwörter im Hussischen*, Helsingfors 1915.

3) Sobolevskij: *LeJcvii* și Marg. Ștefănescu în *Arhiva* din la-nuar 1922, p. 75.

4) De altfel Dens. însuși n-a observat contrazicerea în carese pune, când susține că individualitatea limbii romine s-a constituit definitiv în sec. XIII și spune că numai limbă bulgară, dar nu și cea rusă (căci dînsul nu are elemente rusești) a intrat în constituirea acestei individualități,

În sec. XIII s-a constituit definitiv individualitatea etnică a limbii și nației rominești; cum, deci, această individualitate exista definitivă deja de mult înainte, evident că aceste numi geografice ale Românilor Moldovii nu fac parte integrantă din individualitatea limbii romine, ci sunt adausuri **posterioare definitivării** acestei individualități.

Așa stă lucrul cu acea «nomenclatură geografică» a Românilor.

Dacă se cercetează cuvintele rusești din limba română **vorbită** (afară deci de «nomenclatura geografică») din punctul de vedere al celor 3 caractere specifice rusești, se observă mai întâi (ceea ce Brilske nu remarcă în studiul său) că, întocmai ca la «nomenclatura geografică», nu e nici unul cu rus. **c** în loc de străsiav **tj** (f) și bulg. **St**, nici cu rus. **z** în loc de străsiav **dj{d'}** și bulg. **zd**; se află însă citeva cu «polnoglasie»: baroană în JVIoldova pentru muntenescul «grapă», corovatic în Moldova pentru planta «coada vacii» în Muntenia¹ coranișlă în Mold. pentru «cobiliță» în Muntenia, cor<2pcă în Mold. pentru «cutie» în Munt., și coitesc în Mold. pentru «clătesc» în Munt-, **holoti** în Mold. pentru «gloată» în Munt., nâvofoacă, troacă etc în Mold. Se mai observă apoi, la acestea cu «polnoglasie» (ca și la numi geografice, ca din cele pomenite mai sus), că au unele și caracterul specific rutean gutur. **h** pentru vechi **g** care-i străsiav și rusesc general: /tolotă etc. Iar pe lângă acestea, se mai observă la cuvintele rusești din limba română **vorbită** și faptul că (întocmai ca la «nomenclatura geogr»). nu au nici unul un alt caracter specific malorus (nevelicorus, deci): sunetul **i** născut dela o vreme din mai vechiul rutean, rusesc general și străsiav, **o** lung (ca s. ex. rutean actual **big** din vechi rutean, rus și străsiav boga=dumnezeu). Observăm aici ce n-a observat Brilske: că dovadă că acest «din mai vechi o¹) s-a produs în ruteană nu în sec. XV, ci în anul XVI, cum susține Sobolevskij, e faptul că acest fenomen nu se găsește de loc manifestat nici în limba documentelor moldo-slave ale sec. XV din Moldova *) care are multe influențe ale limbii rutene vorbite de atunci.

Toate aceste observări adunate la un loc și legate între ele

1) Cf. și aici mai sus, la p. 6.

2) Cf. Ion Bogdan, în *Sbornik «slavn V. JagiAa*, p. 374: «Kom:nen in den moldauischen Urkunden. .o=>i und e (russ. 6)=i Jiicht vor».

ne învederează mai întâi, că un număr din cuvintele rusești ale limbii *vorbite* românești sunt specific rutene, ca și cele din «nomenclatura geografică» a Moldovii. Apoi, cele ce am arătat cu privire la localizarea în *timp* a fenomenului «polnoglasie», la nașterea gutur. *h* din *g*, și cu privire la nașterea lui» din o învederează că aceste cuvinte rutene n-au putut intra în limba română nici înainte de sec. XII, nici după sec. XV, ci în veacurile XI-XV inclusiv. Ceea ce a observat și Brtlske, ce e dreptul. Dar tot din acele observări ce făcui aci se mai vede, în același timp, că cuvintele rutene *cari* au *acele fenomene* specifice ale acestei limbi nu există în limba română de pretutindeni, ci numai în cea din Moldova (cu Bucovina și Basarabia), nu există adică nici în Muntenia, nici în Transilvania. Ceea ce *în part** adică pentru Muntenia, iarăși, observă și Brtlske.

Ceea ce însă nu bagă de seamă Briiske e că, din suma de 364 cuvinte (afară de citeva derivate) ce ef dă în cercetarea sa ca rutene în limba română din Moldova, cea mai mare parte (a[~] nume dintre cele cari n-au fenomenele «polnoglasie» și n-au *h* pentru *g*) nu se găsesc numai în româna Moldovii, cum crede dinsul, ci și în cea a Munteniei. Astfel, se află și în limba română din Muntenia și parte și Transilvania, *na* numai din Moldova : achitt, bahnă, bașca, baniță, bechet, biciu, bolniță, borș,, brișcă, brutar, bulat, burcă, burduf etc. Din «Glossar»-ul de 364 cuvinte al lui Brtlske sunt astfel și în Muntenia și Transilvania[^] nu numai în Moldova, cel puțin 135 de cuvinte, rămânind, dar, numai 200 și ceva specific în Moldova. Cînd lucrul stă astfel, și așa este, concluzia sa, care-i și a mea, de altfel, că cuvinte rusești sunt numai în limba română veche moldovenească dar nu și în cea munteană veche, ar fi greșită ; atunci ar trebui să se scoată o altă concluzie, anume : că sunt cuvinte rusești vechi în amîndouă aceste subdialecte ale rominei.

Dar că această *nouă* concluzie n-ar putea fi jusiă ne indică mai întâi faptul, că ar fi greu de admis că ar fi realitate Ga în Muntenia și Transilvania să nu fie nici o "numire de nomenclatură *geografică*" rusească ca în Moldova, să fie însă peste 100 de cuvinte numai în limba *vorbită* a Munteniei. Ca și cum influența rusească a *conlocuiri* de citeva veacuri s-a silit să facă așa, *ale*[~]*gînd* în chip *conștient*. Evident că astă nu se poate și că, deci, acea nouă concluzie n-ar corespunde realității istorice și ar fi o greșală de judecată.

Dar mai e ceva. Brtlske n'a observat că din cuvintele ce «l dă în „Glossar” ca rutene și numai ale Moldovii, sunt unele, în deosebi cele ce se găsesc și în limba română vorbită în Transilvania și Muntenia, cari (neaylnd nici rus. *c, i* pentru bulg. *V, Id*, nici polnoglasie, nici *h p. g*) pot să fie bulgărești și rusești în același timp, căci, cu o anumită formă, sunt chiar străslave; așa sunt: bahnă, biciu, cazanie, cneaz, voivod etc.

Acestea pot fi deci, chiar bulgărești, iar nu rusești cum le dă Brtlske. Iar cât pentru altele, un rest pînă la 135 de cuvinte din Muntenia, cari se află numai aci, nu și în Transilvania, pot fi rutene și velicoruse *mult posterioare* epocii veacurilor XII—XV, pot fi, anume, intrate în Muntenia și în Moldova prin *oștirile rusești* ale diferitelor *ocupații* de după Petru cel Mare (a, 1711) pînă la a, 1848, deci din un alt secol și jumătate (cf. la Brtlske 7p. 65). Aceste ocupații ale oștirilor rusești, au lăsat, prin *conlocuire cu Bomii în orașe și sate*, limbii romine din *amîndouă* Principatele—și cuvinte rutene și velicoruse; căci în oștire erau înrolați și Ruteni și Moscoviți adică Velicoruși. Din acestea erau rest nebulgar, pînă la numărul de 135, cuvinte ca: achiQ, ahotnic, «astrahan, bolniță, borș, brac, brutărie, bulat, bunt, caraulă, cartuș, carboavă, calic, cazac, cazon, chivără, cobză, covor, dopros, droșcă, dușcă etc.

Cum că ocupațiile oștirilor rusești, (cari cuprindeau și Ruteni), ne-au dat multe așa cuvinte rusești și rutene cu incepere de la Petru cel Mare Înceace, ne dovedește o cercetare scăpată din vedere lui Brtlske a învățatului rus N. A. Smirnov sub titlul: *Zapadnoe vlijanje>na russHj jaeyh v Petrovskuju epohu* («Influența apusană asupra limbii rusești în epoca lui Petru») publicată în «Sbornik» al Academiei de Științe din Petersburg, voi. 88 (a. 1900). Cercetînd limba rusească a scrierilor ruse de dinainte de Petru cel Mare și pe cea a celor din epoca acestui țar prin care Rusia intră puternic în legături cu apusul civilizată, Smirnov a constatat că foarte multe (vre-o 3000) de cuvinte franceze, engleze, belgiene, olandeze etc. au intrat în limba rusească *numai din vremea lui Petru*, dar *nu erau în ea* înainte.

Eu, cercetînd aceste cuvinte ale limbii rusești devenite vorbe ruse de pe vremea acestui țar, observ că multe din ele, cel puțin 220, sunt și în limba română a Munteniei și Moldovii de atunci încoace pînă pela Regulamentul Organic și anul 1848, ba unele — chiar pînă astăzi. Așa că, de acum va trebui să se înțeleagă alt-

•fel și cercetarea lui Sanzewitch, din al lui Weigand *IahresbericM*, II (a. 1895), care nu găsea atunci de cât «cel puțin 100 de cuvinte» *rusești* de proveniența *apusană* (romanică și germană) la Romini.

Din mul(imea celor peste 220 cuvinte din limba rusească a epocii lui Petru citez dela Smirnov barem citeva» transcriindu-le pronunțarea rusească in litere romîne: imformafia, instalata, cavaleria, oraț<a, instrucția, cancelaria, campania, condiția, convenția, condiția, lecți^ linia, amuniția și muniția, *nația, ocazia, poliția, porția*, pretenția, stadia etc.; intrume)*, intrigant compliment concurrent document muzjkant, pakef, parapet *port*, sentiment etc.; contrabanda, cavaler, cuvertura, spirt, taba^Ierca, tractor, calibru, manjeia, șurup, cordon," cokojad, ofițer, madama etc, etc. (Finalul *-ia* se pronunță-*Ha*.)

Evident, toate pronunțate *identice* ca in limba romină; ba și accentul II au în general la fel. „

Din Istorie se știe precis astăzi, că de la Petru încoace Romaninii n-au trăit *fi* conlocuire permanentă, ca din SÎ XII-XV, cu Rușii, ci numai in conlocuirea «permanentă a ocupațiilor ostășești. Această constatare învederează că acele cel puțin 220 cuvinte rusești din care fac parte aceste ce citai aci, au intrat in limba romină pe rind, poate că cu începere chiar dela Petru cel Mare citeva, *iar* altele poate mai in urmă, adică pe vremea ocupațiilor posterioare de subt Ecaterina II și după aceasta. Și zic că poate chiar pe vremea lui Petru, pentru că deja in «Cel mai vechi dicționar latino-rominesc de Todor Corbea manuscript de pe Ia 1700» se constată in limba romină deatunct neologisme de nuanță rusească (ca cele arătate de Smirnov tof pe-atunci Ia -Ruși); anume e: declamați?»,orația etc, dintre cari orappta e și Ia Smirnov. Șa, in Psaltirea^ tradusă de același Corbea pela 1725 și dedicată țarului Petru cel Mare «Întru tot prea seninatul și prea putincoîuljîmpărat și monarh a toată Rusia», mai stă scris că acest tar e *Mae^atul* lui cel împărătesc, prea milostivul meu stăpîn", din care cuvintu! *maestat* se află și la Smirnov.

1) Cf. Prof. Gr. Crețu: *Cel mai vechi dicționar latino-romîneso de Todor Corbea*, Busurești 1905, p.'8. Crețu însă pare a nu ști că același Todor Corbea a tradus în versuri rominești cam pela a. 1725, și avem în manuscris Psaltirea, pe care a dedicat-o lui Petru cel Mare. (Cf. Dr. Gr. Silași în *Transilvania* din 1875 „p. 141 și Ion Bianu: *Psaltirea în versuri întocmită de Vosoftei. D*« XXXIV).

Dar firește că fatal trebuie să admitem, că *odată cu* aceste cuvinte culturale asemănătoare cu cele arătate de Smirnov la Ruși, ca oratjla și informatjla, instalațiia, cavaleria etc, au țintrat în limba română tot prin aceste conlocuiri nepermanente ale *ocupațiilor militaro-politice*, și *alte cuvinte* din trupele de Ruteni și de Moscoviți dela noi, anume cele din acele 135 dela Bfuske, ca: achit), ahotnic astrahan etc

Nici nu se poate concepe altfel, după o cugetare și observație solidă.

v

În rezumat, pe de o parte faptul că în «nomenclatura geografică» a Munteniei (și Transilvaniei) nu există cuvinte numai cu caracterele specific rutene ale «polnoglasiei» și *h* pentru *g*, ca în Moldova (nu există adică, s. ex. Storojești, ca în Moldova, ci numai Străjești, nu există Soloneț sau Solotina ci numai Slatina etc), iar pe de alta faptul, că în limba *vorbită* a Munteniei se află cuvinte rusești,—amîndouă aceste fapte legate cu celelalte de mai sus ne arată că cuvintele rusești ale limbii romine *vorbite* au intrat în această nu prin conlocuire *permanentă*, ca în Moldova; căci atunci nu se putea ca Rutenii să nu boteze și în Muntenia și Transilvania, ca în Moldova, localități cu «nomenclatură geografică» rutenă; ci au intrat în romină pe altă cale, anume prin conlocuirea vremelnică, «permanentă, a oștirilor de ocupație, au intrat, deci, cam dela epoca lui Petru cel Mare înapoi. Ceea ce, ca concluzie finală, va să zică că cuvintele rusești din limba muntenească nu sunt așa de vechi (dintre sec. XII—XV) ca cele ale rominei din Moldova, ci mult mai noi de cit crede Brtiske: din sec. XVIII și XIX.

Concluzie care e în concordantă și cu izvoarele istorice ce avem astăzi, și cu Iordanes și cu Nestor etc, din cari rezultă că, încă din sec. VI Slovenii (= Slavii Bulgari) locuiau în Muntenia și Transilvania, iar Antes (= Slavii Ruși) trăiau numai în Moldova cea veche (cf. *Arhiva* din Iulie 1922, p. 336 și din Oct. 1922, p. 465.

Ast-fel că, cuvintele rutene (și moscovite) ale limbii romine vorbite, ne fiind intrate în această mai înainte de cit din veacul XII înapoi, nici despre ele, ca nici despre cele din „nomenclatura geografică* rutenească a Moldovii, nu se poate, din același motiv ca la acestea din urmă, să se sustină că au intrat în constituirea individualității limbii romine care atunci avea deja de mai înainte ființa ei proprie, ci această individualitate s-a constituit chiar fără ele.

Față de acest rezultat însă, rămîne, totuși, ceva de observat. Pe cîtă vreme «nomenclatura geografică* *slavă* e foarte mult *mai ales ruteană* (cum rezultă 'n deosebi din cercetarea posmenită a d-șoarei prof. Marg. Ștefănescu), ea e *numai în foarte mică măsură cu caracter fonetic bulgăresc*, 'și, și atunci are numiri topice mai numai dintre cuvintele comune ale limbii vorbite intrate în romină (ca luncă, dumbravă etc). Astfel, numai de cîteva ori apar în Moldova numiri geografice ca *Lunca* sat în Jud. Neamtu, satul Luvcani în jud. Bacău, Botoșani, muntele Luncaș în jud. Suceava, sau satul Dumbrava în jud. Tecuci, satul Dumbrăveni în jud. Neamțu, Botoșani, Vaslui, pîriul Dumbrăveni în jud. Tutova, satul Dumbrăvița în jud. Suceava. Numiri cari își au corespondente pe paleosl. (bulgare) <&Kd, A ^paKa, —una, mă:ar că, ce e dreptul, înainte de sec X») și în al VIU al celor dinții atingeri ale Rușilor cu Finezii*), chiar limba strărusească avea (încă din străslava) nazalismul acesta cu *un, unt*, corespu. zător paleosl. (bulgar) cu Tot așa, față de numirile geografice, mai ales cu ruseasca „polnoglasie" (arătate de Marg. Ștefănescu), de-abia de cîteva ori se află în Moldova numiri cu caracter bulgăresc (în genere sudslav) fără polnoglasie, ca SZanic, pîriu și sat în jud. Bacău, Sfcttina, sat și piriu în jud. Bacău, mînăstire în jud. Suceava. De asemeni, față de nici o numire, ce e dreptul, cu rus. *c* pentru străsiav *tj* (f) bulg. st și cu rus « pentru străsiav *dj* (d'), bulg. *id*, găsim în Moldova cel puțin pe bulg. *M:* în Grăjdieni sat în jud. Tutova, Grajduri sat în jud. Vaslui, admittnd că acestea ar fi așezare omenească foarte veche.

Cam atita tot, ca numiri geografice, cu caractere evident și neîqdoios bulgărești în Moldova. Pe cîtă vreme Muntenia, care n-are *de loc* rusești (vechi), e plină numai de numiri geografice bulgare: cu *șt* și *jd*. Limba *romună vorbită moldovenească* (romină) însă are, în elementele ei slave, mai ales de acele cu caracter bulgăresc, *întocmai* ca nomenclatura geografică și ca limba romină *vorbită din Muntenia și Transilvania*. în Moldova se zice, în adevăr, în limba vorbită, cu caracterele fonetice specific bulgare (adică cu st și zd pentru rus *б* și z) ca în Muntenia și Transilvania: *grajd*, pras/ie, răpslesc, stânină, *dîmb*, dumbravă etc, iar nici de cum cu caractere fonetice rusești (rutene), pe cari în

1) Cf. Sobolevskij r *Lekcii*.

2) Cf. Mikkola: *Beruhrun.gen*.

Moldova le găsim aproape numai în „nomenclatura geografică” •și numai excepțional în câteva cuvinte din limba vorbită moldovenească (cf. p. 12). Ba chiar și în nomenclatura geografică, ca în Hraba vorbită, nu cu toate 3 caracterele rusești; căci nu au nici rus. **6** pentru bulg. **St**, nici rus z pentru bulgar **zd**.

Această diferență **cantitativă**, în privința cuvintelor slave, între „nomenclatura geografică” și limba vorbită românească din •Moldova ni se pare că nu s-a observat pînă acum. Ea însă trebuie făcută, căci se întemeiază pe constituția limbii moldovenești însăși și arată că și aceasta din urmă, al cărei element rusesc nu di e mai yechi de cit din sec. XII, are elementu-i bulgăresc **la fel** cu limba romînă a Munteniei și, deci, tot așa de vechi ca al a-
cesteia, **mai vechi**, adică, de cit elementuL rusesc al ei.

Deosebirea e numai, că elernertul bulgăresc a intrat pe **a-teiași** cale în limba vorbită moldovenească și muntenească, dar în „nomenclatura geografică” a Munteniei și Transilvaniei a intrat pe **o <cale**, iar în Moldova pe **alta**. Ceea ce va să zică, cum mai amănunțit voi arăta în Concluziile acestei cercetări, că Romîni moldoveni au trăit **mai intii** la un loc cu cei Munteni, adică în o regiune (voi arăta care) **unde** conlocuiră, cu ei, toți Slavii bulgari - «cari deteră și unora și altora cuvintele din limba romînă vorbită (și munteană și moldovenească) cu bulgăreștile specifice st și zd; **în urmă**, unii din aceiași Romîni încă nenuanțați, desfăcîndu-se din aceștia nenuanțații și nefiînd nici ei încă nuanțați moldovenește, porniră în spre **Moldova**, unde ajunseră în sec. XIII, dacă nu se poate cumva susține că chiar din sec. **XII**, și, după ce se așezară **aci**, unde locuiau Ruteni încă din al Vi veac, asimilară populație din aceștia din urmă, moșteniră dela ea «nomenclatura geografică» numeroasă și puținele cuvinte din limba ruteană vorbită de ea (de populație) cu rutenismele specifice oro, ere, ole -(polnoglasie) și cu **h** pentru mai vechiul **g** (corovatic, Aolotă etc). JDin sec. XII au început acești Romîni a se ntianța moldovenește din pricina elementului rutean ca care conlocui și se amestecă.

Din cele ce am expus pînă acum în acest studiu rezultă, că nu se poate susține că limba ruteană (rusească) a intrat în constituirea individualității etnice a celei romine; căci ea n-a pătruns în romîna de cit deabia cu începere cam din sec. XII, cînd acea individualitate se formase deja de mult înainte.

De altă parte, din argumentările documentare, ce am făcut în **Arhiva** dela Ianuar 1922 sub titlul «Originea celor mai vechi

«cuvinte și instituții slave ale Românilor», rezultă evident, că nici limba sârbescă») n-a intrat în constituirea individualității celei române.

Rămâne dar, că cele mai vechi cuvinte slave intrate în limba Română nu sunt nici rusești nici sârbești, ci bulgare. Scopul nostru, în această dizertație, e însă, cum am anunțat încă de la începutul ei, documentând filologiceste, că nici limba bulgară n-a intrat în constituirea *individualității* celei române, pentru că chiar ea a pătruns în cea dinții *după ce* aceasta își constituise deja individualitatea sa etnică. Vom documenta anume, că limba bulgară * intrat în româna nu între sec. IV sau V-VII, adică în epoca lui Iordanes, cum s-a crezut pînă acum, nu adică în perioada limbii paleoslovenice care se sfîrșește cu sec. IX, ci în epoca post-paleoslovenică care începe cu veacul X.

Această argumentare o vom face, deci, răsturnînd clădirea acestei teorii paleoslovenice pe care, cu privire la limba română, -o întrupează Miklosich în vremea din urmă. Formularea sau susținerea ei de către acesta (ca și de înaintașii săi) se întemeiază însă pe o scăpare din vedere și la dînsul, iar susținerea mai departe a acestei formulări a lui de către filologii și Istoricii de -după el pînă astăzi se întemeiază pe necunoașterea datelor Slavisticii noi, care a evoluat mult de la Miklosich încoace, deosebindu-se de el în multe priviri.

De aceea, spre a putea trece, în sfîrșit, la argumentările noastre pentru această teorie^a postpaleoslovenismului, să arăt mai întîi care-i scăparea din vedere a lui Miklosich (care-i de altfel și a înaintașilor și urmașilor lui), și, apoi cari sunt evoluțiile și deci noile achiziții științifice ale Slavisticii de la el, adică de la cercetarea-i cu privire la limba română și elementele slave dintrînsa, pînă astăzi.

Aceasta o voi face în alt număr al *Arhivei*.

Ilie Bărbulescu.

1) Tot la acest paragraf mă refer și cînd, în «Arhiva» din Oct. 1922, p. 474, vorbesc despre neștiințificitatea acestei idei greșite, care-i numai a lui Iorga.

Dialectele italiene ie sui și limba romînL

(U r m a r e)

4.) *e* neaccentuat devine » in dialectele calabrez și sicilian, ca și In rominește (in graiul moldovenesc, apoi in macedo- și me-gleno-romîn mai cu samă). Scerbo o. c. nu pomenește nimic despre această transformare fonetică ; in schimb găsim nume-roase exemple de *e=i*, mai ales final, in dicționarul lui Dom. de Cristo: *ammutiri, apriri, cadiri, chiamari, crepari*, etc. Sic. *al-bivirari, băltiri, bettii, cammi&uni, cidru* 'cece', *cori*, etc.; cf. de-

1). In legătură cu aprecieri'e mele despre Das Dalmatische (v. introducerea prezentului studiu), M. Bartoli imi 'face cunoscut printr-o scrisoare din 18 Ianuarie a. c că în această operă el s-a interesat mai mult de *fvptul* decît de *cauzele* existenții nu-meroaselor coincidente între limbile din grupa apeninobalcanică. Abia mai tlrziu, în alte studii (v. depildă Miscellanea Hortiș, pg_ 894 urm. și Giornale storico della letteratura italiana LXIX, pg. 383 urm.) cercetează pricinile acestor asemănări, ajungind la con-cluzia că atit motive etnice (anumite inovații lexicale și grama-ticale de origine oscă-umbră și greacă s-au propagat din Italia centrală și meridională in Peninsula Balcanică), cît și comunicația, au contribuit lâ înrudirea deaproape a limbilor menționate. Cu alte cuvinte B. încearcă un compromis între cele două ipoteze oarecum diferite. Și pe mine mă preocupă în lucrarea de față tot numai faptele, ceiace am afirmat indirect și despre B., cînd am spus că la explicarea cauzelor acestei inrudiri «afectează oarecare scepticisrr...», Deaceia am renunțat la darea unei bi-bliografii mai bogate a chestiei, intrucît am crezut că prin asta nu s-ar fi imulțit materialul studiat de mine, deși recunosc că nu toate studiile lui B. imi erau cunoscute (între altele, pentru* motivul că Giorn. stor. mi-a fost și-mi este inaccesibil).

In ce privește observațiile de amănunt, B. spune in aceiaș scrisoare că pe *resăritoare* (sau *ră-*) și *săbură* le-a luat din Cihac. Cu asta tot nu lămurește rostul citării acestor cuvinte, care sint suspecte supt atîtea raporturi și lipsesc in dicționarul lui Tiktin,, cu mult superior celui al lui Cihac, ca să nu mai amintesc de Pușcariu, Etym. Wb. *Turtă* cu însemnarea *Art Brot* există și în daco-, nu numai în-macedoromin. Despre *țeastă* B. ftce acum că a fost învins de *caput* în înțelesul de 'Kopf, dar spusele lui din Dalm. I, § 306 nu pot fi interpretate astfel. Este drept că in Zeitschr. f. rom. Ph. XXXII, pg. 2, 15 revine asupra chestiei, lă-murind că în Italia meridională și centrală *tesla* e mai pujin în-rebuntat, iar în Pen. Bale *caput* domină in mod absolut.

Gregorio, o. c, pg. 51 numeroase exemple de *e* neacc=>i, iar la pg. 47, explicași asupra naturii fiziologice a acestor *ui* » care se apropie mult de *e* închis. Tot la pg. 47 prefacea lui *e* neaccentuat în *i* (și în *a*), precum și aceea a lui *o* neacc. în « (v. mai jos) sint numite 'regule care nu admit excepții'.

5. *e* (=lat. clasic *t*) neaccentuat din interiorul Cuvintelor Troparoxitone s-a păstrat în unele cazuri, în care a dispărut din italiana comună. *Digtus* > neap. *jiăeto*, cal. Cr. *jiditu*, sic. *jidilu*; Pușcariu, Etym. Wb. 497 citează pe lecc. *âiSHu*; cf. și Candrea-Dens. 478. *Pârslcus,-a* > abr. *perzecile*, agn. *pierske* 'pesco', *piereilce*, *priezeehe* 'pesca', camp. *pereca* (nr. 22, 125), neap. *j>iereeco*. *Pulicem* > irp. *polecio*, neap. *polece* și deriv. *poHecara* 'pulciaja', cal. Sc. *pulice* și deriv. *pulicaru* 'sorta d'arbusto, di ioglie giallognole, fiore arancio', cal. Cr. *pidici*. *Sorlcem* > abr. * *so-reche*, mai obișnuit *surecone* 'grosso topo, topotetta iolo' irp. *sorece*, camp. *sorece* (nr. 34), neap. *sorece*, tar. *sorece* (nr. 30), cos. *surice* (nr. 11), cal. Sc. *surice*, cal. Cr. Cf. rom. *deget*, *pîersic(a)*, *purice*, *șoarece*. V. M.-Llibke, Rom. Gr. I., § 332 urm. și Candrea-Dens. 1387.—Tot aici se poate pune, în lipsa unei alte rubrici mai potrivite, neap. *coperire* și cos. *cuperire*, *cuverire* (nr. 72) < *cooperire*, din care și rom. *(a)coperi(re)*.

6. În schimb lipsește *e* în aceiași poziție acolo unde italiana comună îi are până azi: irp. *suogro* (") neap. *suocro*, *-gro*, *socra*, cos. *suocru* (pg. 10), cal. Sc. *socra*, *suocru*, cal. Cr. *sogra*, *sogru*; în italiana avem *suocera*, *-o* (v. REW³) 8054'^ Cf. rom. *socru*, *soacră*.

7. În unele dialecte italiene de sud *i* urmat de *n* se prefacă în *i*, fenomen care în rominește are loc fără excepție în elementele moștenite: irp. *sino* < *sinus*; cal. Sc *rina* < *arena*, *vina* < *vena*, alte exemple la Scerbo, pg. 20, nr. 27, b, 2, unde găsim pe *v'xndu* 'vendo', *ntmna* 'antenna', *lindine* Mendine' ș. a. sic. *vina*, sic. Schn. (pg. 33) *rina*, *prindiri*, *vindiri*, *vina*.

8. În câteva cazuri găsim coincidență între limba română și

\).-che cere un *-co* sau *-ca*, Ia fel cu v. ital. *sor(i)co* și cer *zorele* (v. Pușc, Etym. Wb. 1602).

2). Este posibil ca o să fie o greșală de tipar pentru *c*, căci lat. *c* se menține neschimbat înaintea lui *r* în acest dialect, ca și în cele mai multe dialecte sudice (v. mai departe § 17).

3). W. Meyer-Lubke, Romanisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg 1911-1920.

dialectele italiene sudice în ce privește păstrarea lui *e* sau înlocuirea acestei vocale prin sunete identice în ambele limbi : irp~ **assemigliã** 'assomigliare', apoi, după REW 7926, v. abr. **semoglio**, cf. rom. **(a)semãna(re)**; neap. **teglia**, cf. rom. **tetã (v)**, REW 8735); neap. **ummelo** 'umido, umiditã', cf. rom. **umed** (Pușc, Etym. Wb.. 1803 considerã pe ital. **umido** drept cuvint savant, pe cînd REW 4233 drept popular, astfel cã exemplul neapolitan notat aici esreurmașul direct al lat. **humidus**). In agn. **tieste** vedem pe **2** latinesc-diftongat ca și în rom. **țeastã** <£. **tSda**; după REW 8682 ital. **testa** este un împrumut din limba provensalã. Lat. **levare** are în romînește, in dialectul abruzzez și în sicilian reflexe cu **lu-** în loc de **le-**, și anume : rom. **lua(re)**, abr.* **luvã, luuã** (alãturi de **leva**., care este evident împrumutat din limba comunã), sic. Greg. **luvari** (pg. 32). Pușc, Etym. Wb. 760 citeazã încã pe lecc. **luare**-și pe cer. **lua**.

9. Itai. **(in)car(i)care și coricare** au corespunzãtoare fãrã * în unele dialecte sudice, și adicã : irp. **cama**, lecc. **curcu** (nr. 4i), sic. **curcari**; cf. rom. **a încãrca, a culca**. Dupã REW 2252 ital-**eoricare** e împrumutat din v. lomb. Pușc, Etym. Wb. 435 și Candr.-Dens. 1005 citeazã și pe cer. **kulkarse**, așã de apropiat,, cu al sãu 7, de acelaș cuvint romînesc. La poeții și prozaiștii italieni vechi formele sincopate ale acestor douã verbe apar foarte des; v. Wiese, o. c. 49 **inoarco**, 49 **corca**, 58 **corco**.

10. **o** neaccentuat se preface în **u** în numeroase dialecte din sudul Italiei, fie numai înainte accentului, fie și dupã. Ex.: teram. **duttãre, purtã, murtale**, etc. (înainte de accent **o=u** în chip regulat; cf/ o. C, pg. 44); abr.* **cumbagne, dalore, fuculare, gunfiã, lundane**, etc (v. o. c, pg. II, unde se spune cã fenomenul acesta se produce regulat), apoi **purtã, pute, putute** (la locul cuvenit în, dicționar); camp. **purtã, milata** 'bucato', etc. (nr. 74: și aici **i<=>w** este regulã generalã înainte de accent); tar. **cillonnc, fueanee, sunare** (nr. 73); magi. înainte accentului **furnica, furtuna, murire,, suluri** <, **sorores**, etc. (nr. 63) și dupã accent: **drghulu** 'albero',

\\). In Anuarul institutului de istorie naționalã I. Cluj 1922" găsim citate la pg. 200, nota 2 numeroase forme din diferite dialecte romînești, unde acest verb sunã **luva{re}**. Pãrerea cã **v** sedatorește unei influențe slave sau ungurești (întrucît acest -sunet-apare in ținuturi puternic influențate de numitele limbi) este verosimilã, desigur, deși **v** s-ar fi putut dezvolta și dintr-un mas. vechiu iî, nãscut între w și **a** spre a evita hiatusul.

didulu, tremulu (nr. 67); cal. Sc. pg. 25, nr. 37 : *o* final se preface în *u* pretutindeni, afara de *io, mio, tue 't\i~>', suc 'suo', ddiu, no* («in funzione enfatica ; nella proclisi : *nu*»), *mo* 'adesso', *vo* <C *vuit*; sic. Greg. (§ 36, pg. 55) *adurari, curuna, exiluri, dulari, midinu, mumentu, purtări^ sunări*, etc. (deci și înaintea și în urma accentului); la Traina găsim, între altele, pe *duminica*, așa de asemănător cu rom. *duminică*. Cf. exemple românești dintre cele care se regăsesc în lista de până aici : *durere, furnică, a muri, a purta, a suna, surori*, etc. Fenomenul discutat supt acest număr e așa de obișnuit în românește, încît străinii îl simt ca o caracteristică a limbii noastre și îi întind analogic chiar acolo unde nu trebuie; cf. depildă n. fam. *Popescu*, pronunțat de Evrei *Pupescu*.

11. În dialectul abruzzez *S* latinesc accentuat se pronunță foarte deschis, iar în gura oamenilor de rînd sună ca *uo*, atît la începutul, cît și în interiorul cuvintelor ; ex.: (abr.²) *uorte, uosse, cappuote, duotte, mmuolle, muorte, suolde* (pg. 11). În toate aceste exemple italiana comună prezintă un *o* deschis, iar dintre celelalte limbi romanice numai spaniola are în chip regulat diftongul *ue*. Fenomenul din Abruzzi ne aduce aminte de ceva analog din românește, deși cauza acestei prefaceri nu este numai decît identică în ambele limbi. E. Gamillscheg, *Oltenische Mundarten* (ap. Pușcariu, *Dacoromâni*» I, 367) a relevat pentru întâia dată faptul că *o* inițial din elemente latinești se pronunță *uo*, depildă *uom, uorb*, pecînd cuvintele de origine slavă au o îrt aceiaș poziție, ex.: *ștel, otravă, oprasc*. Tot o găsim și în exemple ca *o firă, o ținea*, Depvadă, spune Pușcariu, că *uă* (> *illa, una*) s-a contras relativ tirziu în *o*. Insfirșit Gamillscheg a auzit *uo* și în mijlocul cuvintelor : *cuopăr, cluoță, puot*. Fenomenul constatat de filologul german este foarte obișnuit în sudul Moldovei (depildă la Tecuciu), unde orice *o* inițial accentuat se pronunță *ăo* (cu *u* destul de perceptibil spre a se putea deosebi un cuvînt ca *om^ăom* de *oțel, otrahă*, etc). Cred că și în Gorj, unde Gamillscheg și-a făcut cercetările dialectologice, avem în realitate aceiaș situație, cum rezultă din chiar exemplele citate mai sus după Pușcariu. Într-adevăr se vede că toate cuvintele latinești (cu *o—uo*) poartă accentul pe *o*, în vreme ce celelalte au *o* neaccentuat. Tot accentul ne spune pentruce *cuopăr, puot*, etc. sună cu diftong. Dimpotrivă lipsa accentului ne explică de ce *o* din *o firă* (în *o ținea*, pus la un loc cu precedentul, *o* are altă origine) nu s-a diftongat, ci se pronunță la fel cu *o* din *otravă*, etc. În sudul Moldovei *o* inițial

accentuat apare peste tot ca **uo**, indiferent de originea cuvintului; ex.: **ochiu, opt, ore, os, ou**, etc. alături de **obște, ocnă, oea, oiște, ort, osie, otova** ș. a. Și invers, dacă **o** nu poartă accentul, se menține neschimbat, fie în elemente moștenite, fie în împrumuturi. Dealtfel explicația acestui fenomen este lesne de dat, dacă ne gândim că **e** și **o** accentuați se diftongheză în pozițiile **ă** și **e** atît în cuvintele latinești, cit și în cele străine. Accentul provoacă în mod necesar o lungire a vocalei, care cu vremea duce la 'desfacerea acesteia în două elemente ștrîns înrudite din punct de vedere fiziologic. Trebuie menționat totuș că prototipele latinești ale cuvintelor rominești citate mai sus au **o** (afară de **hordenm**, la al cărui **o** REW 4180 nu-i arată cantitatea). S-ar putea admite deci **o** latinesc accentuat s-a diftongat întocmai ca **e** și că diftongul **uo** s-a întins dela elementele moștenite la cele împrumutate, atunci cînd **o** se găsea în poziție accentuată.

12. **o** urmat de **n** devine » în mai multe dialecte italiene sudice, întocmai ca în rominește. Ex.; lecc. **Jrunđa, frunte, frunza, funie, punte, respundu, tundu** (nr. 41); magi. suf. **-une t** > **one** în **tnitune, muntune, passiune** (nr. 23), apoi **crima** (ibid.), **frunte, munte, rispunnere, tunnu** (nr. 28), **nunnu, -a** 'padrino, madrina' (nr. 29); cal. Sc. **cuntra, cuntu, frunđa, frunte, munte, ncuntru, jfruntu** (al. de **prontu, pruontu**, al căror **o** este evident de origine cultă), **pundu** (și **pondu**, luat din limba comună), **rispundu** (pg. 24, nr. 35, c) y sic. **curuna, frunți, munți**, apoi Qirg. **frunți, funii', munți** (pg. 11), n. top. Valle **lunga** (Schn. pg. 26), **nunnu** 'Vater*', **nunna** 'Mutter, Kupplerin' (REW 5817). Să se compare corespunzătoarele rominești **frunte, frunză, punte, răspund, tuncj, cunună, munte, nun, -ă, lung(ă)**. În limba italiană comună găsim pe **o** închis provenit din **o** și **ă** latinești clasici prefăcut în **u** numai dacă se află înaintea unui **n** urmat urmat de sunet palatal sau **que**; depildă în **pugno, sugna, ungere, unghia, dunque** ș. a. (v. Rom. Gr. I, § 136, Ital. Gr. § 83). Tot așa în Vechia italiană **o** închis (< lat. **A**, 5) se preface în **u**, atunci cînd se găsește înaintea unui **n** -f- palatală sau **n** + **qu**: **giunge, punge, unge, chiunque, unqua** (Wiese, o. c. 28). În dialectul calabrez întîlnim și un caz de prefacere în **M** a lui **o** urmat de **m** + expl., atîmme **cump(e)ru** (Scerbo, pg. 24, nr. 35, c), cf. rom. **cumpăr**, jar în Maglie și în Cosenza lat. **nomen** sună **nume** (nr. 23, resp. 11). exact ca în rominește. Existența lui **u** în acest depe urmă cuvînt din limba noastră se datorește analogiei lui **numerus**, al că-

TUJ plural-[^]s-a confundat cu al lui *nomen*; cf. și sard. log. *l>t-mene*, v. ven. *nume* (Pușc, Etym. Wb. 1206, Candrea-Dens. 1258).

13. În Italia sudică u latinesc clasic se păstrează neschimbabil, ca și în limbile sardă, dalmată, albaneză și română; în toate celelalte ținuturi romanice *ă* s-a confundat cu *o*, ambele vocale prefăcându-se în *o* închis (cf. Rom. Gramm. I, § 118, Densușianu, Hist. lg. roum. 70). Cu privire la condicile de amănunt ale menținerii lui *u* în limbile din grupa apeninobalcânică să se compare Bartoli, o. c. I, Sp. 277 urm., unde se dă și bibliografia chestiei până la 1906. În românește avem unele cuvinte, al căror *ă* s-a prefăcut în *o*, de pildă *moare măria, rotb < răbeus, toamnă < C auiumnuș*, etc. Cea mai plauzibilă explicație dată acestor cazuri este desigur a lui Pușcariu, Locul lb. rom. 25, 26: fenomenul *u = o* a început să aibă loc pentru întâia dată undeva în vest, de acolo s-a propagat apoi în diferite regiuni; în limba romanică vorbită prin părțile noastre această inovație a avut vreme să cuprindă «numai citeva elemente, cele pomenite mai sus, căci imediat după asta s-a produs întreruperea legăturilor între România estică și cea vestică, astfel că majoritatea cuvintelor cu *ti* au păstrat neschimbată această vocală. Și în dialectele italiene de sud întâlnim sporadic exemple cu *ă* latinesc transformat în *o*; ele se explică însă altfel decât în românește, și anume trebuie puse pe seama influenței limbii italiene comune, unde prefacerea *ii = o* s-a petrecut în chip regulat. Că așa este, probează între altele faptul că pe măsură ce înaintăm spre sud cazurile cu *ă* ⇒ *o* sînt tot mai rari, pînă în dialectele vecine cu cele centrale, de ex. în Teramo, n-am notat niciun cuvânt cu *A* păstrat (și de-or fi existind, ele trebuie să fie de tot puține).

Exemple: abr. *nuce, umbroso*; irp. *pueeo, surdo*; agq. *ulme*; camp. *lupe, ji fuje, ji struj-*, etc, alături de *nora* sau *lopa* 'gran iame' (nr. 487; neap. *pueeo, surdo*; cer. *auste* 'agosto', *ehjumme* 'pombo', *gguvev, numbre* 'numero', *pueee, vulpe* ș. a. (nr. 12, "13); *târ^lupe, pueee, surde*, etc. (nr. 44, 46); lecc. a «s < M'agosto', •*duce* 'dolce', *furca, lupu, musca, mutu* 'molto', *nuce, rumpu, surdu*, etc (nr. 46, 49); magi. *lluta* 'loto', *llutta, lupu, mustu, surdu, Aicea* 'bocea', *urpe* 'volpe', *utre* 'otre' etc (nr. 31, 34)'; cos. *gula*,

1). Cît de mult influențează limba italiană comună asupra dialectelor sudice, dovedește constatarea lui Panareo, o. c. nr. 32 că în Maglie cuvintele *noce* și *croce* sună în graiul 'popular' *nuce* și *cruce*.

luj>ii, ursu, agusta (nr. 17, 18, 42); cal. Sc. *ăăutta, puseu, supra, surdu, timbra, Urmu, ursu, vurpe*, etc. (cf. Scerbo, o. c, pag. 25, 26, nr. 38, b); sic. *lutta, musca, multtt, nuci, supra, surdu, suita* 'sotto', *iurdn, turtura, ulmu, umbra, unna* 'onda' ș. a., sic. Greg. *furca, gula, hjummu* 'piombo', *Tjiuzzu, surpa* 'polpa', *ru&ga*, 'robbia', *surea* 'solco', *turri* 'torre', *vucea* 'bocea', etc. (cf. Gregorio, o. c, pg. 38, § 19).

14. Ca și în românește, câteva cuvinte proparoxitone latinești din dialectele italiene sudice au păstrat pe *u* neaccentuat, pe care corespunzătoarele lor italienești comune î-au pierdut. Ex.: 1) Lecc. *Iepure*, cos. *liepure* (nr. 115): rom. *iepure*. 2) Abr. *mascule*, irp. *mascolo*, agn. 2. *maskrc* (nr. 74: acest cuvânt provine dintr-un mai vechiu **masku-*, căci altfel nu se poate explica *7cr* pentru *U*, care ar fi trebuit să rezulte din *ci*, dacă *u* ar fi căzut dela început ca în ital. *maschio*), neap. *mascolo*, cer. *mascule*, magi. *wasculu* (nr. 62), cos. *masculu* (pag. 10), -cal. Sc. *masculii*; cf. rom. *mascur*, alb. *maikul'*) (Candrea-Dens. 1049, Pușc. Etym. Wb. 1044J, dalm. *muosclo* (Bartoli, o. c. II, Sp. 207). 3) Irp. *merola*, neap. *merolillo*, lecc. *merula*, cal. Sc. *micMlu* (cf. și sard. *merula* Candr.-Dens. 1104): în rom. *mierlă* nu mai vedem astăzi nicio urmă de *u*, dar această vocală a existat într-o vreme, și anume atunci când avea loc fenomenul diftongării lui *e* în poziția *ă*; altfel nu putem înțelege lipsa lui *ea* la un element moștenit, cum este acest cuvânt. Explicarea aceasta, dată în lucrarea mea Diftongarea lui *e* și *o* accentuați în pozițiile *ă*, *e*, pg. 96, găsește astfel confirmare în exemplele italienești sudice notate aici mai sus (v. și Pușcariu, Dacoromania I, pg. 394)."

\). Cu *l* velar.

v

2). Cf. acum în urmă «Arhiva» XXX, 62, unde Ilie Bărbulescu citează dintr-un document dela 1492 n.pr. *Mierlă*, fiind înclinat a vedea în el un argument contra ipotezei de mai sus. Deoarece fenomenul *e-ă<ăd-ă* este d'ntre cele mai vechi, căci îl întâlnim în toate dialectele românești, forma *mierlă (f&ri-u-)* dela sfârșitul veacului XV nu probează nimic împotriva admiterii unei forme intermediare **mierulă*, care a putut exista foarte bine cu câteva secole înainte, în timpul activității 'legii fonetice' *e-ă < Cd-ă.-~* Pascu, Beiträge zur Geschichte der rum. Pliilologie 18 crede că *mierlă*, a rezultat dintr-un mai vechiu **miarlă* prin analogia pluralului *mierle*. Contra acestei presupuneri vorbește n. pr. citat de Bărbulescu : dacă am avut odată **miarlă*, trebuia ca și pluralul să sune **miarle* ori măcar cu *-le-* până în sec. XVII, dar atunci cum s-ar mai explica singularul fără diftong din Sec XV? Afară de asta, toate celelalte cuvinte au e-e la plural, *Să-9*, la singular-

15. Diftongul latinesc **au** accentuat s-a păstrat în Italia de sud ca și în românește, pecind în italiana comună și în alte limbi romanice s-a prefăcut în *o* (v. Rom. Gramm. 1, § 281 urm. și Densușianu, Hist. lg, roum., pg. Există 'negreșit și în dialectele italiene sudice un număr mare de cuvinte, care prezintă *o* în loc de **au**. Că aceste elemente au venit din limba comună este evident, căci altfel nu s-ar putea lămurii celelalte cazuri, în care **au** latinesc a rămas neschimbat. Pe lângă asta cuvintele cu *o* exprimă de cele mai multe ori noțiuni de origine cultă, pe câtă vreme cele cu **au** numesc noțiuni curat populare. Foarte elocvent este în această privință urmașul lat. *taurus*, care nu ni se întârșiază nicăiri-cu *o*. După cum în românește diftongul **au** s-a desfăcut cu timpul în cele două elemente ale sale, obținându-se astfel două silabe, tot așa **au** italianesc sudic a suferit diereză. În unele cazuri, numai cit în alt chip decât în limba noastră, și anume: pentru evitarea hiatusului s-a născut odată un **h**, devenit apoi **g**, altădată probabil un **u** consonans (cf. mai jos nr. 16-despre *i* consonans), pe care astăzi îl găsim transformat în *v*. Exemple cu **au** latinesc păstrat: teram. *taure*; abr. *laura* 'alloro' (alături de *lora*), *taure* și derivatele *taureiura*, *tauri*; abr.* *taure* și deriv. *taurirse* 'ingravidare della vacca', *taurette* 'ingravidamento della vacca, prezzo che si paga per questo' (cf. fore'toro', despre care autorul ne spune că se întrebuințează în Lanciano adică în graiul orășenesc, apoi *ijjâ lu tore*, sinonim cu *taurirse*) j-irp. *lauda* Modè', *lauro* (și *laoro*), *tauro*; agn. *tavaro* 'toro' j cer. *eaule* 'cavolo', *gauce* <*gaudium*, *laure* (nr. 21 ; tar. *eaule*, *cause* *laure* (nr. 52) j magi. *caulu*, *lauru* (și *raulu*), *tauru* (alături de *oro*, *trisoro*) (nr. 41); cos. *caulu*, *lauru*, *toguru* 'toro' (nr. 24) r cal. Sc. *iaguru* *Ioro', *taguru*; sic. *tauru*, sic. Greg. *addauru* 'ioro' *caulu*, *causa*, *tauru*, etc. (§ 25, pg. 47), iar Schneegans, o. c pg. 43 spune că **au** — *o* deschis în cuvinte de origine italiană cultă, precum *toru* alături de pop. *tauru*. — Bertoni, o. c, § 102-socotește păstrarea lui **au** drept un semn distinctiv numai al dialectelor din Sicilia, Calabria și o parte a Apuliei; din exemplele de mai sus se vede că această afirmație nu corespunde faptelor.

Și în vechia italiană întâlnim destul de des pe **au** accentuat în cuvinte ca *auro*, *auso*, *fraude*, *laude*, *tesauro*, etc., dar existența lui se datorește influenței latinești și celei provenșale (Wiese, o. c., Pg- 15).

B. Consonantism.

16. Intre două vocale, dintre care cel puțin una este palatală, se naște în dialectele italiene de sud un *i* consonans. Fenomenul este foarte răspîndit, de altfel ca și în romînește, unde întîlnim des de tot acest sunet în aceleași împrejurări ca și în Italia-sudică. Din punct de vedere fiziologic explicarea lui pare ușoară: poziția necesară articulării unei vocale palatale continuă să existe și după pronunțarea acesteia sau se produce înainte de timp. Din această pricină avem în romînește și asemenea *t* chiar înaintea unui *e* inițial, de pildă în *el, că, es, es>le*, etc. Dacă în ultimele două exemple *X* poate să fi rezultat prin diftongarea lui *ɛ* atinsec, apoi în cele două din urmă și în altele analoage o astfel de explicare este inadmisibilă. Afară de asta întîlnim pe *i* și înaintea unui *ɛ* inițial din neologisme, cel puțin în gura unor anuții oameni, foarte numeroși de altfel, care nu pot spune pe *e* la începutul cuvintelor decît cu acest *i* protetic, și nu numai cînd vorbesc romînește, dar și alte limbi, dacă bine înțeles nu se silesc să evite acest mod de a pronunța. Să se compare următoarele cuvinte luate pur și simplu în întimplare, fără deosebire de origine sau vechime: *a agrcta*. of/r, *a apropii**, *caier*, *a crela*, *creier*, *deie*, *ăilacon*, *diialect*, *file*, *gratîte*, *greier*, *gruie*, *ieftin*, *Îlereiie*, *poieb*, *steie*, *știie*, *trăiesc*, etc, etc. Acest lucru a făcut pe Tiktin, Zeitschrift f. rom. Pjnl. XI, 68 să stabilească regula: «Palataler Vokal, betont und unbetont, erhält nach slavischer Manier im Wort- und Silbenanlaut den Vorschlag eines *i*.* T. merge însă prea departe, cînd spune că un astfel de *i* se aude și înaintea unui *i* (de pildă în *ile, răii*, care s-ar pronunța *iile, ră&T*) sau după *c* și *g* palatali în cuvinte ca *chedru*, *arhanghel*, unde *t* s-ar fi născut prin analogia elementelor moștenite de felul lui *chem*, *ghinda*. Eu personal, care pronunț *te* în loc de *e* la începutul oricărei vorbe sau silabe, indiferent de vechimea sau originea cuvîntului, n-am putut percepe nici la mine, nici la alții cu pronunțare asemănătoare vreo urmă cit de redusă de *l* în aceste cazuri. Deasemenea mi se pare greșita explicarea dată fenomenului de către Tiktin, care-l atribuie influenței slave. Este drept că în limbile slave nu există aproape de loc *c* la începutul cuvintelor sau al silabelor (cf. Miklosich, Vergl. Gramm. I, 7 și 294, Vondrák, Vergl. slav. Gramm. I, 48, 182 și 183), dar nu înțeleg cum Românii au putut împrumuta dela -Slavi o astfel de aptitudine

fonetică, care stă desigur în legătură cu baza de articulație a sunetelor. Natural că aceasta poate fi comună la popoare care trăiesc în condiții materiale asemănătoare. Și în alte limbi române se întâlnește un *i* consonans, care evită hiatusul, anume în Alatri (dialect italian central), în Italia nordică, în limba catalană și în dialectul asturic (cf. Rom. Gramm. I, § 381), apoi în graiurile estice ale limbii franceze propriu zise (cf. E. Gamillscheg, Wetzstein und Kumpf im Galloromanischen, extras din Archivum Romanicum voi. VI, fasc. I, pg. 54, nota 1). Bartoli» o. c. *i*, Sp. 282 îl constată între altele în Bari, dar numai înaintea unei vocale inițiale accentuate, apoi în dialectul istriian și în vegliotă. În ce privește pe aceasta din urmă, Bartoli nu crede că nașterea lui » consonans s-ar datori analogiei cazurilor cu *ă* latinesc, pentru că acestea sînt două (*herba* și *heri*), pe cînd celelalte mult mai numeroase.

Dintre dialectele italiene de sud posedă un astfel de * în interiorul cuvintelor următoarele: teram. *pajese, prudeneje, sajette, sapteneje, spijone*. (pg. 45); abr. *jljo* 'io', *malatija, 'Ndreje* 'Andrea', *'Nuofreje* 'Onofrio', *vija* 'via' (pg. 21); abr.* *erija* 'creare* *crijature, lijone* 'leone', *vijate* 'beato' (pg. 10); irp. *copeja*, 'copia* *corejusătă* 'curiosită', *costejona* 'quistione', *crejata,-o* 'serva,-o' *crejatura, cuștodeja, fnreja, lejone* 'leone', *majeetă*, etc.; agn. *r-rejateura* 'neonato, bambino' *erijate* 'familiale, dependente', *cuseije* 'cucire', *finije* 'finire', ș. a.; neap. *affreesejone* 'afflizione', *doje* 'due', *Nastasejo* 'Anastasio', etc.; cal. Sc. *sbijare* 'sviare', *spija* 'spia' *spijune* 'spione', etc. Și *l* protetic găsim în unele dialecte ale Italiei sudice: agn. Z. *jerne* 'erba'» *jf'teke* 'etica', *te* 'erta*' (nr. 81); camp. *je* 'e', *jesse* 'essere' (nr. 23); lecc. *jernu* 'invarno' (nr. 22); magi. *jeu* 'io' (nr. 13); cal Cr. *jeu* (și eu) 'io',

17. Explozivele afonice intervocalice rămîn neschimbate în dialectele italiene sudice, tot așa în românește; în nordul Italiei însă, precum și în toate limbile române de *vest* aceste consonante au devenit fonice. În italiana comună găsim de cele mai multe ori explozivele afonice păstrate, dar alături de aceste cazuri există altele, unde dăm peste explozive fonice. Deaceia SJ Pieri, Arch. glott. XV, 369 urm. susține că regula în limba italiană scrisă este conservarea intactă a explozivelor afonice între vocale, indiferent de poziția lor față de accentul cuvintelor, împotriva părerii lui Ascoli și Meyer-Llibke, care încercaseră să lămurească, între altele, cu ajutorul accentului deosebirea dintre cazurile cu tenues păstrate și

cele cu ele prefăcute în medii.')

Pe acestea din urmă Pieri le socotește de origine străină, venite din nordul Italiei sau din alte Jimbi. Meyer-Lubke recenzează în Zeitschrift f. rom. Phil. XXVII, 368 urm. studiul lui Pieri, făcând un istoric al chestiei și dînd în general dreptate acestuia; este de părere totuș că Pieri a izbutit să dovedească, numai că vocala **a**, considerată la început drept o cauză a prefacerii afonice în fonice, nu are niciun amestec în această transformare. Qt privește însă influența accentului, filologul italian n-ar fi reușit în încercarea sa de a-i tăgădui acțiunea asupra explozivelor vecine; deasemenea crede M.-Lubke că cele trei consonante (**p**, **c**, **t**) urmează reguli diferite în evoluția lor. În legătură cu articolul lui Pieri, J. T. Clark se gîndește în România XXXII, 593 urm. la deosebiri dialectale în însăș limba din Florența: pătura de jos va fi vorbit cu **v**, **d**, **g**, cea de sus cu **p**, **t**, **c**. M.-Lubke, Z. rom. Ph. XXVIII, 265 spune că ipoteza lui Clark are nevoie de o motivare mai aprofundată. Bartoli, o. c. I, § 160 și II, § 370 urm. socotește păstrarea intactă a lui **p**, **t**, **c** drept una din trăsăturile cele mai caracteristice ale ramurii apenino-balcanice, deci și a dialectelor italiene centrale. Să se compare acum în urmă spusele lui Meyer-Lubke în Mitteilungen 8 și în Zeitschr. f. rom. Phil. XLI, 601-), apoi ale lui Pușcariu, Locul *ib.* rom. 26.

Exemple italienești sudice cu explozive afonice intervocalice păstrate: teram. *spate*; *Strate*, *ache* 'ago', *loche* 'luogo', *spiche* 'spjga' (pg. 50); abr. *tepete* 'tepido' (pg. 17), *ache*, *lache* 'lago', *j)lecă* 'piegare', *spica* (18, 21); abr.² *spiche*, *spate*; irp. *reJcupetă* 'unterbringen' <C *recuperare* (REW 7136), *scuto*, *spata*, *spataro*, *spica*, *specă* și *spicâ* 'spigare'; agn. *spica* și *spihieie* 'spigare', *jpicule* 'spigolo'; camp. *feahete* 'fegato', *lattuca*, *luoche*, *spica* (nr. 139), apoi suf. *-icare* în *fravecă*, *pungecă*, etc. (nr. 146) (despre **t**

1). Și Wiese, o. c. 65, 63, 78, 79, 81, 82, 92, 93 tot după accent se ia, cînd vrea să explice reflexele diferite ale lat. **p**, **t**, **c** în vechia italiană.

2). Reproduc aici Următorul -pasaj, care nu se potrivește cu constatările făcute mai sus și deaceia trebuie înțeles în chip **cu** totul general: «Dass im Romar.ischen die stimmhaften Konsonanten dissimilatorisch viei häufiger an Stelle vpn stimmlosen treten, •hängt wohl damit zusammen, dass die ganze Entwicklung des romanischen Konsonantismus, sieht man von Rumänien ab, nach <dem Stimmhaften zustrebt».

*se spune supt nr. 138: «/ anche mediano tra vocali, tenacissimo», iar exemplele notate de mine au *t* urmat de *r*, despre care vezi aici mai jos); neap. *coperire, rekupetă* 'unterbringen' (REW 7136), *scuto, sjpata, spatato, loco, lloco*; cer. *dcure* 'aghi' (nr. 107), *capezze* 'cavezza', *recupere* 'ricovero' (nr. 9P>), *puteje, spate, straiie* (nr. 90), *ăke, annecă* 'annegare', *luttuke*, etc. (nr. 77); bar. *ache, spiche, strccă* (=rom. *strica*, Pușc, Etym. Wb. 1655); mat. n-am notat exemple, dar despre *c* spune Festa, I. c, nr. 74 «quasi senipreintatto, pur là dove l'italiano mostra riduzione a sonora»; tar. *strate* (nr. 187: *t* intervocalic rămîne neschimbat totdeauna, afară de cazul când e precedat de o nazală); magi. *dcure* 'aghi' (nr. 183), *locu, spica*, etc. (nr. 139); cos *cuperirc* (nr. 72), *spata, strata* (nr. 58), *laiu* (nr. 43), *luocu, spica* (pg. 18), *stricare* (pg. 10); cal. Sc. *spata, strata, stratia* 'stadera' (nr* 120), *affucure, Jicatu, fricare, lattuca, luoco, putica* 'bottega', *spacit, spica, sucit* ș. a. (nr. 106); sic. *spata, spaiaru, spica, spicari*, sic. Greg. *retina* 'redina', *Spata, șata* 'strada', etc. (§ 98, pg. 94), sic. Schn. *ficatu, lattuca, locu, sucu* ș. a. (pg. 88). iar despre *t* ne spune (pg. 108) că rămîne neschimbat. între vocale, dar, ca și *p, c*, și din aceleași motive, «in der weicheren Aussprache», astfel că deosebirea între *t* și *d* este foarte mică. Să se compare următoarele exemple rominești, corespunzătoare unora dintre cuvintele italienești notate mai sus: *căpetenia, a (ahopcri, scut, spată, spătar, ac, ficat, a-freca, lac, lăptucă, loc, a pleca, spic, a strica, suc*.

Și înaintea unui *r* se păstrează explozivele afonice mai bine în dialectele italiene de sud decît în limba comună. De ex.: teram. *latre, matre, patre, lacreme, lucră* 'log(o)rare'; abr. *matre, patre*, (pg. 3), *lucră*; abr.^s *patrone, acre* 'agro', *Uicreme, lucră*; irp. *matre, patre, acro*; neap. *lacrema*; cer. *matre, patre, patroune* (nr. 90); mat. *lakreme* (nr. 48); tar. *ectre* 'cedro' (nr. 187); cos. *lotru, matre, patre* (pg. 10), *acru* (nr. 46), *dacrima* (nr. 118); cal. Sc. *lotru, matre, patre* (nr. 120.); sic. *pătrimi*. Cf. rom. *acru, lăcrăma, a lucra*.

Tot în acest loc se cade a fi amintite reflexele lat *urtica*, care în unele dialecte italienești sudice prezintă *d* în loc de *t*, întocmai ca *urzică* din romînește, unde *z* nu poate proveni decît dintr-un mai vechiu *d*. Și anume: vast. *ardeiche*, irp. *ardica*, agn. *ardeica*, mat. *arâike* (nr. 88), magi. *ardica* (nr. 71), cal. Sc. *ordica* (nr. 120), cal. Cr. *ardica*, sic. *ardicula*. înlocuirea lui *t* din lat. •*urtica* prin *d* a fost explicată diferit. Astfel Hasdeu, Co'<umna lui Traian

III, 1882, pg. 549 urm. segîndește pentru neap. **ardica** și sic. **arăicula** la o contaminare a cuvîntului latinesc cu gr. ἄρτιξ și lat. **ardere**, iar pentru rom. **urzică** la **urtica** -|- ordin + dac. «v. Meyer-LÜbke, Zeitschr. f. rom. Phil. VIU, 145 recenzează pe Hasdeu și propune pentru cuvîntul rominesc explicația **urtica + Aiu-q + ardere**. In REW 9090 acelaș filolog se mulțamește cu influența gr. **car** e sinonim cu lat. **urtica**, iar în ce privește pe -d- și ar- din dialectele italiene de sud se gîndește la **ardere**, adăugînd însă că aceste modificări se pot explica și pe cale curat fonologică. Deși influența gr. <ἄρτιξ> n-are nimic inadmisibil] în ea, cred totuș că nu este nevoie să recurgem la o limbă străină spre a înțelege prefacerea în **d** a lui **t**, fiindcă -avem o vorbă latinească, cu care **urtica** a putut fi socotit ca înrudit, anume verbul **ardere**): urzica înțeapă și produce efecte asemănătoare cu ale arsurilor. Cf. rom. **ardelă**<**Lard** și germ. **Ḅre**<<nessel 'urzică*. Analogia lui **ardere** se recunoaște și în Începutul cuvintelor italienești sudice, care au toate **a-**. Este drept că în unele din aceste idiome **a** se poate «xplica și jiltfel, căci in abr., neap. și bar., depildă, **o** fnițial neaccentuat se prefacă în **a**; abr. **accupato**, pentru occ-, neap. **accasione**, **accupare**, etc., bar. **accide** pentru **occ-** ș.a. (cf. rom. pop. **acupat** < **ocupat**, unde e probabil totuș să se fi amestecat influența lui **a apuca**: să se compare **mă apuc de treabă — am treabă — sînt ocupat**). Nu trebuiesc trecute însă cu vederea două fapte : întâiu, dialectele cu **o** inițial neaccentuat =**'a** sînt altele decît acele în care găsim ***ardica** -pentru **ortica** (cel puțin așa reiese din informațiile mele) ; al doilea, **ă** latinesc din **urtica** trebuia să rămîie nemodificat tn dialectele italiene de sud (cf, mai sus § 13).»)

18. Explozivele fonice se înfățișază sporadic într-o stare apropiată sau par a fi trecut prin faze de dezvoltare asemănătoare cu sunetele corespunzătoare romînești. Astfel **b** este redat; prin **v** sau « ori a dispărut cu totul. Exemple: camp. **sive** (nr. 6), cer. **soive** (nr. 4), bar. **sive** (pag. 14), tar. **siva** (nr. 7), cos. **sivu** (nr. 4), Cal. Sc **sivu** lat. **sebum** (y- Ital. **sego**), cf; rom. **seă**;

1). Și Cremonese, o. c (s. v.) s-a gîndit la influența acestui cuvînt: «da **ardere**, pel brugiore che produce toccandola».

2). Densusianu, 'Hist. lg. roum. I, pg. 225 crede că **t y d (> e)** se datorește în romînește analogiei lui **ordiri>a urei** (prin etimologie populară), pecind in dialectul calabrez influenței lui r precedent (cf. **spirdu > spirttus**),

DIALECTELE ITALIENE

abr. *preute*, abr.* *preute* <L lat. *praebyster* (REW 6740), deunde? Hal. *prete*, rom. *preut*, *-oi* (cf. și Candrea-Dens. 1441); lecc *jernu* (nr. 22), magi. *jiemu* (nr. 170) <1 lat. *hibemum* (tempus) (> Hal. *inverno*), cf. rom. *îorno*. In abr.* *negre*, neap. m'^o, caL Sc. m'^*»*) a păstrat *g*, din lat. »iyer, care în Hal. *ncrQ* nu există; cf. rom. *negru*. Despre lat. *b* și *v* intervocalici în romînește publică Pascu în Archivum Romanicum VI, 268 urm. un articol, a cărui concluzie este că aceste consonante au dispărut fără urmă. Marea majoritate a cuvintelor cu *b*, *v* *ia* această poziție dau dreptate lui Pascu; rămln totuș neexplicate pedeo-partea *avut* > *habui*, *avut* <C **habutus* față de *băut* **bebui*, *băut* <C **bebutus* (I. c. 268), pedealta *aluat*, *luăm* (și alte forme ale verbului *iau*), *preut* (<**previtus*, după Pascu), care au păstrat pe *v* ca *u* (L c. 273).

19. BartoH, o. c. 1, § 154, Sp. 280 socotește tratamentul grupului latinesc *gn* în limbile care alcătuiesc ramura apeniq-balcanică drept o trăsătură caracteristică a acesteia față de cea pireneoalpinică. Într-adevăr el arată că rom. și dalm. au **nn*, alb. *n*, iar dialectele italiene sudice, în special cele din Abruzzi și Apulia, diferite sunete înrudite cu acestea. Deaceia BartoH presupune că *gn* latinesc s-a prefăcut întâiu în *7*», din care au rezultat în urmă *vn* și *mn*. Vezi și Bertoni, o. c, pg. 167, apoi Pușcariu, Locul Ib. rom. 27. Părerea lui Bartoli a fost combătută de Merlo (cf. introducerea studiului de față). Exemple : abr. *cnate* < *cognatus*, *lena* < *llgna*. (pg. 18)*; cer. *canale* <C *cognatus*, *livene* <C *lignum* ș. a. (nr. 87 : cuvintele cu *A* pentru lat. *gn* sînt evident de origine literară, depildă *duh-*, *re&e*, etc.); lecc. *leunu* < *lignum* și *pimene* < *pignus* (citate de ZingarelU, 1. c. nr. 90, împreună cu exemplele respective din Cerignola); magi *dunu* și deriv. *auniceddu* < *agnus*, *Hune* < *lignum* (nr. 153); cos. *aunu* (pg. 12). Cf. rom. *cumnat*, *lemn*, *pumn*.

20. În general spirantele latinești se păstrează mat bine în dialectele italiene sudice decît în italiana și amintesc în chipul acesta de soarta consonantelor de acelaș fel din romînește. Pentru *f* și *v* am notat numai două exemple izolate : teram. *furfecc**, abr. *fuorfecc** (și *froffec-e*, *forceve*, etc), abr. *for-*, *furfece*, neag. *faorfece*, cal. Sc. *fuorfici* și deriv. *forficiare* <C *forfex* REW

1). Vezi G. Savini, I dialettî della provincia di Teramo (e~tratto della Monografia della Provincia di Teramo). Teratno 1896.

2). Finamore3. s. v. *fuorfeoc* citează și pe sic. *forficia*.

3435: rom. *foarfece*, cf. v. ital. *forfici* (n. ital. însă *forbici*); abr. *vade* 'callaja, apertura della siepe. Sentieruolo campestre. Gola. stretta tra due montl', neap. *vaăo* și n. top. *Badolato* (Ia G. Flechia, Nomt locali del napolitano derivați da gentilizi italici in Atti della reale Accademia delle scienze di Torino, voi. X, disp. 1-a, pg. 90), așa de asemănător cu rom. *Vadu(l) lat*, n. de sat în Vlașca, apoi cal. Sc. *vadu* 'apertura da passare in un podere' (cf. și cos. *varu*, citat de Scerbo s. v. *radu*), după REW 9120a și sic. *vadu* 'Riss in einer Mauer, Sprung in einem Gefass': cf. rom. *vad*. (Hal. *guado* provine, ca și franc, *ane*, prov. *gua*, catal. *gual*, din lat. *vadutu* -J- frank. *tnad*: așa se explică *gu* pentru lat. *v*). In citeva cuvinte din nalectele meridionale extreme întâlnim pe *rv* latinesc prefăcut în *rb*, întocmai ca în românește: cal. Sc. *sietbu* 'servo,, cf. rom. *șerb*, sic. Girg. *șerbiri* 'servire și *sirbutu* 'servita' (pg. 37) (cos. *sarbare*, nr. 134 și sic, Girg. *'sarbari, sarbatti*, pg. 37 corespund ital. *serbare* << lat. *servare*: ci. rom. *a iarba*).

Există însă o spirantă, anume *s*, care în toate cazurile și-a păstrat pronunțarea latinească: această consonantă este afonică pretutindeni în Italia de sud, indiferent de poziția ei în cuvint. Numai romîna și spaniola modernă seamănă în această privință cu dialectele italienești meridionale. Italiana literară are pe *s* intervocalic cînd fonic, cînd afonic. S-a încercat să se explice a- această deosebire prin poziția lui *s* față de accent: înainte de accent am avea *e*, după accent s. S. Pieri, Arcli. glott. XVI, 163 urm. dovedește însă că această regulă nu există în realitate, căci întilnim multe cazuri care o infirmă (întocmai ca Ia explozivele iniervocalice, v. mai sus s. nr. 17). După el, elementele curat populare prezintă peste tot *s*, cele savante, împrumutate din alte țimbi, în special din franceza, sună cu *e*, Pieri ne spune că în aiordul Italiei ^ intervocalic apare numai *e*. iar în sudul peninsulei și în graiurile piovinciilor Roma și Marche numai ca *s*. Singur dialectul toscan are și *e* și *s*. In acelaș volum din Arch. •glott., pg. 175 urm. se ocupă de această chestie și Ascoli, care, admițînd afirmația lui Pieri, că accentul n-are niciun amestec *in* pronunțarea dublă a lui *s* între tocale, crede totuș că pricina' -deosebirii de tratament a acestei consonante este de natură etimologică: cuvintele toscane populare cu *s* provin din prototipe latinești cu *ns* Ia origine, cele cu *s*, din etyma latinești cu *s* intervocalic. Ascoii susține deci că și elemente populare sună cp *s* în Toscana.

Dar și în cazuri izolate găsim pe *s* păstrat în dialectele ^meridionale, ca și în românește, pe cită vreme italiana l-a înlocuit prin alte sunete, Exemple; abr.* *assucă* < *exsucare*, cf. rom. •*ti usca*, ital. însă *asciugarQ*; jrg. *casiere* caciajo. celui che fa il cacio', derivat dela lat. *caseus* r>ital. *cacio*, cf. rom. *cășarhl-cășcriă*; cal. Sc. *cerasu* 'ciliegia', sic *cfrasa* 'ciriegio', tar, *cerasa* <REW 1823) <. *cerasa*, *cerasea*, qf. rom. *cireașă* (cf. totus și ital. *eeraso* <*cerasus*, REW 1824); lecc. *cusetura* (nr. 45), magi. *cusu* 'cucio', *scusu* 'scucio' (nr. 23), cos. *cusire* (nr. 45), cal. Sc. *cusire* <• *consuere*, cf. rom. *cusătură*, *cos descos*. Tot aici se poate aminti că reflexele italienești sudice ale lat. *cs* sînt de multe ori identice cu cele rohiînești, adică *s(s)*; astfel lat. *laxare* sună ieram. *lassă* abr.* *lassă*^ irp. *lassă*, agn. *lasseaie* și *lassă*, neap *Jassare*, mat *lassă* (nr. 72), cal. Sc. *dassare*, rom. a- Jă'sa, ital.* Înă *lasciare*. În Bați pe *cs* latinesc îl aflăm redat prin *ss* și în .alte cuvinte: *ass*\< *ezite*, *cosse* <*Ccoxa*, *lessi* <£ *lixivum* sau *-va*, *matasse**£ *mataxa* (dar și ital. *matassa*) pg. 38), pentru care cf. j-om. *a teși*, *leșie* (cu ț dintr-un mai vechiu s).

21. În locul utui *v* inițial, urmat de o vocală velară, găsim În unele dialecte italienești meridionale un *h*. Depildă: teram. *holbe* 'volpe' (pg. 47). agn. Z. *holpe* (nr. 81). În românește întâl-nim acest fenomen, dupăcum se știe, nu numai înaintea voca. Jelor velare, ci și a celor palatale; deaseir.enea nu se face deosebire între elementele moștenite și cele împrumutate. Șe pare totuș că *v* nu poate fi înlocuit prin *h* înainte de *a* și *e*.) Ex. *xătăman* al. de (*h*)*ataman* (cu *ă-ă* < *a-a* prin asimilare la *d* următor), *vicleaivhiclean*, *virtojț-hiriop*, *volbură-holbură*, *vorbă-horbd*, *Dulpe-hulpe*, etc. În ce privește cauza fiziologică a acestei prefăxeri fonetice cred că avem a face ia început cu căderea pură și simplă a lui *v* înaintea vocalei" velare următoare, cădere care .presupune o pronunțare biabilă sau cel puțin, foarte apropiată -de această poziție, a lui .*) După aceia s-a născut o ușoară a-

1). Nici înainte de *i*, căci nu cred să mai avem vreun alt cuvînt afară de *viclean-hiclean*, unde procesul este în realitate invers *h*, sunetul original, s-a transformat în«),ca și Ia *vătăman*, de altfel.

2). Cf. S:hneegans, o. c, pg. 82, 83 (despre *v* în dialehtul sicilian) »Vor labialen Vokalen nimmt *v* einen sehr wichen Laut an, schon eher ein englisches *to*. Daher wird es bäufig mit dem folgenden labialen Vokal verschmolzen und nicht geschrieben».

spirație, care a devenit din ce în ce mai puternică, pânăctnd s-a* transformat în actualul *h*. Presupunerea aceasta se sprijină șfc pe cazuri concrete din ambele limbi. Astfel dialectele italienești de Bud ne oferă exemple de cădere a lui *v* inițial sau intervocalic: abr.» *taule* 'tavola'; irp. *lessia* 'lisciva*'; camp. *oce* 'voce', «*lepa* 'volpe' (nr. 119); cer. *luă* 'levare', *paoune* 'pavone', *trutt* 'trovare' {nr. 63}; tar. *c/yfyē* 'chiave' (nr. 1); lecc. *chine* (nr. 1) > *luare* 'levare' (nr. 72), *ommere* 'voniere' (nr. 69); magi. *urper* 'volpe' (nr. 34: cf. și «cea 'bocea', ibid., *ursa* 'borsa', nr. 36), *uee* 'voce', *ulare* 'volare', *ulire* 'volere', *titu* 'voto' (nr. 109), apoi în mijlocul cuvintelor: *chiaie* 'chiave', *nou* 'nuovo', *ou* 'uovo' (nr. 109); cal. Sc. *jungia* 'gengiva', *lissia* 'ranno' (— ital. *H-sciva*); sic. Greg. (§ 59, pg. 70): *(*v*) inițiale resta intatto. mat attesa la sua fievole «onoritâ, tende a sparire, specie innanzi vocale labiale: *urpi*, *utu*, *uommira*, *aci*, e *usci*, *ulia*, *uolu*, *uomiiu*. aceanto a *vurpi*, *vuommira*, *vuci*, *vulia*, *volo*, *vuomitu*. La spirante ritorna quando le parole tiel contesto del discorso vengano ad essere precedute da vocale: *na* «*usci*, *u vulia pix* spesso -di *na usci*, *u ulia*»; sic. Girg. *fauri* 'favore', *Giuanni* 'Giovanni', *păuni* 'pavone', *vo* 'bove', «tc. (pg. 36); sic. Schn. *wpi* 'volpe', *urpuni* și *arpuni* (al. de *vurpum*) 'volpone', *urria* 'vorria' (pg. §3), iar la pg. 84 ni se spune că în cuvintele populare cade și *v* intervocalic, de ex. *fauri* 'favore', *patmi* 'pavone*', *tarăiu* 'tardivo'. În alte dialecte găsim cuvinte cu *k* epentetic între două vocale, născut spre a evita hiatusul, depildă abr. *tehatre* 'teatro', *teholeche* 'teologo', *Tehudore* 'Teodoro', În Sic. Girg. intilnim cazuri, unde un *v* primitiv este înlocuit prin *g* (provenit, probabil, dintr-un mai vechiu *h* epentetic, produs după căderea lui *v*), de ex. *nugula* al. de *nuvula* și deriv, *atmugulatu—annumfatu*, *ragatusu* (?), *giughini* 'glovine', *purguli* 'parvolo' (cf. și ital. *pargolo*), *poghiru* 'povero', (pg. 36: toate exemplele sint adunate din Casteltermini). Să se compare apoi agn. *tavaro* 'toro', cos. *taguru* 'id\ (nr. 24), cal. Sc *laguru* 'loro', *taguru* 'toro': diftongul latinesc *au* s-a desfăcut în două silabe și atunci, pentru înlăturarea hiatusului, s-a născut probabil un *h*, devenit apoi *g* sau *v*)*. La fel în romtnește: *v* latinesc intervocalic a dispărut în marea

1'. Această depeurmă consonantă se explică, poate, mai bine dintr-un mai vechiu *u* consonans, produs între *a* și *M* tot pentru a evita hiatusul.

-majoritate a cazurilor fără a lăsa vreo urmă, iar în formele verbului ajutător *a voi* chiar în poziție inițială vedem pe *v* căzut *ipîa, ăl, a* sau *o, om, ătl, or*), Pe de altă parte alternarea lui *v* și *h* în unul și același cuvînt probează puțința de înlocuire a unuia prin altul, chiar și acolo unde niclunul din ele nu-i sunetul original; de pildă *măduvă* al, de *măduhă, Moldova—Moîduha*, etc. N-ar fi imposibil ca în locul lui *v* latinesc dispărut să se fi născut, pentru evitarea hiatusului, un *h*, care apoi să se fi dezvoltat în *g* în cuvinte de felul lui *fagur* <* *favulus* (explicat deja de Candrea-Dens/541 dintr-un mai vechiu *faăur, al cărui *ă* însă nu mi se pare necesar pentru epenteza lui *h* >• *g*). Cf. exemplele italienești cu *g* în locul unui *v* primitiv, notate mai sus. Despre *v* intervocalic în romînește vezi acum în urmă G. Pascu, -Archivum Romanicum VI (1922), pg. 268 urm.

DIN TOPONOMIA AROMÂNEASCĂ

Numiri de localități aromînești formate cu prepoziția *a* (=lat ad.).

Se știe că numele de localități în Aromrna, la întrebarea *unde*, arătînd direcția sau starea pe loc, se întrebunțează fără prepoziții, tot așa cum se construiau și în limba latină clasică mumele de orașe și de insule mici.

Bună oară : ia *ti dușl* ? (=Unde te duci?). *Mi duc Sărunu*. «(=Mă duc la Salonic); *mi duc Silistra, București* (=Mă duc la Silistra, mă duc la București).

iu stai ? (=Unde stai?)—*Stau Sărună, State Silistra, Stau București* (=Stau la Salonic, Stau la Silistra, Stau la București) >

După cum vedem, avem a face cu o formă veche moștenită din l. latină, căci nu se găsește în niciuna din limbile balcanice, •casă presupunem, că ar fi o înrăurire străină asupra Aromînei; construcție rară chiar în latina și nepăstrată, în afară de dialectul aromînesc, în niciuna din limbi'e romanice.

Găsim totuș exemple în care vedem, că altă dată a existat

T). P. Papahagi, *Forme (vechi) păstrate în dialectul aromit*, «în „Semănătorul” IX No. 24, 1910).

și în Aromina construcția unor nume de localități cu prepoziția **a** («lat. ad).

Aceasta însă numai cu nume de lucruri și de persoane, așa cum o întâlnim și în Daco-româna veche în construcțiuni ca **mierse în pădure a lemne** (Tiktin, Dicț. Rom.-Germ., art. a') **merge a munte, a vale** = frz. **u mont**, n. prv. **amont**, cat. **amunt** (Pușcariu, Ety. Wtb. d. r. Sprache, art. a), adică cu nume de lucruri, dar și cu nume de persoane în Aromina. Așa s-a zis altă dată și în aromina: 'nergu a meru', 'mi duc a peru' («mierg la măr, mă duc la păr), după cum ?e zice: 'mi duc acasă' (mă duc acasă). Tot așa: 'Mi duc a Minciu' (=Mă duc la Minciu),. În toate cazurile însă găsim în Aromina prepoziția **a** contopită în numele lucrurilor și al persoanelor, făcând parte integrantă din ele, în cit ideea de direcție sau de stare (:e o întimpinâm în *trie vais â Paris, je demeure â Paris*) și-a pierdut-o prepoziția. Și-a păstrat funcțiunea adverbială cu arătarea direcției sau a stării pe loc cit timp numele pe lingă care se construia nu desemna nume de localitate, ci numai nume de lucru sau de persoană. După ce însă 'a-meru', 'a-Minciu*' au început să fie locuite și, din simple nume de lucruri sau persoane, au devenit cătune, sate și orașe, în cit au fost simțite ca nume de localități, prepoz. **a** s-a contopit cu numele și 'a-meru', 'a-Minciu*' au încetat a însemna locuțiuni adverbiale, însemnând localitatea. Așa, construcția 'a-meru' a devenit numele satului 'Ameru', 'a-Minciu' numele orașelului 'Aminciu'.

Amaru-este numele unui sat pur românesc de pelingă A-minciu (Epir); iar

Aminciu este numele unui orașel curat românesc la capătul muntelui 'GUtgV.

Aci e locul poate să amintim de ciudata etimologie propusă de d-l Weigand (în 'Aromunen, i, pag. 149), că s-ar derivă dela sl. 'Macevo', și ar însemna «Bärrenstadt» (=orașul urșilor). Cred* că nu trebuie luată în seamă. Deja V. Oblak în recensia făcută lucrării amintite a d-lui Weigand (în 'Archiv f. sl. Phil. vol. XVIII, pag. 624) o respinge: «Wenn dagegen We'gand s. 149- auch in arom. Ortsnamen Min<5u den Reflex eines A mit erhaltenem Rhinesmus sieht und es auf 'meSevo' (=Bärrenstadt) zu rOck ftihrt, so ist das offenbar unrichtig, denn in 'mec'ka' ist keine». De altfel V. Oblak nu ezită să spună cu acest prilej despre

D-I Weigand, că «Die slav. Ortsnamen scheinen nicht immer ganz aufgezeichnet zu sein.»

Afară de asta D-I Weigand la **locul** citat spune că * devine **in** ca în «grindă», după cum * devine **un**, ca în 'Nonte' 'Nunta', «wie man in einigen DOrfern von Vlacho-Meglen sagt» Eroare. În Aromina nu se zice «grindăci „grendă”, în cit, după d-I W, ar fi trebuit atunci să avem 'MencV, în loc de 'Minau ; apoi nici cu cellalt exemplu n-a nimerit cu prefacerea lui * ia on >> un, căci alt este reflexul sunetelor slave în Megleneasca și altul în Aromina În aceasta am fi avut nu 'Nonta', -'Nunta', ci 'Nănlă', cum și se zice. Să mai amintesc că în vechea slavă s& zice 'medkx', 'meSka', (Miklosich, Ety. Wtb. d. sl. Spr.)? Fără a ținea samă de toate acestea d-I Weigand își menține etimologia dela 'med' «Bärrenort» în 4ahresber:ht No. 21/22 1919. E ciudat cum d-I W. s-a putut gândi ia o asemenea etimologie și a putut închipui un oraș al urșilor, cu atât mai mult cu cit, vorbind despre origina cuvintului Moscopole, îl ia în rls pe Pouqueville, ('Aromunen', pag. 101) pentru a-și fi exprimat părerea că 'Vos-**xCopole**' ar fi „oraș al păstorilor” și ne spuse că aceasta este „o-simplă Închipuire” a lui Pouqueville, de oarece păstori aromîni nu întemeiază orașe, ci numai sate de colibe, și că, după dînsul, ciobanilor nu li-i cunoscut nici termenul grecesc de 'polis', ci doar numai 'politia'.¹⁾

Că n-ar construi orașe ciobanii este firesc, pentru că nicăir **i** în afară de America și de țările colonizate de Europeni, **nu** s-au construit dela început orașele. Ele au devenit pretutindeni (Roma Paris, Berlin) orașe, Încetul cu încetul, din simple sate; că **nu**-î adevărat că păstori n-ar avea noțiunea de 'polis', ei care străbat cuprinsurie țărilor dela un capăt la altul, să zicem iar că-i posibil, deși nu există țaran, care să n-aibă în graiul său noțiunea de oraș. Dar atunci cum poate exista «oraș de urși» ?

Rămîne deci stabilit că 'Aminciu' este derivat dela numele de persoană 'Minciu, *). deminutivul dela Dimitru, Dumitru, cași Wiciu, atât de răspîndit la **top*** Arominii. Nume de localități formate după nume de persoane aflăm multe la Aromîni. Așa a fost

1). În graiul Arominilor, cași în al Neogrecilor, 'poje' și 'pultie' înseamnă «oraș». 'Pole' înseamnă însă orașul prin excelență, care este Constantinopole, pe cînd 'pultie' **orbe** oraș.

2). Cf. Ilie Bărbulescu, în 'Arhiva', XXIX, 2, p, 273-278 (Nota Dir.)

'Niculita' (demjnutiv dela «Nicola»), oraş cu 30-35.000 de locuitori, •distrus pela sfişitul sec. al XVIII, odată cu Moscopolea; 'Nicea' 'Avela' (vezi mai jos); apoi 'Vasilița', munte la Avelâ, derivat dela «Vasil», ca Toniță, dela Fon și altele. Despre Aminciu se vorbește însă din sec. al XIV în cronică laninei, și găsim prețioase informațiuni în Pouqueville (Voy. d. I. Grece), care își exprimă părerea că s-ar fi întemeiat în sec. al X de păstori romini în locuri pustii; îrt Leake (Travail etc) care crede că aci s-a făcut colonizare romană înainte de a se face în Dacia, luându-se după numiri ca imperatoare', 'fagu-scriptu' din topografia Amincrului; în 'Les valaques du Pinde', Bruxelles 1888 și în monografia lui Ioan Lamprides, 'Ipirotikâ Meletimata', f. 5- partea II, 'Metsovo kai Lerâkov, Atena 1888.

Avela. Ce s-a Intimplat cu 'Aminciu' se petrece aproape cu toafe numele de localități arominești formate dela persoane. Așa e și cu 'Avela', care s-a format dela numele de persoană 'Vela' cu prepoz. **o**. Tradiția privitoare la întemeierea comunei 'Avela', spune că, printre alții, trei mari 'celnici', Vela, Brafi și Gugu-Lecă (=Goga al lui Leca), s-au stabilit aci, venind de prin părțile Sulelor și ale Artei, după ce numărul oilor lor se înmulți în așa chip, că nu mai găsiu loc de pășuffat prin părțile acelea. Fiecare din ei își așeză stina în locul ce le poartă numele. Locurile s-au zis atunci unul la Vela, altul la Guguleca și alful la Brati-«Fâlcarea») lui Vela, fiind mai cu vază, cu vremea, fără a se pierde nici celelalte numiri, a prins mai mult și s-a impus, devenind mai tirziu numele satului. Și astfel s-a zis la început *'Mi duc' său 'Stau a-Vela' (=Mă duc sau stau la Aveia) pentru ca apoi, devenind sat, să se contopească prepoziția **a** cu numele 'Vela', casa ne dea 'Avela' *)•

Astăzi numele, supt care este cunoscut satul, e 'Avdela' *)- Acesta însă nu-i decit o poreclă rezultată din apropierea numelui de *Avelă' cu 'Avdelâ" (=lipitoare). Asemenea porecle mai găsim la Arominl. D. e. Iliia-'Filia'; Cola-'BacoIa'; Mitre-'Cațitre', etc. La Aromini nici nu există persoană, care să nu-și aibă și

1). Seminție, toate familiile care atîrnă de un 'celnic' (=frunțaș).

2). Cfr. *Iiricek*, 'Das christliche Element i. d. topogr.' etc. pag. 27, ne dă un caz de, asemenea contopire: 'Asamark', compus din prep. **a** -(- *san* -f- *Marco* (la Cattaro),

3) Grec. Avdella =lipitoare.

porecla. In toate documentele vechi ale Avelei, unele datînd de mai b"ne de un secol, precum și in firmele împărătești, stă scris 'Avela', niciodată 'Avdela'. Așa stă scris și pe cutia de argint a sintului Pahomie cu dată de 1808. Azi cărturarii aromim" o numesc și o scriu 'Abella', punînd-o in legătură cu un oraș sinonim din Italia mijlocie. Că este precum arătăm noi aci și că n-are nicio altă legătură cu cuvîntul grec *avdeIa'=lipitoare, decît cea amintită, de batjocură, de poreclă, vorbește și faptul că in tot cuprinsul, destul de întins, al Avelei, nu se găsesc lipitori.

Agură. Acestai tot nume de sat locuit de Aromîni fărșeroți în timpul verei, după numele muntelui cu acelaș nume din Tesalia sudică. Numele de 'gură' 0. simplu, fără prepoz. *a* vine des in toponomia balcanică și-i din sensul de «sorginte», de «izvor», ce-l are cuvîntul aro'mînesc «gură». Se aude și ca nume de persoane *)

Amuri, 'Amuri' este de asemenea format dela prep. *a* -f- 'muri' (pi.) (=» mur). 'Mur' aromlnește este rugul care produce mure. (Cfr. I. Nenișescu, 'Dela Rom. din Peninsula Balcanică', pag. 421 ; I. Caragiani, 'Romîni d. P. Balcanică' pag. 16 5 'Lambrides' Meletae etc).

Alăk'dt. Locuitorii satului aromînesc 'Lacă' se numesc 'Alăk'âți (Alăchfâți). Acest nume, ca să sune așa, presupune că o dată satul 'Lacă' a fost 'Alacă'. Numai așa se poate explica numirea de 'Alăk'ât'. Anume din prep. *a* + *lac* (= lac). Forma cu o din 'Lacă', cum se zice azi, în loc de 'Lac' se dttorește cu siguranță influenței cuvîntului 'Moară (=sat). Cuvîntul acesta este interesant, căci ne arată că numirea de 'Laișta', 'Laișta, ce-i dau grecii, este formată dela 'La(c)-|- suf. slav -viște (=sat)

1). Cfr. **Pouqueville**, 'Voy. d. I. Gre:e\ II 106; III 394; V. 325-333.

2). Ginerile lui Panurea, numit pe grecește Panurlă, se numia 'Gură'. Acesta a fost un distins revoluționar pela începutul veacului al XIX. In poezia poporană aromlne se amintește asemenea de el: 'gura' un, mîneca doi, și sculară dila oi .cu ținti sute dinăpof, oi, lat Panurea oî! etc. 'Gura' mai întîmplnâm în Pelopones; «le hameau de 'Goura qut forme de ce cdtđ l'extrême des cantons de Corinthe, de Vostitza et de Calavryta». Această numire este datorită fără îndoială Romlnilor stabiliți în Pelopones. O probă avem in numirea de 'Mocha', adecă 'Moașa' amintită la aceeași pagină în aceeași regiune, 'Lamprides' op. cit. p. 16.

ca In 'Maloviște") (=Satul mic).; 'Miloguşte' din Tesalie este, prefăcut tot din 'Malovişte'. 'Laca' arată că-i anterior numirei. sfavoneşti.

Jrbarlu. O altă localitate, a cărei numire arată felul de formație arătat mai sus, este 'Arbarlu', sat copăceresc sau hăşotesc, spre vest de Diminiţă (eparhia Grebinei) şi care vine, după toată probabilitatea, dela a + irbarlu(=la ierbarul). Numele de «ierbar* la copăciari nu trebuie să ne surprindă, întru cât aceştia au fost cu toţii Aromîni, cum ii arată de altfel portul românesc, obiceiurile etc. Lucrul acesta este cunoscut.

Toate aceste numiri, in afcra de Avelâ, vin şi supt forma, simplă, fără prepoziția **a**, anume: 'Minciu', 'Gura', 'Meru', Muri, Lacă (numai supt această formă); 'Arbarlu'* dacă nu ne întimpină şi sub forma de 'irbarlu' (=ierbarul) se datoreşte faptului că se cufundă cu vorbele începătoare cu r, care în Aromina primesc un **a** protetic,

Cred că aceste exemple sunt îndestulătoare ca să ne edifice atit asupra rolului prepoz. a in trecut, cit şi asupra adevăratei origini a acestor nume de localități, precum şi asupra vechimeilor lor, datind decind prepoz. **a** era obișnuită in limbă cu funcțiunea ce o are în limbile romanice din apus in ziua de astăzi.

Poate că tot aci e locul a spune că de origine rominească,, sau datorită Rominilor, sunt următoarele două numiri, despre care se vorbeşte in evul mediu:

a) Akrinâs, Akrunâs și b) ArSâr.

Idrisi, ne spune IireSek (HAT. Ex<r. pag. 210), pomeneşte Ia 1153 drumul, care duce din Sardica într-o zi la întăritura. (castrul) Ia Stobuni, de aci in 6 ceasuri Ia castrul **Akrenos** sau. **Akrunâs**, care este aşezat supt munți și de acolo la Beroe și mai. încolo la Țarigrad.

Tot JireCek ne spune tot acolo, că in veacul de mijloc a ceastă cetate se numia slav. KpxHx (citeşte î Krăn), grec. Krinosr Krunos; Ia Bizantini și toată regiunea dela Tungia, dela o margine pînă la alta dela Ghiupsa Ia Sliveni, se zicea slav. **KP&HCIM 3<<WA**. (=țara, .ținutul 'Cranii').

Se pare că Idrisi te reproduce numele popular, așa cum se auzia pe vremea sa. In acest caz avem a face cu un nume românesc ca in A-Minciu, A-Vela, A-Meru etc. Așa dară 'Acrănu"

1). Arom. se zice: Muluviște, Moloviște și Miluviște.

sau 'Acrunu' este format din prep, **o** (=ad) -f- Crănu sau -Crunn. Probabil și acesta un nume de persoană sau 'Cruna' (•<curuna=conună), nume ce se dă părților de munți în formă de coroană. Tot așa se zice 'ureclY muntelui zis pe grecește 'Mavrovunion" pentru cele două piscuri, care din depărtare samănă 'cu două urechi

Arcdr derivat din lat. 'Ratiaria', păstrat în numirea bulg[^] 'Ar<5er' (turc. Akcar) este tot forma românească, indeferent, că avem a face cu prep. **a** (=ad) + Ratiaria ceea ce este pu(în probabil în cazul de fa|ă, fie că acest **a** nu-i decit proteticul **a** ce se anină in Aromina mai ales la cuvintele începătoare cu li-chidele **r** și **l**. Din A + Ratiaria a putut rezulta normal Ar(ă)-clara >'Ar&ă. In limba bulgară, dela care a pătruns și in turca, acest **a** nu se poate explică. Se petrece acelaș lucru, ce-I constatăm in denumirea 'Arahova'. Acolo unde au fost romini numirea slavă de 'Rahova' s-a prefăcut in **Arahova** (Pouqueville. **Voy.** IV, 27 n. 1, 120, 122, 123).

Și tot rominesc esf'e și:

Avaricu. Acesta-i numele unuia din satele dela'Sule', renumi-tele 'Sule' care au jucat un rol însemnat în luptele susținute împotriva lui Ali-Pașa, tiranul dela Ianina, și despre care ne vorbește pe larg Pouqueville³⁾ și mai ales, m mod strălucit, fostul profesor universitar dela Iasi și membru al ^Academiei Romine, Ioan D-Caragiani⁴⁾, că majoritatea Suliojilor au fost romini din 'fara' *) Fărșerotilor se pot îndoi numai cei neștiutori. Noi, cei din Avela, care numărăm rude multe printre ei, la care s-au adăpostit după distrugerea Sulelor bună parte de familii dela Sule, precum Ciuveli, Țapu, Danca etc. n-avem de ce ne îndoi. Dacă alte dovezi n-ar fi, numele de **Sule** ar vorbi îndestul de rominitatea acestor munți cu vîrfurile ca niște 'Sule'. Tot arominesc este și numele de 'Avaricu', format dela prep. **a** («=ad) + 'Vărfcu', nume de persoană deminutiv Iui Varu. Că avem a face cu un nume ro~

1). **Pouqueville**, în 'Voy. d. 1. Grece' (Registru) ; I. 'Lam-prides, Meletai etc, fasc. V, partea II pag. 24: *to Mavrovunion^ . orekli vlahisti eneka ton dio avtu oxeinon korifdn'.

2). Op. cit. passim.

3). **I. Caragiani.** Dela Rominiî din Peninsula Balcanică, cap. L

4). **lara** este «tribul», ceea ce era grec. 'frâtria', de unde cred-ea și ne derivă cuvintul, împotriva părerii susținute de G. Meyetr (Alb. Wtb. art. /ara).

•mînesc arată și accentul cuvîntului; pe grecește ni-i dat 'Io Avariko') așa eum se accentuează arominește, ci nu 'to Avarik&n' (Ist. Suliățilot. 11, pe grecește, pag. 23) S-a zis deci și aci 'A-Varicu' (=La Varie) și după ce nunele a devenit nume de localitate, funcțiunea prepoz. *a* a încetat și numele 'Avaricu' e tratat in Aromina ca și celelalte nume de localități fără prepoziție.

Ou

Culmea muntelui care desparte comunele Perivole, Avela și "Băeasa, precum și muntele cu această culme se numește **Ou**. Intru cit se va fi păstrat in această numire numele vechiului fluviu 'AouY, care isvorăște din acest munte și se numește astăzi de Aromini 'Baeasa*, iar de greci 'Vovusa', 'Voiusa', nu putem ști.

După tradiția poporană a Aromlnilor, numele de 'ou' ar veni din asemănarea acestei culmi cu un 'ou'. Asemenea creațiuni poporane sunt multe Ia Aromini, cași la toate popoarele. Așa spun ei 'curună', prescurtat 'crună' la partea muntelui ale căru culmi au forma de cunună; 'șilătură' pentru partea de munte in formă de șea.

Greșit a interpretat d-I Weigand In 'Aromunen, I pag. 138 -tradiția locuitorilor, cind zice «Muntele pe coasta căruia se află (Perivole) se numește 'ou', după cum afirmă lumea, fiindcă se înfățișează ca o 'oae culcată',» Spusa oamenilor stă totuși în legătură cu 'oul' cum spunem noi, ci nu cu 'oaea culcată'; căci ce legătură poate fi între 'ou' și 'oae'?

Asemenea confuziuni sunt destule la d-I Weigand. Unele au fost relevate de autorul acestor rînduri cu diferite prilejuri, fără replică. Confuziunile se datoresc, cu certitudine, grabei cu care d-I Weigand trecea prin satele și comunele rominești și ar merita să fie trecute cu vederea, dacă el nu s-ar grăbi să tragă tot felul de concluziuni greșite, uneori supărătoare și deseori în plină contradicere cu adevărul cel mai elementar. De o pildă: Intru-un cîntec de colinde culege greșit: «puXl'a cu cățel» (pasere cu cățel) in Ioc de «putl'u cucutei» (puiu cocoșel). Ei bine, numai decît exciamă: «Wie man sieht, sind die Lieder arg verstummelt, das aus Vandista ist fast sinnlos». Nu inzist asupra cui este eroarea, *căci am vorbit deja*). Apoi, tot acolo: Die Kolinde werden bei

1). Fără numele autorului; anonimă.

2). P. Papahagi, Din lit. popor, a Aromlnilor, pag. 716, 9.

TOPONOMIA AROMÂNEASCA

den Aromunen In grÖsseren Gemeinden gefeiert, weniger bei der HirtenbevÖikerung». Iar noi spunem, că trebuie spus din contră ; și noi ne întemeiem pe colecțiuni și cercetări de aproape. Vorbind despre cîntecele populare aromânești, fără să pltrundă cituși de puțin sufletul acestora, varietatea motivelor care le ridică valoarea mult asupra producerilor similare dela alte popoare, se rostește cu hotărîre, sentențios, că poezia poporană aromânească este menită pieirei, și că ce-a mai rămas din ele, 'crîmpeele', abia au fost culese de dinsul.

Cu toate acestea, această afirmare osinditoare a d-lui Weigand nu m-a oprit a publica o colecție de vre-o șapte opt ori mai voluminoasă ca a sa. Și acelaș lucru se poate despre fiecare categorie de literatură poporană, basme), etc. atinse atit de pe deasupra de d-i Weigand. Ca unul care am revăzut în bună parte 'Die Aromunen' și ca unul care am contribuit într-o măsură largă la multe și prețioase informațiuni, țin să spun aci că nimic nu-i mai greu de convins ca pe anumite persoane cu anumite principii

Din nenorocire d-I Weigand face parte dintr-aceștia.

Lunga

'Lunga' sat locuit numai de Aromîni, cu aproape 1600 de suflete, în fostul vilaiet al Bjtulei. Cuvîntul derivă dela adj. 'lunga',,, 'lungă'. La început a trebuit să însemne livada 'lungă' «au pădurea 'lungă', sau, după cum explică înșiși locuitorii satului acesta, și-a luat numirea dela «valea lungă». Mai tirziti după ce a devenit sat, sau cum se zice pe aromînește «hoară» s-a zis «hoarața lungă» și apoi, scurtat, 'lunga'. Tot așa s-au născut la Aromîni 'Discata', dela „disicata”) («*» despicata), sat cupăceresc altă dată locuit de Aromîni, astăzi grecizați. Acestui 'Discata' îi corespunde alb. 'PHasa' nume a două sate lingă 'Covceană', unul locuit de Albaneji musulmani și altul de fărșeroți, de neamul Balamaceilor. O altă 'Pllasă' arom. se află în Acarnauia.

Greșește d-l Weigand cînd îl derivă dela sl. A*r<i „Hairt Wald".) spunînd că nasala *jk* s-a prefăcut în aromina „cu totul regulat în «un*. A&r* ar fi dat aromînește 'lingă', niciodată 'lunga',

- 1). P. Papahazi, Basme Aromîne, 1907 pg. XXV.
- 2) Arom. 'disic', disicare = despica, despicare.
- 3) Aromunen, I pag. 59 Nota I.

-tot așa după cum **3*EX** dă 'zîmbu' (= jimbu), **H&HT*** ;> Nănta
 ^;tc. Ia Aronvni, (Ia Megleniți face 'Npnta' și 'Nunta',*dar in Megle-
 nita reflexul cuvintelor slave este altul, urmează alte reguli decit
 -la Aromîni).

Sărac

Acesta-i numele celui mai Incintător orășel, așezat Ia depăr-
 tare *de* cam 8 ore de Aminciu.

Cei cari s-au ocupat cu -descrierea acestui mic orășel cu
 -nn orizont neînchipuit de frumos, ni-I dau cînd 'Sărac', cînd 'Se-
 rac', și cînd 'Sirâc'. Noi, potrivit obiceiului nostru, folosim nu-
 mele ce i-I dau localității înșiși locuitorii. Acest nume este ,Sărâc\
 Cași Ia 'Aminciu', avem și aci a face cu un nume de localitate
 'derivat dela o persoană. Tradiția Aminceniiof și a Sărâcrjițiilor
 -este că aceste două sate s-au fundat din oieți refugiați aci din
 cîmpiile Tesaliei, de teama paginilor. Așa ne spune și Lambrides
 in monografia amintită despre Aminciu și Sărac. Și așa pledează
jși așezarea în deosebi de muntoasă a orășelului. Cași Niculiță, A-
 -vela, Nicec, Avaricu etc. s-a stabilit aci Ia început vreun celnic
 <ui numele 'Sărac', și apoi localitatea s-a numit după acest nume.
 *Sărâc', ca nume de persoană, este uh deminutiv dela foarte răs-
 pinditul prictre Aromîni nume de 'Saru' prin sufixul **-ac**. ca în :
 ^glone', > -glunâc'; 'dzinlre' f—ginere) > 'dzinirâc'; ,Iant' > 'Ia-
 Tiacu* > «Nacu ; 'Dimitre > 'Dimitfacu' > 'Tacu'; 'Papu' > 'Pa-
 peacu' și 'Papleacu' (cu nuanță peiorativă, deci mai mult ca po-
 reclă). Exemplele s-ar putea înmulțiL Trebuie să părăsita deci de-
 rivarea acestui nume de localitate dela cuvîntul 'Sărac' (*> pauvre),
 propusă pentru Intia dată de I. Lamprides în op citat (1888). Ca
 o asemenea etimologie să fie adevărată ar fi trebuit să existe in
 graiul aromînesc vorba 'sărâc*.

Moscopole

Despre [Moscopole și] rolul său jucat în trecut, am vor-
 bit mai de aproape în lucrarea «Scriitorii Aromîni în sec. al
 JCVII». Cel mai bine informat este Pouqueviile, în Voy. d. l. Gre&e, II
 392. Orașul este străvechiu. Moscopolenii din Budapesta, așezați
 aci unii înainte de distrugerea Moscopoiei și cei mai mulți după,
 îl consideră depe timpul colonizării romane. După Pouqueville ar

dată din sec. al. XI și ar fi pe ruinele orașului vechiu 'Mosches', căruia Arominii i-au dat numele de 'Voschopolis'. Hahn (Drin und Wardar, 292) îl identifică cu orașul 'Voscop', oraș distrus din Devol. Numele popular al acestui oraș înfloritor altă dată este: 'Voscopole', arom. 'Vusc<5pule. Forma 'VuscopoTe' se aude la Fărșeroții stabiliți aci după distrugerea orașului și-icea obișnuită de Albaneji, care numesc orașul 'VoscopdJe, după cum zic 'vul'ă' pentru 'vuia* (ngr. vuia), 'pol'ă' pentru 'pole' (=oraș) etc. Tot așa zic 'NingupoTe' satului, locuit de Aromini, delingă Bitule, pe cînd Arominii spun Nij<5'pule (dela si. 'Nijo=jos, și 'poI6'=poiană). 'Vus:<5pole'*ar putea să se derive cași 'Nijăpule, din 'Vosco' și 'pole*'. Inșă pentru 'vosco*' nu știm de unde s-ar putea deriva. A-I apropia de grecescul 'voscos', 'voski' «pășune», nu mi se pare firesc, intru cit nume de localități de origine grecească prin părțile acestea ale Albaniei nu cam întîmpinăm. Admițând aceasta, ar fi să admitem că 'Voscos', 'voski' ar fi importat aci de înșiși Arominii.

*

N'ar fi inșă imposibilă nici apropierea făcută de Hahn cu 'Vosaop'. In c*zul acesta forma 'Vuscopule' dela 'Voscop' s-ar datoră Vuscopolenilor după creșterea -orașului și anume din tendința de a se preamări ca locuitorii de oraș, ci nu a trece de simpli țărani; cu atit mai mult este de admis această părere cu cit o asemenea tendință de hiperurbanism o vedem și mai tîrziu la Vuscopoleni. In adevăr după ce orașul lor ieia o dezvoltare mare din punctul de vedere al populației, al comerțului și al culturii și s-a înființat aci o școală superioară numită Nea Akadimia, care se întrecea cu cea dela București și Iași, Vuscopolenii au prefăcut numele orașului lor in 'Moscopole', in loc de 'Voscopole', cu toate că el nu reușește să se impună peste tot, și rămîne mai mult întrebînat de cărturari, și aceasta, după cum s-a spus, tîrziu. In orice caz nu întilnim dacit pela sfîrșitul sec. al XVIII forma Musctfpxle « Moscopole). In geografia lui Meletios depela începutul se:, al XVIII n'o întîmpinăm.

Aci i se zice 'Voschopolis'.

Numirea de Moscopole deci este tîrzie și nu-i răspîndită peste tot, îi afară de cercurile cărturărești ale Vuscopolenilor. Pouqueville, pela începutul sec. al XIX, o numește tot 'Voscopole'. Chiar astăzi printre locuitorii fugiți din Voscopole și așezați prin Bitule, Crușova, Velis etc, se numește orașul Vuscopule și ei pe ei se numesc 'Vuscupul'ani'. Și tot așa este cunoscută Moscopolea de

cei mai mulți scriitori greci- Gudas (Vii parállili, tom. IV pag. 3) vorbind despre VoskopoJis, ne spune că acei care-i dau această numire o derivă: ek tis voskis, adecă polis, shimatistheisa ek voskon, i perienusa voskimata, adăugind că această derivare este doar probabilă. Gudas amintește apoi părerea acelor care susțin că 'Moscopolis' ar putea să derive dela Mosfaos (Moscos) a cărui proprietate va fi fost această țară și adauge, cu dreptate, că nu-i posibil, Intru cit atunci am fi avut 'Mos;upolis', după analogia iui Constantimipolis, ci nu 'Moscopolis. Părerea aceasta însă, că ar deriva dela 'Moscos' cade dela s/ne din moment ce-i dovedit, *ci* forma originală a orașului este 'Voscopole'.

Tot așa de nefundată este și părerea lui Weigand, Aromunem I, pag. 101, care propune 'Muskopolje', sau 'Muskopoje' și ar fi 'Moscus' o floare și si. 'polj6' „Ebene* ; nu se poate admite tot pentru motivul că 'Moscopole' este creațiunea cărturarilor Moșcopoleni. Prin 'Moscopole' acești cărturari au vrut să kițăleagă un oraș cu osebite frumos după sensul ce-l au cuvintele compuse cu ngr. mosho : moshopaïdi „băiat de zahăr" ; moshokupâdi „o turmă cum nu mai găsești alta de bună și frumoasă" ; moshotrogo „marine cit se poate de bine" ; moshovoJd „miros minunat de plăcut, răspindesc un miros plin de parfum." Cu acest sens a intrat cuvântul și în Aromina: 'muscu-mer' „măr admirabil"; 'muscu-carne' „o carne minunată de bună", 'muscu-hoară' «sat neîntrecut prin frumusețea și celelalte însușiri ale sale". Cu acest înțeles l-au întrebuințat apoi Moscopolenii. ca să arate că orașul lor 'Muscopulea' este un minunat oraș, un neîntrecut oraș prin dezvoltarea sa, prin Înflorirea Ja care a ajuns. S-a petrecut acelaș lucru cași cu 'Abella' la cărturarii aromîni. (Vezi mai sus despre aceasta).

Prof. Perlele Papahagi

Men.pru coresp. al Academiei Romîne

POLII! COLOHIAU MLDOVBC' I» 1858

În vremurile frământate de după război și-n jara noastră, pentru soluționarea diverselor probleme care se impun năvalnic de nume/oase și impetuoase, legiuitorul, omul portic sau cetățeanul mai puțin indiferent vor găsi un bun reazam în istorie, în cercetarea trecutului mai apropiat de noi. Istoria veacului XIX, în care Rominii au evoluționat -cu aproape cinci veacuri de dezvoltare europeană, ne desvăluie aceleași probleme care se pun și azi în viața politică dela armistițiu încoace.

Una din preocupările recente, reforma Constituției, a format subiectul frământărilor străbunilor noștri și înaintașilor apropiați; veacul XIX e pătruns de proiecte, regulamente și constituții votate și aplicate. Constituția celor «77 ponturi» care sintetizează doleanțele «cărvunarilor» dela 1822, Regulamentul organic «pe care istoricii îl considerau ca prag între lumea veche și nouă românească a Constituției dela Islaz» a revoluționarilor munteni dela 1848, «Statutul» lui Cuza, „Constituția” dela 1866—iată un material bogat de consultat pentru ^ înțelege spiritul ruminesc, duhul localnic de respectat în aplicările retrograde sau înaintate ale diferitelor principii de stăpînire și organizare.

Exproprierea și „împâmîntenirea” țăranilor, soluționate în parte prin actualele reforme agrare, ne duc și mai adine în trecutul neamului. O latură a chestiune», politica economică agrară, o vom atinge și noi în articolul de față.

Dacă ne mulțămim cu cifra de 15 milioane locuitori ai Romîniei întregite, tr^bue să concedem cam 4-5 milioane populațiilor străine, ce se găsesc compacte sau în mozaic dela Nistru Ia Tisa și din Maramureș în cadrilater. Cîștigînd un teritoriu mai mult de îndoit, am pierdut mlndra omogeneitate națională dinainte de război. Dar, dacă am pricepe nu numai protocolarele dispoziții asupra drepturilor minorităților, stabilite Ia diferite congrese și conferinți „post-hellum”, ci mai ales unaVlin manifestările spiritului nou al vremii, dacă nu ne-am închista în politicianismul xenofob „ante-bellum”, n-am avea nimic de pierdut prin diminuarea elementului etnic de bază în Romînia, ci chiar de dștigat.

Și nu ne va fi greu de tot a admite spiritul nou ca îndreptător celei mai juste atitudinii față de minoritățile noastre—așa

cum unele partide politice au înțeles limpede -, căci vom găsi reazăm solid în bunii noștri strămoși, mai mult sau mai puțin depărtați de noi. Nenumăratele hrisoave domnești de liberă petrecere pentru străini, mai ales celor din breasla negustorească, sau privilegiile acordate Lembergenilor, Brașovenilor sau celor din Sibiu, Rodna și Bistrița, vorbesc cu glas precumpănitor pentru spiritul nou.'

Cu mult mai încoace, în preajma luptelor neîntrecute de nici o generație prezentă dintre anii 1848-1865, cu prilejul realipirii la Moldova a ținutului din sudul Basarabiei, realipire vremelnică și prin capriciul politicii europene, se vede din partea ocircumitorilor țărilor noastre un tact deosebit față de una din cele mai bine organizate minorități din cuprinsul noului ținut: bulgarii.

În stînga Dunării, dela Porțile de fer și pînă la vărsare, cit era ținut locuit în masă de Romîni, găseau adăpost refugiații bejenari din dreapta Dunării, în deosebi bulgari, «cei mai năpăstuiți de stăpînirea turcească, adevărata urgie pentru ei deseori. Pămîntul țărilor rominești l-a fost de-atîtea ori „pămîntul făgăduinței”—cum înșiși mulți oameni de seamă au recunoscut-o.)

Pe la 1819 se găseau, veniți cu mult mai înainte, în sudul Basarabiei, colonii întregi de bulgari, care, pentru a trăi mai bine, reclamară și obținură dela țarul Alexandru I Pavlovici al Rusiei privilegii anumite, ce le ușurau, în adevăr, situația.'

Prin hotărîrea Congresului dela Paris, dela 30 Martie 1856, se alipiră Moldovei patru ocoale rusești (Prutul, Cahulul, Ismailu și Bugeacul) din sudul Basarabiei, ce făcuseră parte integrantă din Moldova pînă la 1812. Era o realipire ; ștergerea în parte a marii nedreptăți dela începutul veacului trecut. «Oricum însă, prin acest act al congresului european, mînat de anumite interese politice generale, se schimba stăpînirea unei populații, care se bucurase de-o situație privilegiată sub stăpînirea rusească.

Ce atitudine trebuia să ia guvernul depe atunci al Moldovei iată de puternica minoritate bulgară, putem spune cași inexistentă înainte de 1812, pe vremea vechii stăpîniri moldovinești și care acum număra 40 colonii bogate și privilegiate ? Era o ches-

1). Mărturii și dovezi în lucrarea noastră „Rolul Romîniei în epoca de regenerare a Bulgariei”, Iași 1919.

Siune de mult tact politic, mai ales că ochii marilor Puteri erau mereu ațintite asupra „țaranului dela Dunăre luat in garanție de unele din ele, ca Frânți lui Napoleon III de pildă.

Erau împrejurări oarecum similare cu cele de azi: încheierea unuia mare război european, o pace la Paris, interese europene în Orient, cași pretutindeni.

Politica colonială—ca s-o numim mai exact—față de minoritatea bulgară a căimăcămiei lui Tudoriți Balș și-apoi Vogoridi a fost, credem, mai mult de cât satisfăcătoare; pentru acele vremi 'a fost occidentală și plină de simț.

În spiritul vremii nu era aceeași atitudine față de toți străinii. În Regulamentul organic, redactat cu un sfert de veac mai înainte, un capitol special se ocupa de Evrei, «a căror număr Crește din zi în zi și cea mai mare parte din ei trăesc cu vătăinarea intereselor pămîntenilor» le era interzis „de a pune în posesie moșii locuite*. Antisemitismul' era puternic, în cât înșiși cărvunarii dela 1822 opreau, prin Constituția lor, intrarea mai departe a Evreilor în țară, deși admiteau unele privilegii celor deja stabiliți.

Față de bulgari atitudinea guvernanților fu cu totul alta, din motive pe care le vom vedea.

Caimacamul Balș lansează o proclamație „către locuitorii părții din Basarabia ce trece «spre Moldova» la 4 Februarie 1857, prin care adresîndu-se «iubiților compatrioți» le spune, între altele: «Poporul moldovean" vă primește pe ioți ca pe unii ce-i, sunteți frați „și de-o lege și care în viitor veți fi părtași de a lffl soartă». Ocîrmuirea le făgăduia respectarea drepturilor obținute sub stăpînirea rusească și împlinirea dorințelor ce le vor manifesta.

Ca urmare se alcătui o comisiune din boerii: vornicul lancu N. Cantacuzino, logofătul Grigorie Krupenschi și postelnicul Lascarachi Michalachi, modificată apoi prin înlocuirea celor din urmă <cu logofătul B. Rosseti-Bălănescu și aga M."Cerchez; cel dintâi fiind secretar de stat fusese menținut. Comisiunea primi însărcinarea de a se pune în legătură cu reprezentanții coloniilor bulgare pentru a le afla doleanțele și a le comunica ocîrmuirii, care întocmi așa numitul *Așeeământul coloniilor bulgare**.

Lucrarea fu gata în curînd, după o laborioasă conlucrare a delegaților ocîrmuirii moldovinești cu reprezentanții coloniilor bulgare, ce aduseseră în sprijinul lor și privilegiile obținute în 1820

sub stăpînire rusească. În 1858 se tipări o broșură¹⁾ conținând tot ce se statuase referitor la aceste colonii: așezîmintul amintit[^] «Instrucții pentru datoriile autorităților sătești», „Privilegiile hărăzite coloniilor bulgare” și „Hrisovul pentru școala din Boigrad”[^] dat la 10 Iunie 1858 de caimacamul Nicolae Vogoride.

Adunările obștești ne [mai[^] funcționînd, noile regulamente. ob|in putere de aplicare numai pe baza ordinarului /"autorității executive—ceia ce contravenea [art. 58 din Regulamentul Organic încă în vigoare pe atunci.

Pentru îndreptările liceului din Bolgrad—una din putinele școli secundare din întreaga Moldovă—se formase o nouă deputație, în care se aflau bulgari de vază ca banul Panaite Grecul, și Neculai Carușov.

Dintre toate dispozițiile referitoare la drepturile bulgarilor, consacrate prin continua întrebare a celor direct interesați, «Așezămintul»[^] prezintă o importanță deosebită. Cuprinde 336 articole,, împărțite în mai multe capitole referitoare la drepturi și îndatoriri, viața productivă; viața spirituală și moravuri, justiție și altele. Vom spicui dispozițiile edificatoare asupra politicii coloniale la 1858..

*

Toate coloniile treceau sub jurisdicția departamentului de finanțe—cum se "hotărîse prin jurnalul încheiat la 30 Aprilie 1857—formîndu-se o secție specială, a ii-a **colonială** condusă de un dregător colonial. Administrația se face de funcționarii: ocolași și asesori la fiecare ocolașie, vorniceii și asesori la fiecare județ colonial și cite un ușer la fiecare zece case. Afară de acești agenți executori, fiecare colonie forma o obște și avea **o adunare obștească** de mare însemnătate.

Ocolașii, vorniceii și asesorii erau aleși și rînduiți[^] de obște pe doi și trei ani; alegerea se face după [mulțimea glasurilor].- Apoi erau! diferiți scriitori și „funcționeri” plătiți și numiți de stat; leafa provenea din veniturile coloniale. În caz de excedent,, acesta se împărțea funcționarilor pentru silința lor în slujbă.

Slujitorii erau cei obicinuiți și-n restul țării; existența, atribuțiile și plata lor sunt [cuprinse și-n Regulamentul organic. De altfel, toți slujitorii țării erau întreținuți pe cheltueala satelor,.

1) Iași, tipografia «Buciumul român»; un exemplar, scris cit[^] cirilice, pe care l-am utilizat, fost în proprietatea Universității diru-lăși, se află în biblioteca liceului «Godreanu» Birlad.

unde-și îndeplineau slujba ; sătenii alegeau pe vorniceii, adunarea, -acestora pe ocolași și privighitori.

Era o aplicare locală, pentru coloni, a principiului eligibilității funcționarilor.

Mo.'dova suferise mult de abuzurile funcționarilor, dintre care unii încercau să se înveciuească cu descendenții lor în anumite boerii. Mai înainte «pontul» 12 al cărvunilor cerea ca «nici un fel de slujbă obștească.. să nu se socotească de cliromomie...». Aceiași constituție admisesese numirea funcționarilor de Sfatul (parlamentul) Țării, sistem american. În ce privește excedentul rezultat din bugetul general al țării se întrebunța la îmbunătățirea așezămintelor publice—ceia ce constituia o teorie.de «drept administrativ prea înaintată pe atunci.

Diviziunea autorității lăsa liberă manifestare *voinei colective*, care era asigurată și prin alte dispoziții. Nici o hotărîre a județului ocolial sau colonial nu avea tărie dacă acel caz nu fusese ascultat, judecat și hotărît de toți membrii în complect. Măsură prevăzătoare pe care o găsim și-n Constituția cărvunilor, extinsă, bine-nțeles, la hotărîrile mult mai importante ale Sfatului obștesc. Nu se poate lua nici o hotărîre „dacă fețele Sfatului nu vor fi toate de față în numărul și persoana lor”.

Și-aici, ca pretutindeni unde amintim de dispozițiile „căr-vunărești”, intenția noastră fu de-a face o apropiere nu numai <Je simplă comparație, ci de-a sugera bănuiala unei oarecari influențe a generației cărvunilor dela 1822 asupra celor ce trecuseră prin 1848.

Libertatea de conducere și control, hărăzită minorității bulgare, respiră încă din articolul 168,

„La sfârșitul fiecărui an sunt datori a alege din sinul lor ..trei înțelepți și cu avere gospodari, ca la încheierea socotelilor «să se încredințeze despre banif ce s-au adunat la Ocolașie și Județele coloniale și despre acurateța socotelilor”.

împlinirea datoriilor din partea ocolașilor, vornicilor și asesorilor se cerea aspru, însă «cu orîndueală purtîndu-se cu ei blînd și toate tînguirele lor să le primească cu răbdare, ascultîndu-le cu luare aminte» ; în schimb li se cerea nu numai împlinirea datoriilor, dar mai ales să nu asuprească pe supușii lor, căci vor fi supuși altfel judecării.

Interesele coloniștilor trebuiau rezolvite fără întîrziere înștiințîndu-se despre toate nevoile lor ministerul «cu grăbire». Șefu

secției coloniale—un director general de azi—era obligat să facă în vreme «revisii» în colonii și să primească acolo «toate tînguirile coloniștilor»; să observe ca funcționarii amintiți să se ocupe «cu sirguința la îndeplinirea însărcinării lor după toată cuviința».

După statuarea normelor de conduită ale organelor administrative, cărora mereu li se recomandă, în peste cincizeci de articole, prudență și respectarea drepturilor coloniștilor, urmează prevederile referitoare la îndatoririle și privilegiile acestora.

Coloniștii bulgari se bucură de-o atenție deosebită din partea ocîrmuirii din motive care dovedesc o largă pricepere a intereselor de stat. ***Numai emigranții care se ocupau cu agricultura sau meșteșuguri apropiate acesteia era considerați coloniști;*** cei ce-ar dori să se ocupe cu negoțul sau specula sau vroiau să se înscrie în vre-o breaslă de tînguri nu erau primiți în colonie sub oblăduirea privilegială.

În general, împămîntenirea pentru drepturile politice se făcea cu mai multe greutăți și forme. Străinul de oricare credință creștinească, — deci numai pentru creștini era deschis drumul încetăținirii — trebuia să facă o „jălobă” către Ocîrmuire prin care să ceară acest drept și să arate ce capital posedă; după zece ani de muncă productivă și viață cinstită putea fi trecut în rîndul pămînturilor cu drepturi politicești. Pentru cei ce nu vor să se bucure de drepturi politice, pentru negustori și industriași, era suficientă o simplă cerere și obligarea supunerii față de dările țării. Garanțiile cerute străinilor erau în bună tradiție și nici chiar după 1866 nu dispar; în constituția cărvunării de la 1822 se cere acelaș termen de 10 ani și condiția căsătoriei cu o moldoveancă, iar în constituția de la 1866 străjuește faimosul articol 7. Pentru coloniștii aduși de proprietari pentru înpoporare sau lucrul pămîntului. Regulamentul Organic prevedea oarecare înlesniri. Agricultura, singura bogăție a țării, se bucură de o atenție deosebită, în toate legislațiile secolului trecut. Între principalele preocupări ale sfatului obștesc, stabilit în „Cele 77 ponturi” se prevede și „îmbunătățirea economiei câmpului (agrar)”.

Fiecare colonist îndeplinea formalitatea unui jurămint la împămîntenire, după potrivit religiei sale, pe care au dreptul slobod a și-o folosi. Apoi orice colonist și urmașii săi au drept de târgoveți nu numai în colonie, ci și în toată țara; au dreptul de a dispune precum vor vrea de avutul lor în lăuntru țării, iar de vor

încerca a-1 scoate din țară, vor fi obligați a plăti darea pe capital pentru trei ani, fiindu-i averea cîștigată în țară.

Pămîritul fixat fiecărui colonist bulgar sau rumeliot se hotărîse la 50 desetine, iar Ia împărțeală li s-a dăruit cîte 60 desetine. Iată o împămîntenire — propriu zis nu era o împrumiere, cum vom vedea — cum rare ori se întilnește in istoria noastră, nu față de străini, dar nici chiar față de țaranii neaoși romîni. Pentru a se preciza chipul cum se înțelegea această importantă chestiune acum mai bine de jumătate de veac în urmă, transcriem articolul 82, cuprinzător împămîntenirii : „In cîtimea părților de «pămînt împărțit pela coloniști se socotește numai pămîntul trebu-nic; iar toate celelalte unghiuri, precum : riurile, limanurile, «glodăriile, mlaștini, var, pămîntul sărat, cleios, nisipos și altele, «nici de cum nu sunt puse în socoteală, ci se dau in obșteasca «stăpînire a- coloniilor sau satelor».

Intenția economiei de stat reesă din numeroasele articole cuprinzînd dispoziții-pentru «viața productivă», orînduită pină în cele mai neînsemnate amănunțimi. Oe aceia și depindeau coloniile de ministerul finanțelor, pentru mărirea veniturilor statului din buna administrație a unor bogății ale țării.

Ocupația de căpitenie a coloniștilor era *agricultura*, asupra căreia erau îndreptate atențiile Ocîrmuirei Principatelor ; tendința era să se facă din acești bejenari buni agricultori—ceia ce, de altfel, era și-n spiritul harnicilor coloniș'i. Se prevede, în mai multe articole^ tot ce-ar putea înlesni o bună cultivare a pămîntului, sub supravegherea acelorași conducători de ocolașii. Colo-niștii sunt datori să aibă pluguri și celelalte unelte pentru agri-cultură, iar în caz de lipsă bine motivată va avea grijă colonia să înzestreze pe cel ce n-ar avea. Vorniceii și asesorii vor con-trola condițiile in care se fac semănăturile; vor raporta pe se-mestru despre numărul și starea vitelor; despre livezi, vii, fînațe, fabricarea vinului, rachiului, manufacturi, se prevăd diverse dis-poziții, care lăsau libertatea și încurajau cultivarea lor. Fiecare gospodar este dator a pune jn jurul casei și gradinei, in fiecare an, clte 20 colaci de aguzi, iar ocîrmuirea le va trimete sămințe pentru gînejaci de matasă. Ocolașii vor avea în grijă semănarea copacilor^pentru împădurire, iar fiecare gospodar este obligat a răsădi copaci «de acei ce cresc mai cu repeciune». Județele oco-liale și coloniale își vor'da toată silința «despre înmulțirea pe Ia toate coloniile, de tot felul de industrie, manufactură, meserii

și fabrici»; vor avea grija ca «gospodarii să se ocupe cu lucrarea linei și cu fabricarea săpunului și a luminărilor». Coloniștilor li se dă voie pentru fabricarea rachiului și berei, iar vlnzarea vinului se dă în antrepriză prin mezaturi, venit rezultant va servi. În decursul anilor de scutire, pentru folosul coloniilor, o parte stabilindu-se anume pentru leafa preoților și întreținerea bisericilor. O măsură de încurajare, căci legile țării favorizau mai mult monopolurile în folosul statului; tot așa și-n cele «77 ponturi». Comerțul cu produsele coloniștilor este liber, chiar peste granițe, cu anumite restricții ușoare. Constituția cărvunărilor pregătise acest spirit de libertate prin desideratele sale; «lucrarea pământului în tot chipul, meșteșugurile, deschiderea de fabrici de orice trebuință...și tot felul de-negustorie să fie neoprite în pământul Moldovei».

*

* *

Coloniștii trebuiau legați cât mai temeinic de noua patrie ce voia să-i facă părtași de soartă poporului moldovan—cum glăsuia proclamația lui Tudoriță Balș. După obiceiul vremii să li se confere oarecare *privilegii*. Între acestea se statua „*scutirea*” cu nesupărarea lor de orice dare sau navalele” pe un timp determinat dela începutul așezării lor; scutirea pentru totdeauna de îndatorirea recrutării, atât naturală cât și bănească; dar dacă ar <iori vre-un colonist să facă armată, va fi cu drag primit și, peste obicinuita leafă, i se va da odată pentru totdeauna nouă carboave ca răsplată.

Un articol special prevede întrebuințarea *dialectului* coloniei ca limbă pentru redactarea tuturor poruncilor către coloniști; jurământul la împămîntenire era depus potrivit religiei fiecărui colonist.

Drepturile civile încetează în cazul cînd treceau în altă clasă, dar se puteau folosi liber de drepturile acordate de noua situație. Dacă vre-unul voia să plece din colonie, obștea n-avea dreptul să-l oprească, dacă lăsa pe-un altul să-i susție gospodăria. Dacă putea să întreție îndatoririle cerute de ambele clase (de colonist și clasa în care intra), putea să rămie și-n clasa coloniștilor.

Unul din principalele venituri ale țării se trăgea din stringerea birurilor, la care erau supuși țărani și clasele mijlocii; dela obicinuitele dăjdi nu puteau face excepție nici agricultorii

bulgari. Coloniștii erau obligați la anumite *havalcle*, explicabile pentru întreținerea ținuturilor lor: facerea și îndreptarea drumurilor, podurilor, ezăturilor și ținerea trecătorilor, dar numai a acelor cuprinse pe moșia lor. Ocolașii vor avea grija să orînduească pe toți coloniștii, să nu se comită abusuri și asupriri, căci altfel «vor pica sub răspunderi grele». Vor mai da podvezi pe rînd în ajutorul poștei, la transportarea arestaților, funcționarilor trecători în treaba slujbei și drumeților particulari cu legiuite certificate pentru aceasta. Județele coloniale vor avea grija ca nici un călător să le ceară podvezi fără plata banilor sau fără «blanchete» (bonuri).

Nu trebuie să pară grele aceste îndatoriri, căci fac parte din obligațiile publice prevăzute în toate legislațiile lumii de ori-rînd. În special ajutorul pentru poștă era de preț, căci ținerea poștelor necesita cheltueli mari, cu toate că-n bugetul Moldovei pe 1846 se prevăzuse 633000 lei pentru acest capitol—*una din cele mai mari cheltueli—, plus 30000 pentru «blancheturi de poștă».

Abia după împlinirea anilor de scuteală coloniștii vor plăti două feluri de *âări*: 1) îndeobște pămîntene, ca ale tuturor celorlalți din aceeași clasă și 2) parțiale pămîntești sau comunale pentru ținerea dregătoriei coloniale, profesorilor, lefile ocolașilor, vorniceilor și asesorilor și pentru biserică. După trecerea acelu-rași ani de scutire se va percepe și o dare pe pămînt, fiecare după citimea stăpînită, dar numai pentru pămîntul «trebnic»; «tot pămîntul netrebnic și săpat va rămînea în a lor stăpînire fără plată». Darea e hotărîtă la 22 copeice de argint pe fiecare desetină pentru bulgari și rumelioți. Și—dispoziție demnă de re-marcant—«ranaloghiș dărilor pentru pămînt rămîne în dispoziția coloniștilor între ei, după însăși a lor găsire de "cuvîință». Libera •exprimare a voinței colective, prevăzută și-n alte articole, corespunde unui început de explicare a principiului descentralizării administrației.

Din «Așezămînt» se mai pot spicui citeva *dispoziții de drept*, dintre care unele foarte interesante.

Majoratul se obținea mai curînd de cit azi; la 20 ani împliniți tîffirul intra în toate drepturile unui vrîstnic legiuit. Epi-tropii, în cazul minorilor, erau răsplătiți pentru osteneala lor cu un sfert din averea mișcătoare ce au cîștigat-o.

Peste ciți-va ani numai, în 1865 cînd se redactează primul Cod civil, majoratul pentru toți tinerii romni sau supuși legilor

rominești se obține la 21 ani împliniți rămânând vrîsta de 20 ani numai pentru majoratul penal. Tendința era să se prelungească minoratul ; astfel înainte vreme cu ocazia căsătoriei bărbatul avea nevoie de consimțimîntul părinților chiar după majorat pînă la vrîsta de 25 ani, Așa dar, majoratul la 20 ani, admis pentru coloniștii bulgari, era o dispoziție înaintată.

În dreptul actual civil, cași-n acel vechi dela 1865, nu se prevede nic! o plată pentru osteneala tutorilor în înțălesul dispoziției din «Așezămînt».

Tutorii sunt obligați să restituie intactă averea minorilor scăzînd bine-nțăles cileluelile cu întreținerea minorilor și averei imobiliare. Tutela este gratuită—declară codul nostru civil. Greșau oare guvernării dela 1858 că acordau epitropilor o răsplată de un sfert din averea clștigată prin osteneala lor cu bunurile minorilor? Nu, căci alte legiuri străine recunosc chiar azi dreptul gratificării tutorilor pentru munca lor. Așa, codul civil la spanioli prevede 10% din venitul curat; iar cel german prevede expres posibilitatea de a se da o Indemnitate tutorului.

Se stabilește principiul *proprietății în comun*, de oarece se dă fiecăruia și urmașilor partea cuvenită, însă nu personal, ci în proprietatea fiecărei colonii. De aceia coloniștii n-au voie a vinde din pămîntul lor fără învoirea Ocirmuirei, «ca. nu cumva să între acesti pămînturi în mîni străine». Chiar constituția «celor 77 ponturi» Interzicea străinilor de-a mai cumpăra imobile, rurale sau urbane.

Și se dă voie, însă, «pentru întinderea și îmbunătățirea gos» «podăriei lor a cumpăra și-n deobște a dobîndi pămînturi dela «fețile particulare, în a lor proprietate». Și-atunci, natural, că fiecare colonist poate dărui propria sa avere după voința lui fără vre-o mărginire. Este aplicarea unuia din cele «77 ponturi», libertatea absolută a dreptului de proprietate („volnic fiind fiește cine de-a ho-tărî precum ii va plăcea pentru dreapta avere a sa, pentru rodul ostenelilor și a iscusinței»).

O altă dispoziție regula dreptul de moștenire. Averea mișcătoare a unui colonist mort fără testament: un sfert să se dea soției mortului, un sfert tuturor fetelor și două sferturi să se-mpartă între fii (băeți). Codul civil de mei tîrziu desființează Inegalitatea moștenirii între fii și fice. Pentru legiuitorul «Așezămîntului» o rară țione bine cuvîntată îl îndemna să acorde mai* mare parte băe—

ților; aceștia aveau nevoie de mai multă avere pentru a o înmulți printr-un muncă lor și a mări astfel bogăția țării.

Intr-o așezare populată și cu relațiuni stabilite trebuia re-regulamentată și **Justiția**.

Adunarea obștească, care garanta conducerea de sine a coloniei, prezintă pentru ocîrmuire atîtă însemnătate, că neurmarea Ordinului de a veni la adunare era pedepsită cu amendă («strat»), împătrită la recidivă. Rebelii, ce nu s-ar supune ocîrmuirii statornicite, vor fi expulsați peste hotar. Ultragiile autorităților se pedepsesc cu amenzi, Iovirele cu închisoare și munci pentru binele public. Cu m politica de colonizare cerea o atenție deosebită pentru agricultură, nerespectarea dispozițiilor stipulate în acest sens se pedepsea sever cu amenzi, Închisoare și chiar muncă silnică. De asemeni se pedepsea sever neurmarea plății de dări și abellicurilor, călcarea dreptului de avere, a regalelor pentru ținerea bunei orînduiei, a legilor bisericesti și moralului, stricăciunile și împuținarea contului.

Dispoziții finale privesc jurisdicțiile pentru pricinele între coloniști, între aceștia și ceilalți locuitori, pentru fapte polițienești și pentru cercetarea pricinilor criminalicești.

Toate dispozițiile referitoare la justiția colonială sunt în spiritul legilor în vigoare, prevăzute în Regulamentul organic cu oarecare nuanțare pentru rostul coloniilor.

Pentru buna orînduială a coloniilor «Așezămîntul» prevede cîteva **măsuri polițienești**. Măsuri pentru așezarea după un plan stabilit a locuințelor și atenanșelor ce se vor clădi; pentru prevenire în caz de incendiu, pentru curățenia ulițelor și buna îngrijire a tot ce era pentru serviciul public dovedesc spiritul der bună gospodărie ce anima ocîrmuirea noastră.

Coloniștii aveau voie să călătorească în interiorul țării, dar numai cu bilete de identitate de ocolășie; agricultura și tanzălcurile lor nu vor fi supuse nici unei stricăciuni. Pentru călătorii înafara țării erau obligați să-și scoată pașapoarte, iar dacă voiaur să se stabilească în străinătate, erau obligați să plătească darea pe trei ani înainte.

Moravurile și credința se bucură de o atenție deosebită, nu pentru a împila cumva asupra liberei lor manifestări, ci pentru regularea practicei lor. Libertatea religioasă era în tradiția moldovinească. Urmașii «cărvunariilor» dela 1822 și poate chiar unit dintre ei își aminteau de imul din primele deziderate ale consti-

tuției «celor 77 ponturi»: «să fie suferiți toți cei de alte credinți «după obiceiul din vechi păzit în pământul acesta, de a avea slo-
•«bodă lucrarea credinței lor...».

Preoți să alegeau de obsfe dintre cei indicați de consistoriu.

Ocolașii privighează conduita fiecărui colonist și notează pe fiecare într-o anumită condică. Se interzice cerșetorie, întocmai cum abia în zilele noastre se-ncearcă prin auspiciile ministerului ocrotirilor sociale, rudele săracului sunt obligați să-l întreție, iar la nevoie se vor înființa aziluri pentru femei și bărbați, întreținute de obște.

Măsuri severe se stipulează împotriva luxului, pe care hrisovul cămăcămiei îi definește într-un articol. «Sub cuvântul de lux se înțelege dacă „unul va face nemăsurate cheltuieli în casa sa, „adese adunări de musafiri și alte asemenea, ce cauzează dări- „marea avutului”. Ocîrmuirea se îngrijea de «dărimarea avutului», care aducea pagube întregii economii a țării; măsura pare. de pri- **SÎS** pentru coloniștii bulgari, a căror sobrietate este prea cunoscută.

Ocolașii vor mai privighea ca «sătenii să trăească cu megieși «lor în unire, iar pe străini să-i primească cu blîndețe și mul-țămire». Prestigiul vechi al ospitalierei Moldove era asigurat.

Am spicuit conținutul «Așezăminrului» insistînd uneori asupra unor amănunte poate prea mici, însemnate însă pentru a completa tabloul politice coloniale dela mijlocul veacului trecut. Respiră un spirit de bună îngrijire pentru gospodărirea unui colț din țară, care aducea nu numai un ținut întins, ci și o populație față de care se cerea o deosebită atenție mai ales în împrejurările dificile de pe atunci. Motivată fie de aceste împrejurări, fie dint-o largă înțelegere a cer'nțelor noi ale vremii, comisiunea de redactare a «Așezămîntului» sa strădănit să satisfacă cit mai mult interesele țării

Deși multe din dispoziții fuseseră redactate după cerințele coloniștilor bulgari, totuși credem că și celor trei boeri moldoveni se datonște spiritul general al leg ferării. Nu avem dovezi precise, dar doi din comisiune, aga N. Cerchez și vornicul lăncu Cantacuzino fac parte din familia care au dat pe tîe dn „căr-vunarH" dtla 1822.

„„Așezămînrul coloniilor bulgare" dela 1858 adaogă încă un merit generației strălucite dela mijlocul veacului trecut; această îmbinare de știință istorică și juridică ne interesează și ne folosește.

P. Constantinescu-Iași

ETIMOLOGII

berbeleacu (de-a), de-a tumba, SchafhSse) ; pok *brynăeo*, klein—răsturnindu-se, n'are nici o legă- russ. *bryndsă*, aus rum. *brîneă*. tură cu *berbec* (cum zice Acade- Aus dem Slav., nhd. dial. *Brinse*, mia și Șălneanu), ci mai degrabă *Brimsenkăse*.— Eu zic : *brămă* ni» ar putea fi inrudit cu nsl. *krepe-* e alta de cît o metateză din lat. *liti*. a răsturna lovind cu pumni *zaberna*, din care, pe de o parte- (Berneker, 1,610), mal ales că s'a făcut *eăgîrnă*, torbă de pus există și variantele *a veni în ber-* brlnza la scurs (dat de mine în *benfle, în brebenele și în crepenele* Arhiva, Ian. 1922), Iar pe de alca- lin sudul Moldovei). *ebirnă, prin metateză *brînză* ! A-

bindisesc (Mold), *mă bindisesc* ceiașl figură e și în *ghiveci*, «oală»- (Munt.), mă sinchisesc, îmi pasă, și «un fel de mîncare» (ca și fr. nu vine de la turc *bende*, «grijă, *pot pourri* și span. *olla podrida*"} păs» (după cum zice Șăineanu), și în *cănură*, care, la început. In- elar care în realitate înseamnă «și semna «țeava (:ănu) pe care se eu», ci vine de la ngr. *begentio*, înfășoară firu de lină», apoi «lina aor. *begentisa*, catadixesc, dignez înfășurată pe această {eavă*. Deci: Pronunțarea ngr. și contractiunea conținutu în loc de conținător. O celor doi *e* dă exact rom. *binidi-* figură inversă e în *bnreut* (Mold.), *sesc*. în Botoșani și *pindisesc*. clondir, fiind-că apa minsrală nu-

brinză. după Academie, vine mită «burcut» se aducea In clon- «probabil, din numele orașului Bri- dire. de care era plină Moldova enz (ded, la început, un anumit pînă pe la 1900 *Briază* a pă- fel de brînză, făcută Ia Brienz), truns si la Unguri, Slovaci, Po— de unde și ital. *sbrinze* și germ. Ioni» și Ruteni. E și el unu din *Primsenkăse, Brinsenkăse* ; cuvîn- acele numeroase cuvinte (ca *cheag*^ tul a fost răspindit (cu deosebire *căciulă*) răspindite de ciobanii Ro- prîn păstori Romîni) și la popoa- mini.

rele slave. Meyer-Lubke, R. W B. ciumpav(MoId.Tfans.)șicJM»)- nr. 1296». Șăineanu zice: «Vechi *pdv* (Munt. Trans. Olt.), scurtat,, termin ciobănesc atestat într'un amputat, mutilat, e rudă cu bu(g. document raguzandin 1356: *brențe, cipav*, clrn (care pare să fie luat caseus valachicus ; probabil după din rom., nu invers). *Ciumpav* numele orașelului Brienz, unde se poate fi un derivat de la *etump* fă<șea acest fel de brînză (Cf. Munt., ceia ce râmlne în pămînt germ, *Brinsenkăse*), Berneker zice dintr'un copac tăiat ori pe trunchi «*iryndfa, brindea* slovak. «Art. dintr'o ramară tăiată ori pe corp

dintr'un picior saă dintr'o mlnă hirşăg (auzit de mine de la tăiată, ca în acest exemplu: **cium-** Țigani din județul Vaslu), vrea-
pit de la șolduri (Conv. Lit. 1920, scurl (**a strînge hirşag din pădure**),
 524, iar **clump** (și **eïomp** în Ilfov) are aspect de colectiv slavonesc
 e o variantă din **ciung**, iar **ciung** în **-ac** ori poate să fie vre-un
 e rudă cu ital. **eionco**, mutilat, ung. **harsiak**, copaci din neamul
cioco, butuc, ciot, șchiop (de telului, de la **har's**, liber, pelifa
 unde sîrb. cot. Berneker, 1, 160), **lie** supt coaja copacilor,
 ung. **Cbonka**, ciung, **csenk**, butu- înhăț, apuc răpede, se reduce
 rugă rămasă în pămînt, de unde la o interjecțiune **haț, hîț**, dar e
 și rom. ciont, ciot, ciunt, ciut înrudit cu **înșfac**, care are același
 (care e o variantă din **șut**, în Olt. înțeles și vine la vsl. **hvatati** (dat
 si Munt. vest, vsl. **Șutii**, așa cum de mine în Arhiva, Iuliă 1921),
căciulă vine din ***coșulă**. (Arhiva, care, probabil, tot la o interjec-
 lan. 1921). Tot de la **clump v'me** și ține se reduce. Ba s'ar putea
poclump (Mold.) și **-mb** (Munt. chear ca **hoț** să vie tot de aici
 Trans. Olt.), par, țărăș. Și Ungu- (Cp. cu rus. **hvată**, om îndrăzneț
 rii au **csut**, ciunt, și **csuta**, ciut, și sprinten. Berneker, 1, 407).

fparalel cu noi.

jărăsc (Mold.), scurm focul ca

colnic, deal mal mic (**Pe cel** să ardă mai bine, vine de la rus.
•deal, pe cel colnic Trece-o fată Săriți, a scormoli focul, influențat
și-nn voinic), ar putea fi o disi- de rom. **jar, jăratie** ori de vsl.
 milare din rus. **holmikă**, diminutiv **itriti**, a frige. în vestul Munteniil
 de la **holmă**, holm, hilm, deal. Din **jărulesc**.

rom. vine bulg. **kolmk**, «drum de lăfăiesc(mâ), șed întins de mul-
 sat», sîrb. «drum mare» (Cp. și turnire (**sătul se lăfăia pe canapea**),
 cu Berneker, 1. 547, la **koIntel**), ar putea veni de la nslov. **lăihati**
 în sudul Mold. (de ex. Tutova) **se**, a ho nări.

un deal și mai mic se numește pofidă (Munt.), **pohidă** (Mold.
momie, din rădăcina **mom-** (din sud.) și **prohită** (Mold. Vechi),
 care vine și **momîrlan**, movilită ironie, deriziune : (**a lua în pro-**
 de pămînt făcută da rîme) cu su- **hita**, **a vorbi în pohida cul-va**),
 fixul **-ic** ca'n **colnic, popie** ș. a. vine din verbul **a șim pohilri**, a

ghlorlan, mojić, nu vine de la ridiculiza, rus. **pnhitritl**, a între-
 ghloraitul mațelor Iul de foame, buința oare-care viclenie,

ci de la vorba lui, adică «ghlo- urdă, brînză care se obține
 răie», nu vorbește ca oamenii-fierbînd zeru rămas de ia caș
 ciopliți. Cp. cu **bădăran**, de la (albumina din lapte), vine din lafc
 ung. **badarni**, a vorbi ca ghlor- **hbrrtda**, fem. de la **h&rrtdus**, sbîr-
 îlanul. lit, urît, adică «brînză urită* față

de brinza obișnuită. în orice caz, Poate că altădată se zicea și urda (deși e gustoasă !) apare ca **oardă** (de unde ar veni numele o rămășiță sal chear ca un gu- de familie **Oardă**, în Ardeal, ca noi. Așa se explică cum din **hor-** **Brineă** în Moldova, mai ales că **ridus** s'a făcut fr. **ord**, **orde**, cu Polonii, care au luat acest cuvântul de «foarte murdar», de vînt' de la noi, zic **horda**. Ungurii unde și **orăures**, murdării. Apoi, și Slovacia zic **urda**, Rutenii rom. **urdori** (*Augenbutter 1*) nu e **urda**. —Etimologia **arida** s'ar po- alta de cît lat. ***horridores** (**hor-** **rores**). Pentru eliziunea lui **t**, cp. explica prefacerea lui **o** în **o***«, mal cu **calidus-caid**. (Poate că și planta ales că urda se numește it. **ri-** numită **leurdă**, *allium ursinum*, **cotta**, adică «răscoaptă». (Cp. și vine din **lurida** !). Pentru prefacerea lui **o** în **o*** (față de **mors**, **nidrlis**, moarte), cp. cu **c%**- **hors**, **c6\6rfis**, curte și cu **porro**, vatră, alt- cuvînt foarte mult pururea (prin alipirea sufixului cercetat, nu e alta de cît ngrec **-rea** din **aiurea**). Poate că s'ar **vdthron**, vgrece. **băthron**, pi. -a putea compara încă și mai bine treaptă, scaun, temelie, de unde cu numele orașului **larda**, din vine și alb. **vatră**, Iar din rpm. **torrida**, adică «uscata, arsa» (ca vine cuvîntul sîrb. rut. pol. ceh și slovac. Cu lat. **atrium** n'are Gorj, vsl. **su&ica**, de* la vsl. **suhu**, nici o legătură. întil s'a zis des- uscat, ș. a. asemenea) dacă cîm- pre vatra casei (și a satului), pia Turdei ein adevăr uscată.— apoi despre vatra focului.

August Scriban

COMUNICĂRI

Limba unei Cazanii după vechia direcție filologică

În cartea mea «Fonetica alfabetului cirilic» am dovedit și pentru viitorime—ceea ce nu mai făcuse nimeni înainte de mine—că filologii noștri (așa Sextil Pușcariu, Ovid Densușianu, I. A. Candrea mai în urmă N. Drăganu etc) falsifică limba rouină a textelor veacurilor XVI, XVII (ca Psaltirea Scheiană, Psaltirea Voronețeană, Carte de învățătură și alte ale lui Cortsi, Codicele Todorescu și codicele Marian etc), *nSscocindu-i o formff vecht-*, arhaică, pe care, de fapt, limba noastră nu o avea *atunci* sau, alte ori, nu a avut-o *niciodată* în realitate ci numai în închipuirea acestor filologi moderni. Această falsificare dinșii o comit, precum dovedesc acolo, prin ceea că, necunoscând vechile Literaturi slave *de la cari ai nojtri învățan* cum să scrie cu cirilica, ci știind ceva (prin Hasdeu și episcopul Melchi sedec) numai din scrisul rusesc și bugăresc *de astăsi*, red că și în acele vechi texte rominești slovele cirilice aveau aceeași valoare fonetică pe care ele o au astăzi la Ruși și Bulgari; ei nu știu că, în sec. XV—XVII în deosebi, slovele noastre cirilice aveau, ca și la Bulgarii, Rușii, Sîrbii, Macedonenii *de atunci*, valori fonetice deosebite de cît astăzi (cf. *4>7iiva*, din Ianuar 1923, p. 63—72).

În cea carte a mîa documentez această afirmare. Totuși, pomeniții filologi, spre a nu-și răsturna *tot* ce au clădit și clădesc în domeniul Filologiei romine, din ambiția și vanitatea de a nu fi văzuți de lume că au clădit fără să cunoască acele date ale Slavisticeii. (cf. „) nu numai că nu voesc a ține socoteală de documentările mele ci continuă a falsifica mai departe limba noastră veche. Astfel îns4 ei induc în eroare și pe alți necunoscători din cercul lor-de influență. Am arătat (în *Arhiva* XXX, ' 1, p. 63) că dinșii. spre a-și ascunde această inferioritate a scrierilor lor.

s-au silit chiar să deprecieze rezultatele «Foneticei» mele. Iar N. Drăganu, deosebit, nebăgînd de seamă că Știința adevărată nu-i aceea care se*face spie a place altora ci numai pentru adevăr, afirmă (în «Codicele Todorescu și Codicele Marțian», p. 167) că nu se ia după «Ilie Bărbulescu, care are greșeala că prea vrea **să modernizeze**» limba romină a vechilor texte.

Deci, acești filologi păstrează limbii textelor forma veche, **athaică**, pe care ei cred că aceste texte o ^aveau în secolii XVI și XVII, pe cînd eu, afirmă dmșii, **modernizez**^ acea- limbă.

Ca să arăt încă o dată, cum filologii aceștia falsifică arhaizînd limba veche, —fiindcă dînșii **nu știu** ce arată Slavistica : că pe **atunci** slovele cirilice aveau și **alte** valori fonetice de cît **astăzi** Ia Bulgari și Ruși, — iau acum numai cazul slovei **A**.

N. Drăganu ,(în „Cod. Todor etc". p. 167) afirmă că atunci, în sec. XVII, **A** reprezintă numai pe **ia**, cum e azi la Ruși si Bulgari. Același lucru crede Sextil Pușcariu înv. â sa transcriere cu litere latine a „Cărții cu învățătură" a lui Coresi. I. A Candrea în «Psaltirea Scheiană», I, p. CCXXXVII și O. Densușianu în transcrierea «Paltirei Voronețene» socotesc că **A** reprezintă pe **in**; «rareori» pe **e**. Atita tot.

Nici unul nu știe ș>, probabil că de oarece n-au cunoștinți de Slavistică, n-au înțeles cele ce eu documentez în a mea «Fonetica» (p. 175, 447—8); că, precum la Bulgari (mai ales între sec. XII—XIV, dar pe alocuri' și după aceste veacuri) **A**, prin ceea ce se cunoaște în Slavistică sub numele de „**amestec al visurilor**", înseamnă și ceea ce adică înseamnă, ca aceasta din urmă, și **î ă**, sau, tot așa și Ia Romîni cari învățaseră și din Literatura bulgărească cum să scrie, **A** însemna și ceea ce *, adică **î** sau «.

Mulțumită acestei atitudini neștiințifice a acestor filologi, .et de subt influența lor, neavînd Știința de a-i controla și eventual îndrepta, falsifică și ei mai departe, ca influențătorii lor, limba vechilor noastre texte. Așa părintele C. Bobulescu, transcriind cu litere latine o «Cazanie de, îngropare morților» dupe un manuscris cirilic din an. 1708, publică textul (în revista **Biserica ortodoxă ronhiă**, din Oct. 1922, p. 13) astfel :

„Ascultați blagosloviți creștini odănoare au fost fugh'and (sic) un omu de unu inor6gu iară inorogu.ii I-atr fost fug^nondu cacia ce să-l agiungă de să-l mănmnce (sic) iară omulil săracul

fug/nd D-mnezeu Sfnția sa... și era a:oIo o papă mare,, și la mijlocul răpăi etc".

Ast-fel transcrie pâr. Bobulescu, punînd în sfîși *sic* în paranteze și luîndu-se după pomenirii filologi. Așa că pe această cale (a iui Pușcariu, Candrea, Densușianu, etc.) a ajuns să dea limbii romîne dela 1700 o formă veche, arhaică, fie și dialectală (cum ar zice O. Densușianu în a sa *Histoire de la, langue roumaine*, II 1), în care *î* de azi se pronunța atunci uneori *U*: fughiand, fugăriand, p'au etc.

Iu iond ce e aci, însă ? Este un fonetism născocit de *Bobulescu*, iar nici de cum o realitate în limbă. Iar născocirea-i vine de acolo că, găsind în manuscrisul de *Cazanie* ce transcrie, scris : <|3r<AHA, ^SrxpMHAX, MKIIAHHE, pAnx, și, socotind, după învățăturile greșite ale lui Pușcariu, Densușianu, Candrea, Drăganu etc. că **A** reprezenta, în vechile texte, numai pe Ta ca Ia Ruși și Bulgarii de astăzi, a transcris și aci pe **A** prin *la*. Nu știe nici Bobulescu, că învățatorifsăi, ceea ce ar fi putut găsi în «Fonetica» mea, că și vechile noastre texte au, prin acel „amestec al dusurilor” luat dela Slavi, pe **A** CU valoarea lui & =- *î, n* (cf. *Arhiva*, XVIII, 1, p. 159). Cunoașterea acestui fenomen devenit ortografic, i-ar fi învederat, că niciodată nu s-a zis romînește: fughiand, fugăriand, mănânce, rîpei, cum filologii noștri pomeniți l-au învățat, ci totdeauna numai ca astăzi: fugari, fugărmd 'cf. ocăr?wd), mănîMce, rîpei. Nici scriitorul acestei *Cazanii*, nu pronunța, evident, altfel, de cît ca noi azi; dovadă e, în rîndul întii, încă faptul că el însuși, în acelaș loc, mai scrie •• fng/wd și r«pei. Așa că, ortografia bulgărească, pricinuită de „amestecul iusurilor”, pe care, în „Fonetica” (p. 447 și 166, 205) o arăt imitată de Sirbi și Ruși *și de textele romino-slave*, se află și în această „Cazanie” •*cirilică* rominească; scriitorul acestui text romînesc, așa dar, pronunța, ca toți cei de pe vremea sa, ca noi cei de pretutindeni de astăzi, ca și cum ar fi scris șj dinsul și scriau alții atunci: 4\$r<KHA., 4>P^A, AVAHAvHMf, p^nz. El puse însă **A** pentru fiindcă era influențat de *Școala ortografica bulgărească* care Treiera pe **A** lui * și care, uneori, chiar nici nu scria a:easlă literă «din urmă ci numai pe **A** în locul ei. Dacă vor domnii filologi pomeniți,—să le dau, ca exemplu bulgăresc al acestei Școli care n-are de cît pe **A** și elimină pe manuscrisul așa numit „Plovdivsko Evangele” (adică „Evanghelia dela Plovdiv”=FiIipopol) care, ca *și* *Cazania* noastră, pune **A** pentru *x-* s. ex. în <UA3,M (rom.

mudă) **CAKA^ÎT**, (rom. izbîndl), **KA^PH** etc. (în *Spisanie* a Academiei de Științe din Sofia, XXII, 12, r* 216).

Astfel stă lucrul și l-am arătat deja în «Fonetica».

Iar aceasta confirmă încă odată ceea ce eu mai susțin în «Fonetica» mea, pe temeiul tocmai al acestor date și rezultate scot din «Shvistică»: că în sec. XVI și XVII deja, limba română era în stadiul *arhaic* (s ex. fughiand etc), își născuse formele dialectale, ca aceste șfalte, pe care le inventează filologii noștri din pricina lipsei lor de cunoștințe în slavistică, și era în genere chiar în stadiul ei *actual*.

Eu nu schimb modernizînd, deci, ci prezint limba veche *așa cum ea era în realitate*, pe cînd filologii noștri o *falsifică aruncînd-o*.

E păcat pentru Știința ce dinșii rîvnesc să facă și pe care tot falsifică -astfel, dacă o cultivă nu-pentru adevăr însuși, care ar trebui să-l asculte și să-l ia de la oricine ar veni el, ci o face pentru satisfacerea proprie a ambițiilor și a vanității personale.

E păcat, fiindcă o așa Știință nu poate avea valoare.

Sîrbi imigrați în Oltenia în sec. XVI și XVII

În cartea mea *Erelations dea Iloumnins avec Ies Serbes, Ies Bulgares, Ies Qreacs et la Croație*, în care, întemeindu-mă pe documente inedite și pe noi interpretări ce am dat celor publicate înainte, aduc Istoriei noastre și celei a Slavilor Peninsulei Balcanice ideea nouă că: nu Bulgari, cum s-a crezut pînă la mine, ci Sîrbi din Serbia proprie sau din Macedonia de nord și centru erau Slavii cari emigrau de dincolo de Dunăre la noi, în Principate, între sec. XIII și XVII inclusiv.

Acolo la p. 212 arăt că veneau Sîrbi, fiindcă ei (iar nu Bulgarii) erau socotiți în Principate, cum spune un document «foarte înțelepți și buni orinduitori ai sfintei biserici». Iar la p. 226 arăt că din Kratovo, orașel al Macedoniei de nord, erau chiar chemați de domnitori la noi preoți, cărturari, spre a sluji la mișcarea noastră culturală slavă, în veacul XVI. Între alții vorbesc de un «protopop Ioan, Sîrb din orașul Kratovo», care, în vremea lui Mihnea Vodă, a scris o Tetraevanghelie slavonește, la sfîrșitul ei a pus iscălitura sa cu următoarea inscripție, tot slavonește: «Această sfînti Tetraevanghelie s-a scris în țara Ungro-

via'iei In oraşul Craiova (BX iwfcT© Kpa<uBe) In zilele domnitorului Io Mihna voevodln anul 7088 [15*80] in luna Iui August in 12 zile. A scris-o mai micul şl cel de pe urmă Intre preoţi proto-**E**popul Ioan, sîrb din oraşul Kratovo IcodiiHh GpxKhiii **COT** <ufecT<*. EpdTOBd)»,

Acum atrag atenţia, că nu e neprobabil că acest Ion din Kratovo, care In Craiova e protopop, va fi acelaş «popa Ioan» care Ia a. 1558 scrise <BS «H-keTO KpdTOBO», adică in oraşul Kratovo, o Evanghelie, şi care la a. 1563 scrise o a *ti* Evanghelie,, tot acolo, pentru un Matei Lambadarii din Sofia, iac la 1567 un Slujebnik pentru un frate al său preot în Sofia (Cf. B. Conev: *Jstorija na A>%lgarskij* ezik, I, p. 267). Ion din Kratovo, fiirid chemat, poate, de ai noştri, şi fiind bun cărturar, precum îl vedem,, a fost Înaintat, din simplu preot acolo, protopop la Craiova.

Prin acesta şi alţi încă, ne veni *Scoala Meraril de la Kratovo*, pe care o găsim în manifestările noastră culturale, şi de care eu vorbesc în *Arhiva*, XXX, 1, p. 54.

Dar alte daţi Sirbii au şi rost economic valoros în dezvoltarea vieţii noastre agricole. Am arătat şi aceasta in pomenita-mt carte la p. 262-272. Acum adaug, ca completare, că aeei «Sirbk prea Înțelepţi şi buni orinduitori ai sfintei 'biserici» ne-au mai trimis, pare-că în veacul XVII, în Oltenia „3 călugăraşi Sirbi» cari «au venit din Ţara Turcească de au mers Ia acea sfintă~mă-năstire Topolniţa de s-au apucat de minăstire pustie să o de-reagă» ; şi, spre «a o derege», au cerut domnitorului Alexandru* Vodă la a. 1629 ca să dea scutire de dăjdiii oamenilor cari âr Veni din alte părţi să locuiască satul minăstirii Şovlrlov, care era-«răsipit», a 'ică rămas nelocuitj fiindcă cei vechi se duseseră din sat in a tă parte. Această minăstire şi satul Şovirlov erau in Oltenia (cf. doc. publicat de N. G. Dinculescu, in *Arhivele Olteniei*, II, 6 (1923) p. 29).

Sirbii, deci, ne aduceau din viaţa lor de dincolo de Dunăre şi ne dădeau nu numai felul culturii lor literare, ci şi energia lor economică (cf. şi cele ce spun despre «O- scoală necunoscută la Olăneştii din Oltenia Ia 1697», în *Arhiva*, XXVIII, 2, p. 273).

Prezint acestea, spre a atrage atenţia, fie şi numai în treacăť acum, ca să ne păzim de greşeli şi îngustimea orizontului cu cari prof. Iorga scrie Istoria Rominilor iu timpul din urmă, de cînd, -a irceput a amesteca patriotismul politic rău Înţeles cu adevărul istoric şi, pe temeiul acestui amestec falsificator-, să găseas ă

• mai tot îl romînesc în manifestările vieții noastre istorice : în artă, în literatură, în raporturile sociale etc. Nu mai vede rolurile unor ^elemente streine în acestea, ci le tace sau le tăgăduște pur simplu. O reeditare, nemărturisită însă, a «Concepției istorice» a lui Hasdeu, Gr. Tocilescu și V. A. Urechiă, pe care o'combătea -violent găsirrd-o rea, în a sa „Două concepții istorice”, Bucu-rești'1911, dar pe care acum o aplică însuși, cu exagerări în uău, falsificînd Istoria cu totul (cf. încă *Arhiva*, XXX, 1, p. 81, și XXIX, 3, p. 328). Eu, tocmai fiindcă falsifică adevărul și pen-tru că cutare „patriotism politic” e și el numai *relativ folositor*, sunt împotriva acestei „concepții” de a face Istorie după „patrio-tisme”. Sun împotriva-i, chiar cu riscul de a fi, și de asta, so-cotit de Iorga drept om „lipsit de sentimente către patrie”, cum -din un motiv la fel a mai socotit pe prof. N. Dunăreanu (de care .am vorbit în *Arhiva*, XXX, 1, p. 77).

Și în aceasta privință, deci noi, la *Arhiva*, reprezentăm o con-cepție și direcție deosebită în Știința istorică romînească.

Versificarea la noi înainte de Dosoftei.

Precum spuneam în *Arhiva*, XXX, 1, p. 77, cărțile cari .s-au scris” la noi cu privire la «Istoria Literaturii romîne vechi» •sunt pline de idei greșite și aprecieri false, despre vechia noastră mișcare literară. Așa sunt nu numai cele scrise de V. A. Urechiă,, •și Aron Densușianu acum peste 40 de ani, ci și acelea publicate de atunci încoace de mai noii N. Iorga, George Adamescu, Sextit Pușcariu și alții. Ii rog să nu se supere, dacă o declar. Aceste idei greșite și aprecieri false se datoresc faptului că, cum ară-tam în acel număr al «Arhivei», scriitorii «Istoriei Literaturii ro-mîne vechi», Iorga, Adamescu, Pușcariu ele, nu știu slavonește și „Istoria Literaturii Slavilor» dela cari vechii, noștri scriitori Juau sau imitau, în romînește ori chiar slavonește, pentru -operile lor. Cum constată și profesorul Murko dela Praga.

Astfel, din pricina acestei necunoașteri a Slavisticii, prof. J ^ . Iorga, în «Istoria Literaturii Romînilor pină la 1688» (în «Studii și Documente, VII, Bucu-rești 1904, p. CLXXXV), atjrmă că, înainte de mitropolitul Moldovii Dosoftei care a tradus în versuri Psaltirea, unde se cmtă diferite sentimente religioase, cei <lela noi, cari compuneau verfuri făceau aceasta nu din un in-

ILIE BĂRBULESCU

demn sufletesc către poezie, ci numai «de *nevoia* de a lăuda pe un *domn tipărit* de cărți în fruntea paginilor a căror *rJieltuială* el o purtase. Varlam [în a. 1643] Udriște, Năsturel [în «Pravila» din 1640, unde scrie *versuri slavonești*] aji fost astfel poeți de clipă pentru a face o plăcere lui Vasile Vodă sau lui Vodă Matei.»

Însă, o carte slavonească făcută la noi documentează falsitatea acestei afirmări. E «Penticoslarul» tipărit la Tirgoviște în a. 1649 «prin îngrijirea ieromonahului Ioan dela Sf. Munte, călugărit în minăstirea Gomio Ța din Bosnia și original din Kamengrad în Bosnia».

Despre acest Penticostar fac mențiune, la noi, Ion Bîahu și Nerva Hodoș în «Bibliografia românească veche» I, p. 171, Aci se extrage din el 14 versuri slavonești, în cari, sub titlul „Epigrama”, autorul părții face (ca Varlaam lui Vasile Vodă și Udriște Năsturel lui Vodă Matei) «lauda» *de nevoie* a doamnei Elena, soția lui Matei Vodă, care o *iheltiut cu tipărirea* Penticostarului.

Ceea ce însă Ion Bîanu și Nerva Hodoș nu știau și ce arată falsitatea afirmării de mai sus a lui Iorga, e că în acest Penticostar se află nu numai acele versuri scrise «de nevoia de a lăuda» pe darnica doamnă, cf și alte, în cari se rostesc alterviate sentimente, acestea religioase, către Brlstoi și Dumnezeu ca și Psaltirea,

Profesorul Pavle Popović dela Universitatea din Belgrad, cercetind acest Penticostar, a constatat că în el sunt pe lângă acele 14 versuri-dedicație, încă alte 36, tot slavonești, împrăștiate în toată cartea; anume, rugăciunile fiecărui Șinacsar, care se cîntau în nouă săptămîri ale anului, încep fiecare cu 2 sau 4 versuri, *rimate* două cîte două. Așa încep s. ex. Sinacsarefe pentru sîmbăta lui Lazăr, duminica Floriilor, miercurea mare, sîptămînai pastelul, duminica lui Toma, duminica sfințelor mironosițe etc. Versurile acestea, sînt de 13 silabe; în ele se cîntă ceva potrivit cu ideea fundamentală a Sinacsarului. Prof. Popovic le-a adunat pe toate și le-a publicat în revista sîrbească *Godisnica*, XXIX, de unde apoi le-a extras în broșură separată, pe care mi-a trimis-o și mie și pentru care-i mulțumesc și aci.

Dau în traducere cîteva din aceste versuri spre a se vedea astfel falsitatea pomenitei afirmări generalizatoare a lui Iorga, care-i, de altfel, a tuturor scriitorilor «Istoriei Literaturii romine vechi.»

Sinacsarul duminicii sfințelor mironosiți începe cu următoarele 2 versuri rimate (eu le dau în proză) :

Ucețițe din credință, duc untdelemn mîntuitorului ;

Eu duc însă drept untdelemn măsurile (ritmurile) cîntecelor.

Sinacsarul duminicii slăbănogului începe cu versurile rimate :

Cuyîntul lui Hristos azi mlcșorînd slăbănogirea,

E însuși pururea tuturor vindecare.

Sinacsarul duminicii Samarinencii începe cu versurile rimate :

După ce femeile au venit apă să scoată,

Tu scoți spre a spăla puterea vie a sufletului.

Sinacsarul duminicii tuturor sfinților începe cu versurile rimate ;

Prea-mărire aduc tutor tovarășilor dumnezeului meu;

În cer și cu dînșii, însumi doresc să fiu.

Așa încep și celelalte Sinacsare. În versurile lor se cîntă, dar, anumite sentimente religioase ca și în Psaltire. Ceea ce învederează că se făceau și înainte de Dosoftei versuri din îndemn sufletesc către poezie, așa cum aceasta se înțelegea la noi pe vremea aceea, iar nu numai versuri „de nevoia de a lăuda pe un domn tipăritor de cărți.”

Era, deci, înainte de Dosoftei o oarecare atmosferă îndemnătoare la poezie slavonească și românească în același timp; în această atmosferă, versificarea românească cultă eșea, ca mai toate manifestările vieții noastre literare de atunci, din cea slavă care-i slujea drept model. Din această atmosferă din care au eșit Varlam cu versuri românești și Udriște Năsturel cu versuri slave, a a eșit și Dosoftei; acesta din urmă deci, nu e un inițiator în versificarea variatelor sentimente ale psalmilor Psaltirei sale cum se crede greșit la noi.

Romîni de pe Ia Vidin.

În valoroasa revistă din Craiova *Arhivele Olteniei*, No. din Ianuar-Februar 1923, p. 4, d. Em. Bucuța dă citeva Indicații cu privire la Romîni olteni din districtul Vid'nului din Bulgaria pe unde însuși a călătorit; pomenește, cu acest prilej, și de cei din satul Novoselo, pe cari îi socotește acolo colonie de vre-o 160 de ani. Fiindcă pare că nu cunoaște și alte indicații deosebite de ale sale, cu privire la aceștia și la influențele ce limba lor au

exercitat-o asupra limbii Slavilor (bujgari sau sirbi ori macedo-slavi) din Novoselo îmi permit a-i atrage atenția la cele ce arăt eu în *Arhiva* din Iulie 1921, p. 97. Datele mele completează pe ale sale.

Doi/ă cărți sîrbești cu privire și la Romîni.

Istorițul sîrb Dr. Aleksa Ivic, profesor universitar în Jugoslavia, mi-a trimis, de curînd, două scrieri ale sale, pentru cari mă simt dator să-i mulțumesc și pe această cale publică. Amîndouă sunt în sîrbește. Una din ele e *istorija Srba u Ugirskoj, od pada Smedereva de seohe pod Ciarnoeviem (145&-1G90)*, adică „Istoria Sirbilor din Ungaria, dela căderea Smederevului pînă la colonizarea lui Damoevic (1459-1690)”. A apărut la 1914 în Zagreb («Agram, în Croația). Atrag deosebită atenție asupra acestei cărți, pe de o parte fiindcă e scrisă cu mult spirit critic, iar pe de alta pentru că într-însa, prof. Ivic, cunoscător al limbii maghiare și al izvoarelor istorice păstrate în această limbă pentru epoca dintre 1459-1690, dă și unele date nouă cari privesc Istoria Romînilor și sunt necunoscute la noi. Astfel, latre altele, vorbind despre Sîrbii din Ungaria de cari am scris și eu în cartea mea *Relations des Houmains avec Ies Serbes, Ies Bulgares et Ies Orecs*, București 1912 la p. 190 și 281, ne arată de multe ori, după izvoare în limba maghiară, chiar numărul Sirbilor din oștirea lui Mihai Viteazul. Ne clă, totdeodată, oarecari date amănunțite despre vestiții Sîrbi generali de pe Ungă Mihai: Novak, Delimarcu etc, pe cari îi cîntă și poezia noastră poporană (cf. cartea mea la p. 302). Și altele.

Atrag, de asemeni, atenția asupra celei de a doua scrieri a aceluiși autor: *Rodoslovne-Tablicc srpskih äinastija i vlastele*, aceasta apărută la Belgrad chiar în acest an 1923. Ea cuprinde, cum arată titlu-i sîrbesc, «Tăblițe genealogice ale dinastiilor și boierilor Sîrbi», începînd dela Nemanizi (sec. XII) pînă astăzi. Are date și cu privire la înrudirile domnitorilor, domrfițelor și boierilor noștri cu dinastiile și boierii Sîrbi; ceva despre care, de altfel, am scris și eu în pomenita-mi carte, la p. 203 și urm.

Așa că, amîndouă aceste lucrări ale istoricului Ivic sunt interesante și, în unele privinți, întregitoare pentru Istoria Romînilor. Trebuie să observ în acelaș timp, însă, că, și pentru cunoașterea

mai bine a Istoriei legăturilor Sîrbilor cu Romîni, ar fi fost lui Ivic desigur de mare folos cartea mea «Relations des Roumains etc», pe care văd că dinsul în amîndouă lucrările sale n-o cunoaște; aceasta, la rîndu-i, ar fi întregit într-unele privinți» Și părți din „Istoriya Srba u Ugarskoj etc.” și date din „Rodosioвне Tablice”.

Relativ la «vechimea acuzativului cu *pre**

În „Arll'va”, XXVIII, No. 1, eu, aplicînd *metoda noastră* de cercetare care cere în rîndul fiitii cunoștințe de *Slavistică* și aprofundarea *tuturor* izvoarelor pentru deslegarea problemeilor limbii rominii vechi (cf. p...), am arătat, cel dinții în Știință, pe temeiul unor f-raze ale citorva documente romlno-slave. d n întiia jumătate a sec. XVI și din al XV veac, că se înșală Filologia romină, cînd, prin St. Stinghe (în ai Lui Weigand «Jahresbericht» dina. 1898), susține că prepoziția *pre* (pe, pă) — s. ex. în propoziții ca: a-leseră *pre* (pe, pă) Alexandru — s-a născut în limba noastră la regimul direct cu acuzativ numai dela 1574 sau 1580 încoace.

În *Dacoromania*, II, 573 însă, prof. S. Pușcariu mă combate, începe cu un neadevăr calomnios și sfîrșește cu o «argumentare» căznică, pe care crede că i-o îndreptățește traducerea confuzio-natoare făcută de răposatul Ion Bogdan uneia din frazele slave citată de mine.

Neadevăr calomnios e cînd îmi spune că în acel studiu al meu n-am declarat, (că ași fi făcut și eu ca dinsul, deci; cf. *Arhiva*, XVIII, 2, p. 288), că *nu eu cel dinții*, ci că bulgarul *Miletik înainte de -viine* a «atras atenția asupra întrebuițării lui *po* cu acuzativul în documnte slave scrise în țările romîne, întrebîndu-se -dacă aceste construcții nu sînt cumva decalcate după romînește». JE neadevăr și rea credință această învinuire, pentru, că, mai întii, «eu, relativ la această chestie: *întrebuițarea* lui *po* cu acuz.», menționez pe Miletuî în nota 6 din josul paginei, unde scriu: «cf. și Meleti^, TrSbornik» al Ministrului de Instrucție din Sofia IX (1893) p. 304», iar al doilea, fiindcă subiectul articolului meu nu era să arăt (ceea *ce arătase* Mii.): *că se întrebuița po* cu acuz. în fraza slavă ca influență a celei romîne, ci cu to_tuî altul era să arăt: *vechimea* nașterii lui *pre* (pe pă) cu acuzativ regim direct în *limba rom'mă*, *adică*: de *cînd* a început *pre* în aceasta. Iar în

aceasta din urmă problemă Miletîă nu spusese nici un cuvînt, ba nici nu si-a pus întrebarea despre ea. Spre a»se vedea acest neadevăr și reaua credință a lui Pușcariu, dau aci întregul pasagiu al lui Miletic. După Ce spune că în limba romînă se întrebuițează jwre cu acuzativul în fraze ca : te-am aflat **pre** tine, **yre** cine vezi tu etc, Miletic", referjndu-se la documentele romîno-slave, continuă : (dau textul bulgar în traducere :) «se vede, aceeași particularitate s-a desvoltat și în limba vlaho-bulgară, fiindcă se intllnesc exemple, în cari, în aceleași condici -sintactice, ca și în limba romînă, dinaintea acuzativului obiect direct al persoanei se prezintă adăogată prepoziția **po**. Pentru că această partinuanțate* a Sintasei rominești **nu e nici cfo cu n explicații, problema rămîne pentru acum deschisă**. Facem observarea numai, că în exemplele pe cari le-am găsit, verbul de care atiră cazul acuzativ, are de cîteva ori prefixul **po**. Afară de asta e însămnat să se observe, că **numui în Jorumentele** scrise **după** jumătatea sec. XVI am întilnit această particularitate»-

Nimic nu spune Miletic mai nult, ci numai atit, cu care prilej, apoi, dă exemplele **sale** slave pe care nu le mai înșir aici și dintre cari unele nu sînt și cele ale mele.

Atrag atenția mai întii, că despre discutarea de către Miletiș a acestei chestii rominești, așa cum vedem că o pune el aici {**altfel** de cît o pun eu) nu a știut nimeni, nici streini nici' Romîni. pină ce am dezvăiit-o eu prjn acea notă 6. N-a știut de ea nici Stinghe în acel «Jahresbericht» care-i din a. 1896, deci 3 ani după apariția iui Miletic, pentru că dacă ar fi știut **di** el, nu se putea să nu-l citeie undeva, ca și mine. Așa că, degeaba face acum pe grozavul d. Pușcariu : de fapt nici dinsuf n-a știut de ea pină la acea notă a mea, cind a pus pe cineva să-i traducă adest pasagiu al lui Miletic, spre a putea să mă „combată" apoi, așa urit cum mă combate printr-însul.

Dar, pe lingă astea, eu în studiul meu fac cu totul altceva de cît Miletic. E, văzurăm, **coitstată** pur și simplu că fraza slavă are un **po** cu regim direct, care nu va fi altceva de cît decalcare după **pre** cu acuzativ regim direct din limba romînă, și că acest **po**, decalcat după romînește. se găsește în documentele slave de **•după** jumă'atea sec. XVI», dar nu și în cele de mai înainte. Eu însă urmăresc să cercetez, cu ajutorul documentelor slave, ceea ce căuta Stinghe fără ele : cît e de **vechi**, și anume dacă numai din 1574 s-a născut aceljwre în limba romînă sau de mai înainte»

de aceea și-mi intitulez studiul: «*Vechiwa* acuz. cu *pre*». Și urmărind acest scop *depsebit* de al lui Miletic", constat mai întâi, ca o contribuție *necunoscută chiar pentru Sintacsa limbii romîno-slave** și decare însuși Miletid nu știa : că *po* cu regim direct apare în fraza *slavă* dela noi nu numai *după jumătatea* sec. XVI cum credea., el, ci și *înainte* de această jumătate, ba chiar și în sec. XV ; iar în urma acestei constatări (pe care n-o făcuse Miletid!) și pe temelii ei conchid că: *pre* există în limba romînă vie și înainte de 1574 și chiar în sec. XV.

Iată de ce spune un neadevăr și e lipsit de bună credință d. Pușcariu în «combate» sa.

Iar argumentarea-i căzută, spre a mă «combate» cu orice chipe și a scoate că eu n-am adus o concluzie *noul*, e cînd sî silește să sucească, după o traducere confuzionatoare făcută de Ion Bogdan, o frază din documentele romîno-slave invocate de mine; sucire și răsucire, pe care în cele din urmă trebuie să le sfîrșească (deși nu bagă de seamă) cu destăinuirea: că discută lucruri de *Slavistică, fără să cunoască datele acestei Sliinți indispensabile* acestor fel de studiu. Căci, doară, Pușcariu însuși declară (la p. 574) că: „*Nu pof* spune intru cît paleosiaval pomilovati, care cerea de obicei acuzativul, se poate construi cu prepoziția *po*», „*Nu știe* deci, măcar că discută tocmai despre construcția slavi cu *po* din documentele invocate de mine.

Așa că, cu o așa «combatere», documentarea mea rămîne în picioare și astăzi, cu toată ambiția protivnică a lui Pușcariu. Menționez numai că documentul romîno-slav cu slav. *po* din anul 1555, pe care îl aduc în sprijinul «ve:h'mei» lui „*pre*” anterioare anului 1674 a lui Svinghe, se află tipărit la Stoica NicoIaescu. *Documente shvo-romqite*, p. 235, iar nu la I. Bogdan: *Relațiile Țării Rom.* etc., cum prin scăpare din vedere tipografică, s-a treut în acel studiu al meu la nota I dela p. 5t.

Astfel că, cu toate caznele protivnice ale lui Pușcariu. de ar fi chiar numai acest do. din 1555 și cele din 1546, 1514 și dintre 1447-1455, în carj am arătat* pe slav. *po* cu acuzativ cores-punzător rominescului *pre* (pe,jjă), și încă am adus uездруncina—bile dovedi, că această prepoziție s-a născut în limba noastră cu acuzativul regim direct înainte de 1574 și că exista în ea cel puțin din sec. XV. Dar tocmai de aceea, multele pagini de «combatere» ale lui Pușcariu, cu exemple fără rost din texte *române*

ale" sec. XVI, nu -cuprind, față de acesfe *docnm<nte slave*, de cit vorbărie lipsita de valoare științifică și zădarni:ă, ca și Ia «Der iu Gentiv» desp/e care arn vorbit în *Arhiva* XXX, 1, p. 74).

Cum scrie prof. N. Iorga Istoria

Împins de dorința cinstită care-i și unul dintre scopurile aceslei *Arhiva*, de a contribui ca să se scrie Istoria și Istoria Literaturii Rominilor reale iar nu închipuite cum sunt cele scrise până acum, mi-am permis adese- ori să fac critica urtor argumentări și rezultate greșite ale publicațiilor de aței fel ale d-lui profesor N. Iorga.

Puteri științifice pentru susținerea acestor critice mi-au dat In deosebi Slavistica, ale cărei date și rezultate d. coleg Iorga nu le cunoaște, pentru *jă*, cum se vede din scrierile sale, nu -știe nici una din limbile slave.

Soliditatea nezdruncinabilă a criticelor ce-i fac se vede ne-îndoios in două rezultate la care-ajung prin ele. Se vede, .mal Jntâi, in faptul că unele din susținerile mele profesorul Iorga le admite ^ i , in chip tainic,-le«strecoară in scrierile sale. prezentându-le ca și cum ar fi descoperirile-i proprii. Am arătat astfel de „admiteri lainice" in *Arhiva* XXVIII, 2 p. 292 și 4 -și XXIX, 2, p. 312; altă dată voi arăta și altele. Apoi, soliditatea criticelor mele se' vede și in faptul că nici o dată Iorga nu se incumetează să răspundă cu argumente științifice. li schimb însă, muncit de această neputință, caută prin politicianism să supprime din viața noastră științifică pa, cel ce-i face critici așa de răsturnătoare. Am arătat deja in *Arhiva*, XXIX, 1, p. 130 și XXVIII, 1, p. 158 unele intrigi și calomnii ale prof. Iorga inpo-triva-mJ. Cu acestea combate dlnsul deci Știința cu Care il intim-pin au In critici, iar nu fot cu Știință.

Precum cu prilejul bombelor omoritoare de Ia Senat ar fi dorit să fi fost suprimat de ele adversarul său In politică Octavian Goga (vezi *Arhiva*, XXX, i, p. 85), iot astfel fiind-că mie nu-mi poate răspunde cu izbind* in Știință ar dori și caută să mă supprime din aceasta prin uneltiri politicianiste^

Muncit de această din urmă dorință, Iorga, fiindcă-i deputat, a recurs la necavalerescul mijloc de a facp împotriva-mi care

eram abse t Ș'n contra- «Arhivei,» chiar o interpelare in Camera deputaților la 21 D.c. 1922. Cuprinsul acest i răzbunătoare in-terpelări a apărut in „Monitorul Oficial" dela 3 Ianuar 1923 ; in ea insul ă «Arhiva», fără să spună câ face aceasta fiindcă-l cr tică pe dînsul, și, din același motiv ascuns, mă calomniază pi mine, după un vechi obicei al său pe care-l ar3t și în «Arhiva», XXIX, 1, p. 130.

Iată, in adevăr, ce spune Iorga în interpelarea sa (în Mo-nitorul Oficial" Ia pi. 197): „d. Bărbulescu decanul înlăttrt de actualul ministru pentru-discursul ignobil pe care l-i (mut in Se-nat sub guvernul-Margh loman, *în care insulta pe Suveran*, fiindcă a făcut războiul național".

Iorga vorbește aci de discursul ce eu, ca senator» am ținut in Senatul țării, cu prilejul răspunsului la Mesaj in a. 1918; și voia ca, barc-m astfel prin politicianism, să se răzbune pentru cri-ticile științifice ce aduc scrierilor sale.

Această răzbunare și mobilul sufletesc al ei : invidia ne-putinței in Știință, le-a înțeles prof. P. Bujor, colegul meu dela Universitatea din Iași>. deputat și dînsul, care în ședința de a doua zi a Camerei a răspuns lui Iorga următoarele: „d. Iorga, în interpelarea sa, fiind preocupat mai mult de o *chestie perso-nală* ce există între domnia sa și doi profesori ai Universității din Iași, între cari prof. Hie Bărbulescu, cari *l-au atacat în con-cepțiile sale științifice*, n-au adus luminile necesare în discuția a-cestor tulburări dela Universitate.»

t Dar spre a se vedea că d. Bujor spun2a un fapt real, re-produc aci (după *Monitorul Oficial* din 14 Iulie 1918, p. 87) par-tea din discursul meu la Mesaj unde vorbesc de Suveran ; din-
ea poate constata oricine că prof. Iorga spune neadevăruri, evi-dent spre a se răzbuna pentru cele ce, cum zice și d. Bujor, ii. arăt ca greșeli chiar de concepție in Știința ce face. Iat-o :

• Domnilor Senatori, cînd, cu ochi cercetători de istoric, pri-vești clipele din urmă ale neutralității noastre precum și emoționan-ta hotărîre de a intra in marele război, nu se poate să nu recunoști ca și răspunsul la Mesagiu" pr ntre rîndurile sale, *frumusețea ges-iului cdui ce*, crezînd, fie și greșit, că sufletul românesc întreg: vrea expansiune teritorială către frați, *și-a uitat pină și de glasul strălucitului său s'mge de llohcnollern, spr' a se indentifica desă-vîrșit cu aspirația aceâkta*. Iată de ce, din acest punct de vedere privind, *mă asocies* și eu din toată inima cu răspunsul la Mesagiu,

spre a aduce Maiestăți sale Regelui Ferdinand al României «expresiunea respectului și devotamentului nostru».

Așa ziceam eu în senat: preamăream pe Suveran pentru nobila și măreața sa faptă, iar Iorga spune deputaților dinpotrivă, că îi insultam.

Onoare Parlamentului, că i-a înțeles intenția răzbunătoare, și, ca și d. Bujor, nu s-a lăsat infuențat de ea- ci a tăcut!

Dar neadevărul acesta, spus cu intenția unei calomnii în potrivă-mi arată (pentru «Istoria Culturii românești») cit de exact a prins în cuvinte sufletul lui Iorga profesorul Matei Contacozino dela Universitatea din Iași, care, în ziarul *Adevărul* dela 1 April 1923 spune: «Se știe că d. Iorga nu știe să împărțească, să concedă și să iubească ; că d-sa **urăște tot cc-i stă în cale pentru etalarea ancomhrantci sale personalități** și cruță și' măgulește tot ce i-ar putea servi în realizarea nemăsuratelor sale ambițiuni».

Apoi, falsificarea adevărului celor ce eu am vorbit în Senat arată încă o dată (acum pentru cunoașterea metodei cu care se scrie Istoria Ia noi) cât de multă dreptate trebuie să avem în criticele noastre din «Arhiva» și ce redusă valoare științifică are de sigur și opera ce Iorga a început a scrie: «Războiul nostru în note zilnice», din care pină acum a tipărit două volume.

Aceiași falsificare învederează, în acelaș timp, că avea dreptate, «propagandistul român» de care vorbește ziarul Unirea din Blaj, de Ia 13 Ianuar 1923, când spunea, în legătură cu «alte publicații pripite» ale lui Iorga, că el (propagandistul) «nu **cuteza** (în streinătate) să folosească nici odată scrierile științifice ale d-lui N. Iorga **înainte de a le verifica**, mai ales cind trebuia să documenteze ceva temeinic streinilor deprinși cu muncă sistematică și conștiincioasă, nu cu publicații făcute alandala ca ale d-saU».

E, însă, cel puțin dureros, să vezi pe un om, în cazul acesta pe prof. Iorga, că spre a-și dobori adversarul **într'ale Științei**, fiindcă nu, poate prin Știință, recurge la mijloacele lăaturalnice ale intrigii și calomniei **politice**.

„Dacoromania" față de „Arhiva"

(pentru d. Sextil Pușcariu)

În luna Februar a acestui an a apărut la Cluj volumul II din *Dacoromania*, buletinul „Muzeului limbii române". Cuprinde

fără-ndoială, unele studii interesante și bogat material pentru cunoașterea limbii vechi și mai noi a Românilor; se caracterizează însă printr-o urtă rea credință și lipsă de loialitate față de activitatea științifică a „Arhivei” și a mea. Iar recordul în acest urtă •cusur îl ține d. Sextil Pușcariu din subtitlul acestui articol. E chiar în interesul Științei române, ca să se știe aceasta; fiindcă astfel se va putea vedea, apoi pentru Istoria culturală a Românilor, că la noi, până și într-un cerc universitar ca «Dacoromâni», Știința, câtă să face, nu se face dezinteresat, adică „pentru Știință”, ci pentru scopuri practice și ambiții personale sau de gașcă. Ca Ia Politică. De aceea îmi voi permite, în rândurile ce urmează, să întretin pe cititorii «Arhivei» cu acele fapte ale conducătorului „Buletinului” din Cluj,—numai că eu, firește, ferindu-mă de „amabilitățile” expresiilor și invectivelor întrebunțate de d. Pușcariu față de mine.

Intr-un articol publicat în «Dacoromania» II, 718, d. Pușcariu face următoarele 3 afirmații (într-o formă mai mult de pamflet de cit de Știință) cu privire la mine: întâi, că eu mă plîng în „Arhiva”, că dinsul și alți amici ai săi nu «citează» operele mele; al doilea, că în adevăr nu le citează, dar aceasta o face, pentru că nu le citește și nici nu le poate citi; și al treilea, că nu le citește, deși a încercit, fiindcă sunt «incoherente», adică în-țel gibile.

Acestea sunt cele 3 afirmări; a uitat însă să mai pună o a patra: că a făcut pe aceste 3, **după ce** în cele 7 fascicule pînă acum apărute (în 1921 și 1922) ale «Arhivei» am documentat **metod%*i unilaterală și lipsită de orizont*** cu care cercetează problemele de limba română, (ca filologii de acum 40 de ani de dinainte de Hasdeu.), **ncavhid și dinsul ca aceștia cunoștință de datele Slavistice**, fără de care nu se poate lumina nimic din trecutul istoric și literar al limbii Românilor. A uitat să facă și această a patra afirmare, ori, s-o spunem pe față, -a vrut, fiindcă prin ea s-ar fi văzut «inde irae» din dedesubtul celorlalte trei. Nu face nimic însă; mă voi mărgini să analizez cele ce a arătat numaf.

1. Intia-i afirmare e pur și simplu un neadevăr, ca manifestare a acelei rele credințe și lipse de loialitate. Acest neadevăr e, anume, spusă-i că eu mă plîng în *Arhiva*, că Pușcariu și colaboratorii săi, nu citează scrierile mele. În realitate eu nu fac în revista noastră de cit următoarea constatare: că **metoda** după care dinsul lucrează—cu **lipsă** aproape totală de **pregătire și cu-**

nopirți înfr-ah Slavhticei, singura Știință care poate dezlega de-
fin tiv și sigur problemele cu privire la limba romină veche și lat
produsele ei literare—îl face că, nu numai că *ttu utilueatd, -ne-
ftind prfgaltt* spie a *j vie a*, rezultatele și *cacețurile Slaviiticii și
ale scrierilor mele* cari fac parte din această Știință.; nu numai
că scr'e, în art colele și cărțile sale, multă *vorbărie* despre feno-
mene rominești pe cari Slavistica și cercetările me'e i le rezolvă
in două vorbe, dar îl face încă, din pr cina acestei neștiințe, *să
inventeze* că ar fi făcînd parte din ființa limbii, textelor și Lite-
raturii noastre vechi elemente car n-au erti&tat niciodată în ea ci
numai în fantazja sa, ori cari, cînd au existat, erau împrumutate
dela Slavi sau din al'ă parte. Numai atita spun eu. Dovadă cele
ce s riu despre cartea lui Pușcariu «Istoria Literaturii romine,
epoca veche» s. ex. în *Arhiva*, XXVIII, 1, p. 154 157 și XXX, 1,
p. 79, sau ce spun despre vorbăria-i pe 7 pagini despre al său
„Der lu-Genetiv im Rumänischen" in *Arhiva* XXX, 1, p. 74, ca
să nu mai înșir aci și altele ce am mai scris in această revistă
a noastră.

E de rea credință, deci P., cînd, îmi atribue mie această
întiie afirmare a sa.

2. A doua-i afirmare, -că nu citește scrierile mele și de a-
ceea nu ie ci ează, e ș< ea în parte o manifestare a aceleiași rele
credințe și neloialitățl. La dînsul, ca mai de mult încă, la Iorga
(cf. *Arh'va*, XXIX) 2, p. 312). In realitate P. citește citeceva din-
tr-ale mele; citește aumai pe acele însă cari nu cuprind în ele
de cît cele mai elementare date ale Slavisticej și pentru price-
perea cărora mai poate apela la alții, ca, de pildă, traduceri ale
vre-unei fraze slave în romînește. Dovadă că mă citește, cind are
ajutorul altora prin cari le poate citi, e articolul său cu titlul și
cu o mare vorbărie «Despre *pre* la acuzativ» din *Dacoromavia*,
II, 555, în care, invocînd o traducere confuzionatoare a lui Ion
Bogdan, crede că dărîmă cele ce însuși spune că eu ain scris
cu titlul «Vechimea acuzativului *cujjre*" in *Ajhtva*, XXVIII, 1, p.,49.

E de rea credința, deci, P, cînd, spre a masca pe *inde irae*
al celei de a patra afirmări pomenite, care trebuia să ni-o facă,
și spre a nu se băga de seamă 'că în genere nu mă citește fi-
irdcă n-are pregătirea de a mă înțelege, pretinde că nu mă ci-
tește chiar de Ioc,

3. To așa, lipsită de bună credință și Idialitate-i, în sfîrșit,
și a treia i afirmare : că nu citește scrierile mele fiindcă nu te

poate înțelege și că nu le înțelege *pentru că* sunt «incoherente», adică confuze și neinteligibile. În fond, nu le înțelege nu de asta, ci fiindcă nu are pregătirea trebuitoare într-ale Slavisticii, pe datele căreia ele se întemeiază. Se întâmplă în această privință și la dânsul ca la Candrea și O. Densușianu (cf. *Arhiva*, XXX*, 1, p. 65) și ca la Iorga. Dovadă e faptul, că cei cu oarecare pregătire, atît Români cît și streini, le înțeleg deplin.

Ast-fel, bulgarul Conev (cit. Țonev), profesor universitar și academician, unul dintre distinșii slaviști de astăzi, a înțeles de-săvîrșit studiul meu «Originea celor mai vechi cuvinte și instituții slave la Români», apărut în *Arhiva* XXIX, No. 1, după ce apăruse mai întii franțuzește în «Jubileen Sbornik Bobcev», Sofia 1921. Vorbind de acest studiu, Conev scrie, în cartea sa «Ezikovni vzaimnosti meădu Balgari i Romani», Sofia 1921, p. 151, că un: «ss dobro ime rum&nski filolog, Mija Bărbulesku, napravi otlicno vpetfatlenie ss edna statija vx jubileen Sbornik na Bobeeva etc.» adică «un filolog romin cu bun nume, Ilie Bărbulescu, face excelentă impresie cu un articol al său în Sbornikul jubilar al lui BoWev». — Prof. universitar german, acesta^ romanist, Meyer LUbke a înțeles deplin articolul meu mai sus pomenit despre «Vechimea acuzatului cu *pre*», pe care Pușcariu l-a priceput citva numai *cu ajutorul* traducerii unei fraze slave a lui Ion Bogdan, șr cu ar vreunui altcuiva dela Cluj, desigur, care i-a tradus textul bulgăresc al lui Miletir. Că M. LUbke l-a înțeles invederează scrisoarea-i din *Arhiva* XXIX, No. 1, p. 131.— Slavistul francez André Mazon, profesor la Universitatea din Strassburg, a înțeles in totdeauna deplin diferitele studii ce mi-am publicat în *Arhiva*. Dovadă e faptul, că le menționează, rezumîndu-le idea principală, în Însemnata revistă *Revue des études slaves*, de sub direcția marelui filolog Meillet, II, 1-2, Paris 1922, p. 15 și 157, unde scrie s, «Dans *Arhiva* de la Societe historico-philologique de lași (anul 29, 1922, fasc. 1 et 2), Ilie Bărbulescu trăite de l'origine des plus anciens mots et institutions slaves chez les Roumains (fasc. 1 pp. 1-11), des deliits de l'écriture cyrillique dans la Dacie-Trajane (fasc. 2, pp. 161—195) et de l'origine de la nasale dans le mot daco-roumain *cinste* «hqneur» et dans le nom de lieu macedo-roumain Mineu». Iar că aceste rezumate cuprind și înțelegerea celor ce a citit în articole, dovedesc menționarea-i, încă,, chiar a cuprinsului, nu numai a titlului, despre «un article d'Ilie Bărbulescu *visant a demontrer* que l'origine de l'ukrainisme *doit*

Mt<e cherchee en Russie mame, et non en Autriche (*Arhiva* de lasy, anul 29, 1922, No. pp. 50—63).

Slrpii au înțeles și ei deplin cartea mea «Romîni! față de -Sirbi și "Bulgari» (București 1905), care aduce Științe? istorice <date și rezultate nouă. Dovada e faptul, că «Fundatia Ilie M. Kolarac», o instituție din Belgrad care-i condusă de profesori universitari și academicieni, a însărcinat pe sîrbul (cunoscător al Jimbii romine) Svetislav Ilk5 să o traducă în slrbește, și așa a pu- t>licat-o, la un Ioc cu operele, de asemeni traduse *n sirbește, ale tarelui istoric german Ranke, sub titlul «Rumuni prema Srbima i Bugarima», în Belgrad 1908. Și, pe cît știu, nici o operă din -ale d-Iui Pușcariu n-a fost tradusă de vre-o Instituție streină! Jar, cînd cu căsătoria principesei noastre cu regele Sîrbiel in vara a. 1922, ca un omagiu adus acestui eveniment, marele ziar *Vreme* -din Belgrad, dela 10 Iunie- 1922, și-a umplut o pagină întregă nu din niscai opere «coherenfe »ale d-Iui Pușcariu, ci din acea traducere sirbească a cărții mele, pe care o pune sub titlul «Srbi i Rumuni» și căreia ii pune, cu satisfacție, iscălitura autorului -«Ilija Barbulesltu, profesor universiteta u Ja&u». M-a înțeles, deci, și cel ce mi-a tradus in sirbește lucrarea.

Dar, afară de acești streini, — și Romîni ca d. Pușcariu au înțeles cele -ce am scris eu, Ast-fel, d. Dr. George Ștefaneli (pe care nu-l cunosc de Ioc personal) a înțeles perfect studiul meu «Cultura în Muntenegru», ce am publicat în revista «Viața Ro- mînească» din Iunie 1911; aprețiindui valoarea, se vede, 1-a tra- dus, tot perfect, în limba Muntenegrenilor și, așa, 1-a publicat mai Intii în ziarul *Cetinski Vjesnik* din Cetinie, capitala Munte- negrului (No. 62 și 63 din a. 1912), de unde, apoi, 1-a extras in broșură separată sub titlul: «O Kulturl u Crnoj Gori» (Despre cultura in Muntenegru). Cu toată supărarea d-lui Pușcariu, ale cărui «opere» nu le-a tradus nimeni! Apoi, un student al Univer- sității din Iași, d. Șiadbei, a rezumat cu deamănuntul,- in revista *Viața Somînească* dela Ianuar 1922, p. 163—165, studiul meu despre «Originea chestiei Ucrainiene», pe care, cum arătai, îl mențio- nează și prof. Andre" Mazon in *Bevue des etuăes slaves* din Paris. JL-a înțeles, deci, d. Șiadbei. Apoi, în revista din -Chișinău *Scoala Basarabiei* IV No, 6, p, 65, un domn cu pseudonimul Lethe, care mi se spune că e prof. secundar de acolo d. Hotnog, fost stu- dent al Univers, din Iași, rezumează idea fundamentală din, cum însuși spune : -«interesantul studiu al d-lui Ilie Bărbulescu: Naște-

rea individualității limbii române și elementul slav.». Dar ori-cine ar fi Lethe, e vorba că n-a găsit «incoherent» ci clar studiul meu. Apoi, d. profesor C. D. Fortunescu, în revista *Arhivele Olteniei*, I, No. 4, p.-44I, mă rezumează de asemeni destul de pe larg, scriind între altele.- «*Arhiva* No. 3-r4. Iași. — D-I Ilie Bărbulescu începe din No. 3 al revistei un studiu [e vorba de acelaș studiu: Individualitatea limbii române], care prezintă un deosebit interes... aducind nouf și bogate lumini în perspectiva acestor cercetări-Slavistul nostru pornește dela ideia că, pentru a răspunde Ia întrebarea ce o pune în titlul articolului său, trebuie să privim elementul slav din limba română nu ca pină acum, numai prin prizma Gramaticii paleoslovenice, adică bulgare vechi, ci prin aceia a Gramaticii istorice bulgare întregi, adică și prin prizma perioadelor postpaleoslovenice ale acesteia etc. Așteptăm cu deosebit interes urmarea acestui studiu în numărul viitor al «Arhivei». M-a înțeles și d. Fortunescu, deci. În sfârșit, ca să pomenesc și un valoros membru al bisericii noastre unite: P. S. S. Dr. Ioan Bălan, canonic, mitropolitan în Blaj, în cartea sa «*Limba cărților bisericești*» Blaj 1914, p. 83, vorbind de cele ce eu susțin în cartea mea *Cercetări istorico-filologice* cu privire Ia întrebunțarea limbii slave la Români, spune, cu toată supărarea d-lui S. Pușcariu desigur, că «D-l Mie Bărbulescu, fruntaș între slaviștii noștri, dovedește tocmai contrariul» de cât cei lalți. Și părintele Bălan mi-a înțeles cartea, deci.

Mă opresc aci. Din aceste citații se vede că toată lumea — și streinii Bulgari, Germani, Francezi, Sirbi, și Români — au priceput și pricep cele ce eu am scris și scriu ; numai d. S. Pușcariu nu le înțelege ; pentru dinsul ele sunt, cum zice, «incoherente», -adică confuze și neinteligibile. Avem aface la dinsul, deci, evident, •cu o **organizație mintală specială**, grație căreia lui îi apare «incoherent» ceea ce tuturor celor lalți cameni e limpede ca lumina zilei.

Ce fel e această «organizație specială» a minței sale, însă ? La 'această întrebare răspund lămurit și cele ce am documentat * pînă acum. Arătările-mi cu privire Ia vorbăria-i despre «Der lu-Genetiv im Rumänischen», cu privire Ia a sa «Zur Rekonstruktion des Urrumänischen» și Ia «sufixul rom. **ar**», ori cu privire la cartea-i, tot unilateral compusă, «Istoria Literaturii TOmine, epoca veche», precum și Ia cunoscuta, ignorant clădită, teorie despre Husitismul ca inițiator al scrierii limbii române, — de care eu scriu în «Arhiva», XXVIII No. 1 și 2, XXIX No. 2 și

XXX No. 1, și în cari învederez că d. Pușcariu nu are cunoștința de Slavistică, singurele cu cari se poate stabili ceva temeinic în chestiile cu cari se ocupă; acele arătări dovedesc că, tocmai de-aceea, nici nu are *pregătirea* trebuitoare, prin care să poată înțelege scrierile mele, cari aduc *inovații* în Știință, tocmai *pe temelul a cel puțin 0 limbi* și Literaturi slave cu cari Români au trăit în intime legături culturale și etnografice, încă n-a priceput onoratul meu preopinent, că astăzi (vorba și a d-lui prof. Iosif Popovici; cf. p. 213) după satul a marii de ani de la Miklosich și Has-deu Încoace, nu se mai poate nici concepe studierea limbii române numai cu vorbărie din domeniul Romanisticii, cum face d. Pușcariu și alții, și că această studiere, ast-fel,¹⁾ fără de Slavistică alături de Romanistică, nu poate avea valoare științifică, fiindcă nici nu poate duce de cit la concluzii greșite, pușcariu însă dăv zor mereu numai cu Romanistica, crezând că ast-fel ar putea face? să se creadă că oricine, ca dinsul, s-ar putea dispensa de indispensabila Slavistică, de care habar n-are, cum eu arăt mereu în *Arhiva*, marea supărătoare a sa. Iată de ce, evident, lucrările mele apar «incoherente» «organizației mintale» a chiui Pușcării și pentru ce dinsul nu le citește: fiindcă nu are, în «organizația minții» sale, *putința științifică* de a le înțelege. Cei cari au, în «organizația mintală» a lor, aceste cunoștințe trebuitoare și pregătitoare în Slavisticii, ca M. Lfibe, Conev, Mazon, Fortunesco, Hotnog, Dr. Ștefaneli etc, le citesc, am văzut, și le găsesc deplin limpezi.

Cred însă că în afirmarea-i că nu le înțelege pe toate se află și o parte de *altă* rea credință de cit aceasta a nearătării nepregătirii sale. Cînd *socotește că are* vre-o cunoștință (fie și cu ajutorul cuiva) de a combate ce scriu eu, *declară* că m-a citit *-așa e în cazul cu «Vechimea acuzativului cu *pre*»; numai că, cum arăt la pag. 203, nici cu privire la aceasta n-are în realitate cunoștințe de Slavistică. Asta dovedește că, dacă *ar socoti că are Știință* și vre-un ajutor cu care să combată» (fie și așa) și pe cel puțin

1). Desigur că și la d. Pușcariu între ceilalți, gîndindu-se, face aceeași observație prof. V. Plivan cînd zice că: „A aplica cunoștințe și reguli de filologie *romanică* unor elemente toponomastice, care au o origine și o evoluție scytho-turaniană ori thraco-slavă, e, desigur, *neștiințific*” (în Considerațiuni asupra unor nume de rîuri daco-scitice, București 1923, p. 1).

unele din celelalte scrieri ale mele, le-ar «combate» și pe ele, și im vedea, deci, **că le-a cetit** și **înțeles**. Pentru că însă însuși vede :ă n-are știința Slavistică cu care să mi «le combată», se mărginește să spună, (chiar contrazicându-se, fără să bage de seamă) că toate sunt «incoherent» scrise și că de asta pe toate nu le-a citit. Evident cu rea credință și aceasta.

Dar, aceste constatări ale mele cu privire la a treia-i afirmare dovedesc, în același timp, că are dreptate d. Iosef Popovici, profesor la Universitatea din Cluj, când (cu toată supărarea d-lui JbI. Drăganu, în *Vacoronia*, II, 893) spune în revista *Slavia* din Praga, gândindu-se în rîndul întii la scrierile d-lui Pușcariu, care-i lipsit de cunoștinți într-ale indispensabilei Slavistică: că Filologia românească e, astăzi, în deobște, iu stadiul în care a lăsat-o slavistul Miklosich acum 40 de ani. (v. și *Arhiva*, XXX, No. 1, p. 79),

Ast-fel că, toate cele 3 afirmații arătate aci sunt expresia, xelex credințe și a lipsei de loialitate față de mine.

Eu știu că d. Pușcariu face parte din gașca oligarhică a profesorului Iorga (căci doar prin ea s-a ridicat), din acea gașcă 4n potrivă **metodii** căreia, unilaterală și lipsită de orizont, la fel ~cu a sa, eu lupt de multă vreme (cf. *Arhiva*, XXIX, 2, p. 309 și .312); știu că face parte din acea gașcă> care la rîndu-i operează **ân** potrivă-mi, de invidie, nu cu Știința, fiindcă â'stfel nu poate, ci, ca d. Pușcariu, chiar cu neadevărul și calomnia (cf. p. 205) In țară și prin intrigă in streinătatea cu care eu am legături științifice. Dovada acestor intrigi e cele ce s-a încercat in potrivă-mi la Sirbi in Belgrad (v. *Arhiva*, XXIX, 1, p. 145), deși fără izbindă, cum arată publicarea lucrării mele mai sus pomenită (p. 210) de către ziarul de acolo **Vreme**. Dovadă e încă următorul faph Meyer-Ltibke dela Univers, din Bonn, după ce mi-a trimis, cu privire la No. 1 (a. 1921) al «Arhivei» și la cele ce eu am publicat atunci, scrisoarea-î ce am tipărit-o în No, 1 din a. 1922 p. 131, mi-a trimis (prin Oct. 1921) rugămintea ca să-i dăruesc pentru Biblioteca Seminarului său dela Bonn scrierile mele. Asta era pe cînd încă nu apăruse numărul «Arhivei» cu scrisoarea. M-am grăbit, firește; și am trimes recomandat d-lui LUBke cărțile ce mai aveam încă neepuisate, Pe cînd i le trimeteam însă, a apărut și «Arhiva» cu scrisoarea sa. Asta va fi «deschis ochii» și stîrnit «operațiile" găștii, prin d. Pușcariu care cine știe ce va fi scris d-lui Meyer-LUBke la Bonn. Rezultatul «operației" fu aci cu izbîndă (nu ca la Belgrad); căci d. LUBke nici pină azi (April 1923)

nu mi-a trimis vre-o mulțumire pentru acea delicată amabilitatea a mea. Dovadă că 11 „operase” gașca cu izbindă.

Știu, așa dar, de toate acestea cu privire la d. Pușcariu.

Mă mir, totuși, că dinsul, nici pînă astăzi, după atîția ani de „operații” zadarnice împotriva-mi, încă n-a înțeles că astfel, adică cu aceeași veche rea credință, nu se poate dărîma un om, și că prin rea credință și intrigă nu se mai poate valorifica statornic și la alții de cît în cercul găștii, insuficiențele metodei de cercetare științifică a ei și concluziile greșite ce trage prin această metodă.

E pă:at că-și pierde ast-fel vremea, născocind în chip nein—teligent „incoherențe” cari dovedesc numai invidia neputinței sale, în Știință.

Congresul internațional al Științelor Istorice.

Încă *din* Ianuar trecut, Societatea istorico-filologică *Arhiva*, al căreia organ este această revistă, a avut onoarea "să fie invitată la «V-e Congres International des Sciences Historiques» care s-a ținut la Bruxelles (Belgia) între 8—15 April 1923. De alt-fel, încă din anul 1922, revista noastră *Arhiva* avusese cinstea de a fi cerută, spre a intra în «schimb de publicații», cu însemnata revistă belgiană: *Revue helge de Philologie et d'Hi&toire** publicată „par la Societe pour le progres des etudes philologiques et historiques» din Bruxelles.

Aceste atenții ale bărbaților Științei istorico-fHologice din capitala Belgiei arată încăodată că, cu toată dorința protivnică a invidioșilor, activitatea noastră este bine apreciată și peste hotarele țării. Regretăm profund, însă, că, din pricina împrejurărilor valutare și pentru că oficialitatea noastră nu ne ajută și pe noi oamenii de Știință din Iași, n-am avut putința materială de a lua parte și, deci, de a lucra ceva pentru Știința Istorică rominească și in acel «al V-Iea Congres Internațional al Științelor Istorice»..

t Teodor T. Burada

In luna Iui Februar s-a stins la Iași in vîrstă de 84 de anD Teodor Burada, fost altădată președinte al Societății și directoc

al revistei 'Arhiva». Fire de artist, el și-a consacrat întreagă: lungă-i existență iubirei dezinteresate pentru Știința românească. Pe când cei mai mulți își tirau pretinsa lor intelectualitate, zvîr^ colindu-se după bani spre a trăi bine, sau după onorurile trecătoare ale vanității, Burada, uitind de nevoile vieții materiale și întovă.âșit de draga-i scrîpcă, ca un Orfeu al vremurilor noastre^ scormonea și prindea, cîntînd, partea de poezie din traiul și migrațiile neamului rominesc. A cercetat însuși și a văzut pe Romînît răzlățiți, în curgerea veacurilor trecute, și aproape uitați, din insula Veglia dela țarmul Istrii al Mării Adriatice și din Istria însăși; pe cei din Kraina, Croația și Dalmația Jugoslaviei; pe Romînii (Valahii) din Moravia Cehiei; pe cei din guberniile Kamenet-Podolsk și Har'kov ale Rusiei; pe Aromîni! din Macedonia. Cu romantismul firei sale de artist a văzut resturi de vechi Romîni pînă și în Bitinia Asiei Mici.

Asupra tuturor acestor călătorii și cu privire la alte cercetări ce a mai făcut, a scris interesante observații etnografice, istorice și chiar filologice.

Iar cînd vîrsta nu-i mai dădu puțința pentru așa mari călătorii zbuciumătoare, Burada, muncit mereu de sufletul său artistic, se mărgini ca cel puțin din lașul tinerețelor sale să prindă alte momente ale vieții "poporului rominesc. De acum (cam anul 1911) descopere scrierile muzicale necunoscute ale marelui și cel dintîi istoric criticii Romînilor, principele Moldovii Dimitrie Cantemir, fost, prin marea lui învățătură (pela a. 1711), membru al Academiei de Științe din severul la alegere Berlin; iar mai în urmă, prinde în 2 volume și ne dă în forme istorice precise »Istoria Teatrului în Moldova», din care al doilea volum a apărut în a. 1922, cîteva luni numai înaintea morții sale.

Din pricina artistice sale dezinteresări pentru viața-i materială, nici lumea pretinsei noastre intelectualități nu s-a Îmbulzit să-i vază și să-i recunoască munca, răsplătindu-i-o spre a-i ușura și însufleți traiul. A murit cu pensie de 700 de lei pe lună și fiind, încă din anul 1870, *abia* «membru corespondent» al Academiei Romîne, cu toate că, desigur, acest «inalt institut de cultură *națională*» (cum se întitulează), care, în anii din urmă, a ales „membri activi”, adică «nemuritori”, pe unii cari n-au scris ei înșiși altceva de cit simple *compilații mărunte*, ar fi trebuit să așeze în cadrul ef, înaintea tuturor acestora, tocmai pe cercetătorul vieții *naționale* istorice a Romînilor. Dar Teodor Burada a

~~P_____ ' _____ ' _____
 avui, pentru viață, marele cusur de a nu fi voit să facă parte
 <lin vre-o gașcă, cu al cărei sprijin să „parvină”, ci de a fi om
 numai al sufletului și muncii sale proprii.

Siguț sunt însă că generațiile viitoare,—cari vor așeza pe
 fiecare la locul său, după valoare și meritele-I **reale**, — în dezinte-
 resarea lor vor trage cu bureteU peste numele multora dintie
 «nemuritorii» de astăzi și, cu cinste, vor așeza în locul acestora
 pe uitatul de egoismul interesat alor noștri Teodor T. Burada.

Ilie Bărbulescu

Recenzia unei recenzii

De cătră mai m'jłți, și de mai multe luni de zile, sint între-
 bat, de ce nu „răspund” la recenzia, făcută gramaticii mele rusor-
 rorrfine (**grammatica russcago iaeica**) de cătră un domn pedagog
 dela „Dacoromania”, buletinul I al Universității din Cluj.

N-am răspuns mai întâiu, fiindcă... Dar să -vedem recenzia.

„..Cartea d-lui Frunză e departe de ideal...”—?ice recen-
 sentul,—«și nu se poate întrebuița nici chiar în cursul superior,
 cu atit mai puțin în clasa a III»; încit «numai un om eșit din
 școală, care are mult timp liber și multă răbdare, poate învăța
 gramatica I. romîne din cartea d-lui Frunză».

Înadevăr, recenzentul pare speriat mai ales de volumul căr-
 ții. Mă rog, 340 de pagini l...Și, deși cartea e scrisă în **două co-
 loane**, rusește și romînește, și se reduce prin urmare **numai (a**
 170 de pag., e poate inadevăr prea groasă... Are dreptate recen-
 zentul: cine-i prostul, care să învețe în ziua de azi 170 de pa-
 gini, cind numai cu trei buchii prinse în vint, dar cu un bun cer-
 tificat de patriotism dela Siguranță poate aspira și la academie?

Încolo, cîteva fleacuri, dintre care cel mai însemnate, pjate
 mirarea recenzentului, că am numit romîneasca noastră primitivă
 «un simplu dialect latin» (Dar re naiba a putut să fie?). Se mai
 miră recenzentul că întrebuițez termenul «obijduit», pe care fratele
 ardelean îl consideră drept «provincialism» (Să Întrebuițezi provin-
 cialisme în archtbogata noastră limbă literară !...). Crede apoi că ge-
 rundiile i văzînd, rizînd, suferind...sînt rusisme, și di și exemple :
 «Intîlnind pe Daci..., Traian îi înfrînse într-o bătălie și mai mare,
 deși **suferind** și el pierderi însemnate» (Pasajul e luat dintr-o tra-
 ducere juxtalinară **Qustalinară**)...

Dar ceia ce jignește pe pedagog mai ales, e faptul că mi-am permis într-un apendice, (*apendice*) un scurt istoric al chinuitei și maltratatei noastre limbi literare—o expunere, care după *tonul* redactării și după nota sentimentală (?), ce revine de mai multe ori (!), ar fi o *conferință*, ascultată cu mult interes de un public *nepretențios* și n-are loc într-o *gramatică*. (Semnele de Întrebare •etc. și sublinierile sînt ale noastre).

Dar mai întăiu de toate, s-ar putea naște întrebarea *i* de ce un istoric al limbii literare n-ar fi de domeniul gramaticii, care se ocupă doar *tocmai* de l. literară ? Al doilea, o gramatică nici •nu se face decît pentru cei «nepretențioși», căci cei *pretențioși* sînt așa de savanți, încît lucrările lor in această direcție (vorbind de unii de ai noștri). interesează mai mult rasa guzganilor, decît publicul cel mai puțin «pretențios»...

Dar recenzentul pare și mai indignat de «tonul» expunerii. -Cam înțeleg., Dar ce sâ-i fac, dacă lecțiile lui Maiorescu rămîn .voce in pustiu ?...

Am sfîrșit.

Ba mai e ceva: recenzentul mai comite și o mică *minciună*, t̃a chiar groasă de tot r spune că am scos sufixul *ee* (dela conjug. I) din *liinba franceeăl...* (V. despre acest sufix gram., §§ 123; 124 (I, 2) și ap'nd/ce II, pag. 316-317)

Dar, nici o supărare MI mir numii, că o revistă care caută a fi serioasă (ca Dacoromania) poate primi recenzia unei persoane, care nu știe o boabă rusească și care pe o pagină (cît ține recenzia) comite vre-o 5-6 cațavisme sintactice și stilistice, care nu .se mai îngăduie azi nici la universitatea din Podul-Iloaiei.

Ai Frunză

Alt răspuns lui N. Drăganu

In Dacoromania N. 2 (pe anul 1922), in nota de la pag. "611, N. Drăganu, tratind despre originea cuvîntului *pleel, plasă*, zice: „D-l A. Scriban, (Virgula n'are ce căuta aici, domnule Drăganu !) crede că spune lucruri nouă în Arhiva, din Iași, XXIX (1922), N. I, p. 49, cînd reproduce cele spuse de Pușchilă cu 11 și de Longinescu, cu 10 ani mal înainte".

Asta e adevărat: n'am știut că alții înainte mea derivase *jpleel* tot de unde-1 derivasem și eu, așa cum Columb nu știa că

Normanzii fusese și el prin America! Dar asta se întâmplă, vorba: cea, în cele mai bune familii în adevăr, înainte chear și de Pușchilă și de Longinescu, într'o broșură de 30 de pagini, intitulată **Contribuțiunile etimologice**, scrisă de medicul I. Sotec Leteanu și tipărită în Brașov în 1905 (tipografia Artistică, calea Regală, 23), găsesc:

• **Plasă (pleeiș)** de la latinul *pes-peāis*, precum din *frons—frondis—frunēi* comp. *pedem opponere* (Ovidiu), a se împotrivi, a se pune pieziș»,

Singurul lucru în favoarea lui N. Drăganu e că Pușchilă și Longinescu a-i scrie în reviste mai însemnate, pe care ea trebuia să le cercetez, pe când medicul Sotec a scris într'o broșură cunoscută de puțini. Acest medic a avut amabilitatea de a-mi trimite și mie broșura de mai sus pe când eram profesor la liceul din Buzău, iar ieri am răsfoit-o în grabă și am dat-o uitării. Mai zilele trecute, răsfoind-o iar, am constatat zăbind că etimologiile **a rădăci** și **a se obrinti**, pe care eu crezusem iarăși că le-am descoperit tot eu și pe care le-am și publicat în «Arhiva» din Sept. 1913 și Ian. 1923 (rut. *rahuvati* și vsl. *obztriti*), erau deja descoperite. Am avut același sentiment pe care l-am avut-o Scott când a găsit la polul sud steagul înfipt deja de Amundsen!

Așa dar, și al doilea atac al lui N. Drăganu contra etimologiilor mele nu e prea fericit!

f Urban Jarnik

De citind s-a stins, după o viață de peste 74 de ani, vestitul prieten al poporului românesc, Urban Jarnik, profesor de limbile române și universitatea cehă din Praga.

Marea lui dragoste de limba românească l-a făcut să învețe perfect limba noastră din punct de vedere gramatical, dar n-a putut niciodată să pronunțe «, ceea ce recunoștea el singur cu resemnare. În loc de **fără** zicea **ferel**

Printr-o lucrare despre limba românească, a ajuns, la 1878, docent la universitatea din Viena, de unde, la 1882, a fost chemat la Praga.

Dragostea lui de limba românească și-a manifestat-o, între altele, și prin valoroasa lucrare **Doine și strigături din Ardeal**, în colaborare cu Andrei Birseanu, mort și el în acest an.

Pentru marile lui merite filologice și marea și dezinteresată*

prietenie pe care o arăta Rominilor, Academia noastră II alesese de mult membru al ei.

Și ea Romuri, și ca filologi îi vom păstra o neștearsă amintire..

August Scriban»

Iarăș 'brînză zburată'.

În „Școala Basarabiei” IV, 6, pg. 65,66 d. Sutaș (=5Titusur Hotnog?) se ocupă de explicarea dată de mine cuvintului *sburat* din 'brînză zburată' (v. Arhiva XXI. 430,431.) D-sa declară că nu poate admite identitatea între expresia românească și ital. *cacio-sburato* pentru următoarele motive: 1) *tr > rr* nu e un fenomen fonologic românesc; 2) un asemenea termen, specific ciobănesc, nu poate fi 'luat din italienește. După cum observăm, aceste două argumente se exclud unul pe altul, astfel că în realitate avem nu-t mai unul. Căci, dacă *tr > rr* ar fi românesc, n-ar mai fi necesar un împrumut din italiană; dacă cuvântul ne-a venit din această limbă, dificultatea de ordin fonologic dispăre, deoarece nu pe terenul limbii noastre a avut loc prefacerea *tr > rr*. Dar eu n-am afirmat că (brinză) *eburată* ar fi de origine italienească: am atras pur și simplu atenția asupra identității între cuvântul românesc și cel italianesc, ferindu-mă de a stabili vreo legătură cauzală între ele, pentru că chestia nu e atât de simplă. Mai departe d. S. îmi impută că nu cunosc expresia *miel zburat*. Dar ce are a face..., scripca cu iepurele? N-am amintit de *miel zburat*, pentru că în această denumire avem alt cuvânt decît în *-bneă •eburată*, nu, pentru că n-aș fi avut cunoștința de ea. Înțeleg foarte bine, deci despre un miel fătat devreme se zice că-i zburat față de ceilalți, e mai mare adică decît aceștia. Și despre un copil care într-un interval de timp relativ scurt, a crescut în chip simțitor se spune că s-a zburat. Același lucru cu *a zburătăci* 'a creștemăricel, a se mări prin creștere', cu *eburătură* și *a eburătui*: toate aceste cuvinte au la bază verbul *a zbura* 'voler, fliegen' căruia i s-a modificat ușor însemnarea. Dar ce transformare se-uianică s-a putut petrece în acest verb pentru a se numi cu ef *brttted eburată*? Dealtfel d. S. însuși recunoaște involuntar că *sburat* din ultima expresie nu este numai decît același cu (mtelj

tbârai, căci spune: «credem că în *miel sburat*, cel puțin, cuvintul *sburat* n-are nimic <omun cu noțiunea de unt (ital. *butirro*): Eu nu numai cred, dar sînt absolut sigur că cele două cuvinte au ajuns jntimplător omonime, și atica tot.

Există însă o altă Împrejurare care se poate împotrivi stabilirii unui raport de înrudire directă între rom. *brînză zburată* și ital. *cacio turrato*. După Meyer-Lubke, Rom. etym. Wb. 1429 «ital. *burro* (sinonim cu *butirro*), dela care s-a format verbul *sburare*, -este Împrumutat din vechia franceză, prinurmă un cuvînt relativ recent în limba italiană, în orice caz cu mult mai nou dect întreruperea comunicației între Dacia și Peninsula Balcanică deoparte și Italia de alta.

Cit privește însă exactitatea explicării date de mine brînzei zburate, anume brînză preparată din lapte căruia i s-a luat mai întâiu untul, nu mai am acum nicio îndoială. Este drept că din informațiile date în „Șezătoarea” VII, 100-101, pe care, penii u-șurarea discuției, le reproduc aici, ') nu reiese lămurit acest lucru. Singurele amănunte care pledează pentru interpretarea mea, sînt: 1) brinza zburată nu se poate conserva mult, tocmai fiindcă-i lipsește grăsimea trebuincioasă (primăvara, laptele nu poate fi prea gras); 2) e sățioasă, -adică te satură repede, e înecăcioasă, pentruca nu are unt, și deci nu se poate minca ușor. După o comunicare din Fărcașa (Suceava), brinza zburată se prepară din

1). «Brinza zburată se face și din lapte de oi și din lapte de vaci. Ea se face așa: se ia lapte dulce, se pune pe foc la fiert și în el se toarnă puțină întcreală ori zăr acru sau în fine orice soi de acritură, de se zboară laptele. Cînd laptele e zburat (corăslit, prefăcut în brînză), se strecură în strecurătoare, de se scurge, și ceiace rămîne e brînză zburată ori caș cu înăoreală. -Cașul cu înăoreală nu se poate conserva mult. El, frămîntat cu sare, se minîncă cu mămăliguță caldă; unia, spre a-l face mai oun, îl topesc, amestecîndu-l cu brînză iute. Brinza zburată e sățioasă. Ea se face primăvara, înainte de a se pune oile pe brînză». — Din Tabăra (Iași) am primit următoarele lămuriri în aceiaș chestie: „Se ferbe potrivit laptele dulce de oaie, să nu fie nici prea fierbinte, nici rece. Apoi se toarnă în el, potrivit cu-cantitatea, -jit/lu (zăr de supt urdă), care-l închiagă imediat, dînd brînză sburată, dulce la gust, fără borte, și la aspect asemănîndu-se cu corasla fiartă”. Apoi se explica ce-i țiteiul. Corespondentul meu -a obținut aceste informații dela un ctobai bătrîn, Ardelean de Jelui lui.

lapte de oi pus la rrins imediat după mulsoare, căruia i se ia apoi smintina. Pentru că fermentata să se facă mai iute, se introduce în laptele astfel smintinit chișleag sau slatină. Cred că acest depe urmă chip de a prepara brinză zburată este cer primitiv, din care a decurs mai tirziu cel descris în «Șezătoarea» r din diferite motive, în primul rtdn din acela al unei mai rezezi preparafii, s-a renunțat la prinderea laptelui, operație care cere timp mai îndelungat, și s-a procedat la fierberea lui, amestecându-l cu o substanță acră și strecurându-l imeJiat. În acelaș timp brinza zburată se putea face mai ușor și fără o pagubă prea maree (provenită din renunțarea la unt) tocmai din laptele puțin gras, adică din cel de primăvară: deacete se spune în „Șezătoarea* că acest fel de brinză se prepară numai primăvara.

Apriat,

Un colaborator al «Dacoromaniei» II, Ardelean prin adopție; mi-a atras indirect atenția asupra acestui cuvînt, pe care-l întrebuințează cam des în argumentările sale. Tiktin îl citează din dot scriitori transilvăneni (Țichinde'al și Bârac), traducindu-l prin 'deutlich, klar'. Dicț. Acad. face citații mai bogate și dă informații mai precise: **apriat** se întâlnește pentru prima oară la Șincai și e întrebuințat numai de scriitorii infuentați într-un fel sau altul de școala ardeleană și de curentul latinist, dela care a trecut citeodată și în popor. Deaceia bănuiește că avem a face cu o creatjesavantă, pe care h-o explică însă mai de aproape. Cred că tema, acestui cuvînt trebuie căutata în ital. **aprire** 'a deschide' (cf. **aprire l'animo a qu.** 'a-și deschide, a-și descărca inima către cineva **apriarsi con qu.** 'a se destăinui cuiva'). **A vorbi apriat** înseamnă, deci, a vorbi deschis, lămurit, pe față. Terminația **-at** se datorește analogiei lui **adevărat, curat** și a altor adjective sau adverbe în **•at**, apropiate intrucîtva ca înțeles de ceiace a vrut făuritorul acestui cuvînt să exprime prin el. Originea italienească a lui **apriat** nu surprinde, dimpotrivă pare în natura lucrurilor la Șincai și la ceilalți Ardeleni, cunoscători ai limbii italiene.

Bezmetic.

Se părea că etimologia: rut. **besmatoh** \si\xp) fără matcă*^, propuși de Weigand în al XIV Anuar, 112, a rămas singura pla«

lizibilă, mai ales după ce căpătase aprobarea așa de apriată a Bogre-lui (v. „Dacoromania” 1, 214). Deaceia n-am mai... îndrăznit să viu și eu cu o etimologie pe care mi-o însemnasem în exemplarul Sufixelor lui Pascu (la pg. 70, unde *bcsmetic* 'năuc capiu, zăpăcit* este socotit obscur), ca să nu fiu acuzat, între altele, de dușmănie contra filologului dela Lipsea. Iată acum că Giuglea pune la îndoială în «Dacoromania» II, 823 etimologia lui Weigand, gândindu-se că rom. *beemetic* ar putea fi lat. *amphisbcticiis* (cf. R E W 428), din care a rezultat sard. campid. *(b)ettyosu abbetyosu* 'ein stOrrisches Pferd', întrebuițat și despre oameni și format dela verbul *(ab)bettyare, -ai* 'stOrrisch sein, zanken'. Mulțămind lui Giuglea pentru curajul pe care mi l-a insuflat, cred totuș că explicarea lui este mai puțin convingătoare decit cele date până acum, pentru că întâmpină mari greutăți din punct de vedere fonologic și semantic *Bezmetic* este un derivat în *-etic* (vezi despre acest sufix Pascu, o. c, 70) dela v. bulg. *bezumz* 'demenți a' *ict* depildă rus. *beeumets** 'Verrtlckter, Wahnsinniger'), dintr-un **bezumetir*. originar a rezultat, fără nicio dificultate, *bcsmetic* de astăzi. în ce privește înțelesul, cuvintul s-a întrebuițat întâiu despre oameni și după aceea despre albinele care, nefiind conduse de matca lor, umblă fără rost în toate părțile, ca un om nestăpin pe mințile lui, apoi s'a mers mai departe, spunându-se și *stup beemetic* 'orfan, fără matcă* (v. Dicț. Acad. s. v.), odatăce s-au numit bezmetice albinele zăpăcite din cauza absenței matcei. Interesant este că citațiile Dicț. Acad., în care *beemetic* se referă la oameni, sint cu mult mai numeroase și mai vechi decit cele privitoare la albine.) Această stare de lucruri nu se poate explica numai prin faptul că scriitorii vorbesc foarte des despre oameni și rar de tot despre albine. Afară de asta albinăritul nu-i o ocupație general răspindită, pecind adj. *beemetic* există în toată țara, și anume supt această formă în Moldova propriu zisă și, prin schimbare de prefix, supt forma *ăeemetic* în sudul Moldovei și în Muntenia (Tiktin spune, ca de obicei în asemenea împrejurări: *beem-* Mold. *deem-* Munt.). La înlocuirea lui *bee-* prin mai frec-

1). Cine cetește cu băgare de samă - pasajele reproduse de Tiktin și Dicț. Acad. din diferiți autori vede foarte bine că înțelesul 'nebun*' este cel primitiv, din care s-au dezvoltat nuanțe din ce în ce mai atenuate de 'nebie', lucru firesc la o vorbă așa de des întrebuițată și socotită ca prea aspră, cum este aceasta.

evenlul *des* -au contribuit cuvinte de felul lui *deebrăcat*, *desmățat* ș. a., al căror *des-* e simțit ca perfect sinonim cu slav. *bee-%*

(In) buiestru.

In „Dacoromania* II, 683 urm. Pușcariu își apăra etimologia •*ambulester* contra lui Giuglea, care ibid. 372, 373, 401, 822 nota propune pe •*bojrșter* 'a merge (sic) cu picioarele în:pedecate în *boja*' (*boja* 'Fussfessel'), 'a merge mers învățat prin împiedecarea In *boja*': s-a pornit adică dela mijlocul întrebuințat pentru deprinderea calului de a merge în buiestru, atunci *cini* a fost vorba să se numească mersul însuș al unui asemenea cal. Din informațiile -culese de Giuglea rezultă lămuritjă prin unele părți se procedează la dresarea cailor în modul arătat.

Argumentele aduse de Pușcariu pentru susținerea etimologiei •*ambulesier* din punct de vedere al înțelesului se pot imulți. Mai natural este să se numească mersul calului după chipul cum merge decit după mijlocul prin care ajunge să meargă astfel, pentrucă pedeoparte acesta depe urmă poate varia dela un ținut la altul, se poate uita, înlocui, etc, iar pedealtăparte celelalte ftumlrî pentru diferitele soiuri de mers ale calului ne arată tot cum se •efectuează mersul (cf. Dicț. Acad. s. v. *buiestru*). Mersul în *buiestru* stă la mijloc între *pas* și *trap*, negreșit mai apropiat de aceasta supt raportul iuțelei, dar identic cu primul în ce privește como- ditatea călărețului. Deaceia caii buiestrași sînt foarte căutați de oa- menii care-s nevoiți a umbla mai toată ziua călare, precum vătavii, vechilii, etc. de pe moșii. Cît despre mers in sine, nu pot da lămuriri precise, deoarece nu-mi mai aduc bine aminte cum mergeau buiestrașlî lui moș Constantin Șendrea, vecinul nostru •dealtădată. Sigur este totuș că acest mers nu e tn felul des- cris de Giuglea, l. c. 372 («aruncind deodată picioarele, mi se pare cele de dinainte*), căci așa merge calul ia galop (sau *la*

1). Dt-păce scrisesem această comunicare, am luat cunoștință, prin bunăvoința d- lui A. Scriban, de explicarea dată de d-sa (v. „Arhiva" Nov. 1915) cuvintelor *bosomelnie* 'posac, necomunicativ', •*boeometric*, *busumeiic* 'prost, bleg', pe care le pune în legătură cu 'bulg. *besumnik* 'prost, timp'. Deși d. Scriban nu stabilește vreo înrudire între a:este vorbe și *besmHic*, discuția făcută de d-sa ar putea sugera totuș unui cetitor atent etimologia propusă de mine pentru *besmetic*.

sorite, cum se zice în sudul Moldovei, și cu drept cuvînt, pentru că într-adevăr calul sare, cînd aruncă amîndouă picioarele în acelaș timp), ci seamănă cu mersul la pas : calul mișcă picioarele întocmai ca la pas, numai cît așa de repede, că imediat după ridicarea piciorului de dinainte aruncă pe cel de dinapoi și-l așează exact în acelaș loc în care a stat corespunzătorul lui din față ba, dacă nu mă înșel, piciorul drept dindărăt calcă pe urma celui sting dinainte și tot așa stingul pe urma dreptului. De aici și niernsl legănat, cea mai de samă însușire a unui buiestraș.

În Moldova) mersul *în buiestru* se chiamă *la umblit*, este numit, prinurmă, cu o altă formă a acel liăș cuvînt (lat. *ambulare*). În sudul Moldovei, anume la Tecuciu, un astfel de cal se numește (*cal*) *umblătoriil*. Cred că acest argument este deciziv în rezolvirea problemei etimologice a lui *buiestru* în ce privește însemnarea cuvîntului. În acelaș sens vorbește și franc. *amb\le* 'Pass-, Zeltergang (Gangart eines Pferdes zwischen Schritt und Trab)' (Sachs-Villatte), dela v. franc, *ambler* 'Pass gehen' (cf. „*Li destriers li anble tosf* Aucassin et Nicolette”, 23, 6).

Cît despre formațiunea cuvîntului și prefacerile fonetica pe care le-a suferit, se pare că greutățile sînt ceva mai mari. De ele nu mă ocup aici, pentru că deocamdată nu pot aduce nimic nou în discuție.

Tot pe vale, tot pe drum ș. a.

Începuturile acestei particularități stilistice rominești le găsește Giuglea (v. „Dacoromania” II; 645, 646) în Peregrinatio Silviae, deunde citează citeva locuri, în care lat. *totum* are exact «aceiaș întrebuițare ca în rominește : *totum per vallem* = rom.. *tot pe vale*, *totum pedibus* = rom. *tot cu picioarele*. Cred că în cazurile acestea și în altele analoage *totum* este o construcție eliptică pentru *totum tempus* (cf. *omne tempus* 'pendant tout le

1). Se pare că în toată provincia se spune *Za umblet* în loc de (*în*) *buiestru*, căci elevii mici dela seminarul «Veniamin», băieți de (ară moldoveni, nu cunosc altă expresie. Numai unul, din Fărcașa-Suceava, mi-a comunicat că pela ei se zice *în buiestru* despre un om bine d'spus. cu chef. Am avea aici un indiciu, că a-ceastă vorbă a existat cînd/a pe acolo și în înțelesul ei primitiv. Dame, Terminologie 47 notează deaseme:iea pe *umblet* pentru Moldova. '

temps', unde *omne* a fost înlocuit prin *totum*). *Totum per vallem* este deci egal cu *totum tempus per vallem*. La fel rom. *tot pe drum, tot pe vale, tot pe sus*, etc sint echivalente cu *tot timpul pe drum, pe vale, pe sus*, etc, adică 'mereu, Intr-una pe drum ș-cl.' O construcție asemănătoare pare a fi existat în vechia franceză. Astfel în Aucassin et Nicolette, întâlnim de trei ori pe *to(u)t* întrebuințat aproape la fel ca în românește: ...«Les escargaites de le vile venoient *toie unh rue*» 14, 24; „(Nicolette) si accoilli son ceinin tres par mi le gant foilli *tout un vies sentier anti*” 19, 3-5; „*Tote une vitfa voie herbeuse* cevaucoit” 24, 13. La glosar *tot* din aceste construcții este tradus prin 'immer...entlang', 'entlang' (cf. și Godefroy s. v). Asemănarea cu exemplele românești este destul de mare ca să putem admite că avem una și aceeași particularitate stilistică, bazată pe întrebuințarea lui *totum* din exemplele latinești de felul celor citate mai sus. Observăm că vorbele pe care le însoțește *tot* în ambele limbi sint strins înrudite ca însemnare. Singura deosebire constă în aceea că rom. *tot* rămâne neschimbat, indiferent de felul substantivului următor, este adică s'iuțit ca adverb (determină, deci verbul din propoziție), și-a păstrat așa dar funcțiunea din latinește (*totum tempus* e compliment tle timp.), iar asta a ajutat, probabil și prepoziția *pe*, care desparte pe *tot* de cuvântul următor. În vechia franceză *to(u)t* este socotit ca adjectiv, deaceia se acordă în gen cu substantivul, care servește în propoziție ca compliment direct. Pentru acest motiv *to(u)t*, la origine adverb ca în românește, a putut fi considerat drept un determinativ al substantivului următor.

i. Iordan

R E C E N Z I I

N. Iorga. Cele dintăi cristalizări de Stat ale Românilor, Comunicare făcută la Academia Română, in „*Revista Istorică*” 1919 p. 103-113.

In cuprinsul istoriei universale nu cunoaştem şi nu credem să existe un gol mai însemnat ca marea cimilitură a existentei poporului român timp de aproape o mie de ani, adică de la părăsirea Daciei de către Împăratul Aurelian (275) şi pînă la licăririle primelor ştiri autentice despre Români la nordul Dunării in fentinele istorice contimporane.

De la prima enunţare a problemei¹⁾ şi pînă in zilele noastre s-a desbătut chestiunea română atît de către istorici cît şi de filologi, străini cit şi români, cu o stăruinţă edificatoare, secundată pe alocurea de un zel, ce trecea adesea de zăgazul metodei”; iar **rezultatele** temporare, inbrăţisate cu sentimente foarte amestecate de tabere adverse, ce-şi Închipuiau, că acelea rezultate ar putea să aibă înrăurintă şi asupra destinelor şi driturilor politice ale vreunui popor.

După un răstimp de peste o sută de ani ii fu dat unui istoric român să impace pe roesleriani²⁾ şi pe antiroesleriani prin formula, că Români sînt **autochtoni** In Dacia Traiană: **dar că au menit şi de dincolo de Dunăre cete de ale lor.**

1). *Thunmann*, Ober die Geschichte und Sprache der Albanier und Valachen, In «Untersuchungen etc», Leipzig 1774, carele **susţinea**, şi *Suleer*, Geschichte des Transalpinischen Daciens, Wien 1781, carele **combătea** autochtonitatea Românilor.

2) Adepţii lui *Roesler*, caiele prin ale şale «Romänische Studier», Leipzig 1871, a pus temelie teoriei, că Români/ sînt pripăşiţi aicea din Peninsula balcanică.

Această concepțiune,¹⁾ ce a suris Ia început multora, în urma -vunei spicuirii amănunțire din rjartea scriitorului acestor rinduri *) inu a mai putut fi susținută,²⁾ ba chiar desaprobată *) de cei ce -se însărcinără să încerce discreditarea tezei mele de docență de **la** Universitatea germană din Cernăuți.

Ar fi fost și păcat, ca armistițiul propus să se prefacă în pace științifică durabilă : fără rezultate învederate, pacea în știință e moleșitoare, luptă și discernământ—viață creatoare I

Cît de macre ar fi știrile despre viețuirea poporului român în vrîsta medie, cit *de* sgircite fintîneie ; nu se putea să nu II-căriască din cînd în cînd cite o lucină, să nu se prelingă cite o diră cît de neînsemnată, prin care să răzbată individualitatea, atît de deosebită de ale neamurilor înconjurătoare, a unui popor relativ destul de însemnat printre cei de o seamă cu dinsul.

Dindu-mi acum 30 de ani pe de o parte seama de greutate-țile, ce întîmpină scotocirea de știri nouă privitoare Ia stăruința Romînilor în țările carpatine, iar pe de alta avînd ferma convingere, că poporul român e băștinaș în plaiurile norddunărene—am relevat încă de atunci istoricilor chestiunei romine **noul** punct de privire întru dezlegarea ei metodică definitivă: în amănunțita cercetare înainte de toate a istoriei popoarelor, care au cutrierat în timpurile acelea întunecate țările romine, nutrind speranță de a descoperi astfel și niscaiva urme de ale poporului nostru, dacă el e, cum credeam, într-adevăr autochton prin locurile acestea³⁾-

1). îmi permit a atrage atenția, că greșit se crede că această «concepție» ar fi o «teorie» proprie a lui Onciul. Ci, cum am arătat în *Arhiva*, XXIX, 2, p. 309, ea e deja ideia lui Benko. în opera acestuia *Transilvania*, tipărită Ia Viena în 1777.

(Nota Dir.)

2). /. **Gherghel**, Zur Frage der Urheimat der Romänen, Wien 1910.

3). **V. Pîrvan**; În întîmpinare, în «Săptămîna politică și literară», București 1911, p. 276, col. II-a.

4). **7. Bogdan**, O broșură recentă etc. în «Noua Revistă romină», București 1911 p. 255: «Slaba temeinicie a argumentelor «d-lui Onciul n-a scăpat nici altora din vedere».

5). /. **Gherghel**, Zur Geschichte Siebenblirgens, Wien 1892, p 3,

Rezultatele indirecte *) și directe *) fiind încununată cu un succes surprinzător, avem mulțămirea sufletească, că studiile noastre au dat și altora impuls *) de cercetări în direcțiunea aceasta iar în urmă a început să încolțească iarăși **credința** în descoperirea de știri noi despre stăruința Românilor pe la Dunărea de jos în rindurile istoricilor români.

În numărul acestor lucrări vom număra cu deosebită plăcere și comunicările d-lui **N. Iorga** și a bizantinistului nostru de la Cluj, d-l prof. univ. **N. Bănescu**, făcute în anii din urmă. Academiei române—lucrări, ce ne propunem a le supune unei discuțiuni critice.

Pentru că acea credință nu poate să fie de cât o arvonă științifică pentru cei ce vor să dovedească și altora aserțiunea lor—să vedem întru cât putem împărtăși cele ce prin niște titluri sugestive pentru sufletele românești ne comunică învățații noștri, apreciați.

În prima comunicare a D-lui Iorga din 1919 d-sa preluă diază mai întâiu celor ce va avea să lămurească mai tirziu, expunind părerea D-sale, că, paralel cu înjgheburile de mici stătuțe românești în sec. al 13-lea la nordul Dunării, cu fața spre munte, ni apar și formațiunile politice de la sud, la Dunărea-de-jos, cu fața spre Bizanț; situațiunea internațională de la sfârșitul secolului al X-lea fiind corespunzătoare supt toate raporturile aceleia de la jumătatea celui de al XIII-lea.

1). Dovedind contra părerii **generale**, că pînă la 1189 nu putea fi vorba de stăpînirea Comanilor în țările române (vezi criticile și dările de seamă favorabile acestei vederi în: **Ilhistorische Jahrbuch der Gdrres-Uesellschaft**, München 1892, p. 368; **Mitteilungen des Instituts für osterreichische Geschichtsforsdiung**, Wien 1892, p. 525 de **J. Jung**; **Revue historique**, Paris 1892, p. 395 de **A. D. Xenopol**; **Korrespondenzblatt d. Vereins f. siebenbürgische Landes-Kunde**, Sibiu 1892, p. 29; **Literarisches Centralblatt**, Berlin 1892, Nr. 29; **Romänische Revue**, Wien 1892 p. 285 de **Z. Pii** etc, etc. **inlăturind** prin această teoria lui **Tomashek**, **Zur Kunde der Hämus Halbinsel**, Wien 1882, I, p. 51; II, 15., carele susține, că Românii au imigrat la nordul Dunării între 1074-1144, trăind ei atunci în strinsă legătură de prietenie cu Comanii.

2). Descoperirea celei mai vechi știri despre existența Românilor la nordul Dunării (i 118) (Vezi criticile lui **Xenopol** și **Jung** în lucrările arătate despre „**Blokumannaland**”,

3). / **Jung** de Ilie Gherghel în «Transilvania, Sibiu 1910, p. 374; **Kadlec**, *Jus Valachicum*, v Praze 1910.

Este foarte plausibil ceea ce spune d-l Iorga în această privință : slăbiciunea sau destrămarea parțială a unei stăpîniri politice a fost pretutindeni, ascendent sau descendent, condiționată de înfiriparea de noue organisme de stat.

Înainte chiar însă de a intra „in media res” al argumentării ce va să vie, D-sa pomenește ca locuitori ai țărilor romîne prin sec. al 13-lea pe Tătarii *creștini*) de fa cari chanii Tătarilor stăpînitori aveau să strîngă dările, și, citind pentru acest Jucru pe bizantinul *Qregoras Nicephorus* *) insinuează, că Masașeții de la Dunăre, numiți în graiul comun „*Alani*”—cau *Bomîni* l

Ca să nu se pară însă, că aducem istoricului nostru frunța o învinuire nejustificată, ne vom referi la a sa Istorie a poporului romîn, scrisă de d-sa nemțește și revizuită, cît privește Jimba, de d-I Dr. A~Tille, în care lucrare d-I Iorga spune pe șleau, că acei Masașeți ar fi fost într-adevăr Romîni.º)

Pentru bărbații de specialitate, cari s-au ocupat cit de cît cu metodică cercetărilor d-lui Iorga, n-aș avea nevoie de a mai stăruî asupra felului nemetodic și mai mult de cît romantic, cu care se complăce d-sa a decreta în unele cestiuni istorice sau chiar filologice.

Dar fiindcă mulți din adoratorii altor merite ale d-lui Iorga n-au la îndămină nici cunoștințele necesare nici o expunere pe înțelesul tuturor a metehnelor învederate ale acestui' polihistor romîn, să ne fie permis a folosi această ocaziune, de a dovedi și celor mai catolici aderenți ai eresului despre erudițiunea d-lui Iorga : cît de „*mașter*” sint secondate uneori cunoștințele sale istorice într-adevăr fenomenale de o metodă cît de elementară.

1). *Iorga*, op. cit. p. 104.

2). *Qregoras Nicephorus*, Byz. hist. ed. Bonn, 1829, I., p. 204 i „kafâ de to epl on etos es tin vasilevusan epanikonto trio -vasilî pempusia tines toon iper ton Istron Massaghetoon lathrean -presvian. Alanus i kini tutus kali diälektos i di ke hristianl -iyghänontes anohen tii viea hiri toon Skythoon ypahthentes s6 -omasi men edulevusan akontes”.

3). *N. Iorga*, Geschichte des rumänischen Volkes, Gotha 1915, p. 144: „Seine (*a* lui Basarab) Krieger waren dieselben „Alanen”, „Massageten”, „Geten”, die sich nach dem Tode No -gais rthimten in Wirklichkeit die Siege erfochten zu haben, die man jenen zuschrieb”. Cf. *Iorga*, Histoire des Rourrains de Transsylvanie, Bucarest 1915, I, p. 49.

Să trecem însă la fapte, să dovedim cele numai incriminate-

Pentru a pătrunde însă bine cestiunea, să ne dăm silința să urmărim deocamdată vederile d-lui Iorga și să ne întrebăm: cutrup a putut d-sa să ajungă numai a formu/a asemenea afirmări surprinzătoare ?

1. Pe d-sa îl seduse fără îndoială mai întâiu numele „**Masageți**”, care cuprinde, de nu filologiceste, dar măcar **poetic**, uumele anticului popor, locuitor în cîmpia Dunării de jos, „**Geți**” rimînd așa de frumos cu „Masageți”.

2. Ceea ce ar fi *putut* să-I întărească pe d-l Iorga în presupunerea sa e și înpre/urarea, că în sec. al 13-lea Masageții țineau într-adevăr, de și numai temporar, porțiuni din regiunea ocupată odinioară de Geți.

3. Inprejurarea, că acești Masageți ne sînt prezentați ca **vechi creștini**, a sporit și mai mult convingerea d-lui Iorga, uitînd că în vecinătatea A/anilor creștinismul avea altare vechi Ia Armeni, cu care Alanii sau Oseții sunt inrudiți prin limbă, și Ia Georgieni.

Că aceste considerațiuni ar putea să facă convingerea cuiva^deci și a d-lui ^Iorga, nu vrem și nici putem pune la îndoială ; dar a da expresiunea acestei păreri, fără altă dovadă, credem că nu este la nivelul unei scrutări istorice critice moderne.

Dar d-I Iorga nu se mulțamește a da expresiune unei păreri, întemeiate pe anumite posibilități, extrase din fîntîn'le istorice. D-sa mai adaogă și de la d-sa ceva, trecînd astfel în domeniul **romantic**, desaprobat în principiu și de d-sa.

Astfel pentru a face accesibilă părerea sa, care deaitminterea era și a răposatului bibliotecar al Academiei romîne> **A. Dumitrescu**, că sub Alani s-ar ascunde chiar numele poporului nostru, d-I Iorga afirmă cu grava-i autoritate de pontifice al culturii rominești în genere și de istoric fruntaș în special, următoarele năsdraivânii.-

„Alanii din Caucas nu jucau nici un rol, și mai tîreiu cronicarii bizantini, ca Gregoras de pildă, sic astfel, printr-o schimbare a formei «Vlachilor», liomînilor de dincoace de Dunăre?, avînd nevoc de un termin pentru a-i deosebi de cei din Balcani^singurii Flachi")

1). **Iorga**, Cele d-intăiu cristalisări de Stat ale Romînilor.» op. cit. p. 112; ^4. **Dumitrescu**, Alanii,. Bucureșii 1907 p. 32.

Cum înțelege acum dl Iorga această schimbare a formei numelui Vlach, ne-o indică d-sa printr-o simplă Întrebare: 'Ax**» (•AWxocV)»)

Prin forma aceasta; ilustrată cu semnul de Întrebare d-sa vrea fără Îndoială să sugereze cuiva ideea, că printr-o transcripție greșită a copiștilor s'o fi ajuns la forma Ax&vot. De Ia Ax<«x» nu mai e departe pină Ia **Mx<>i**. Dar ne Întrebăm **i** așa se scrie Istorie? Văzut-a d-I Iorga acea formă intermediară? Atunci de ce să buimăcim lumea cu asemenea copilării ?

Aceste constatări de neseriozitate ar putea să ne desoblige de a mai stăruii asupra celorlalte expuneri ale d-lui Iorga privitoare la Alani. Totuși spre edificarea cetitorilor multipli ai d-sale, nu va fi, credem, fără folos de a continua felul d-sale de expunere.

Mai întâiu Gregoras Nic, care scrie între 1295-1359 istoria timpului său (1205-1359), *) **nu** vorbește de Tătari **creștini**, cum susține d-I Iorga, ci spune numai, că Alanii ar fi fost creștini din vechime».

Cine sint însă acei Alani, pe cari Gregoras Nic. ii pomește o singură dată zicind, că această numire ar fi numele comun sau obicinuit (grec. kini) pentru Masageți ?

Cind vorbește in general de etnografia popoarelor scitice, cronicarul bizantin ne spune, că ei formau împreună cu Sarromații, Melanchlenii și Amazonii o anumită parte a Sciților, loguind in spre **Marea Gaspică** ').

In alt loc, povestind despre năvălirea Sciților nordici sub Telepugas, fiul lui Sitzischan (i. e. Gînghis-Chan), zice că acesta trecu cuceritor din țerile sale de Ia **Marea Haspică** prin cele ale Masageților și Sauromaților, -subjugind nu numai pe aceștia, ci și popoarele vecine Donului și Mării de Azov *).

1). *Iorga* Geschichte d. rumänischen Volkes, op. cit. p. 143 n, 2.

2). *Krunibacher*, Geschichte der byzantinischen Literatur, Milnchen 1897, p. 293, 295.

3) *Gregoras Nic*, op. cit., I, p. 33 : «Skythikii...mara...edrame mehri ke es thalassan tiin Kaspian, i ke tiin pâtrion iidii eklathbmeni kliisin Savromâte ke Massaghetete ekalunto ke Melâghlani ke Amazones».

4). *Jbidem I*, p. 36: «O gar eteroon toon vieoon tu Sitzishan o Telepugar, o tii ikias arhiis piisamenos pros meseinvrian men as tu Kavkasu ypervolâs ke efeksiis ta tiis Kaspias thalassiis

Tot acolo li așează pe Alani și *Pachymeres*, carele descriind întemeierea stăpînirii lui Nogai, un duce al Tătarilor, arată, că acesta, trimis de principii mongoli dincolo de „porțile *Caucaeiului*”, a năvălit asupra popoarelor de la nordul Mării Negre, supuse odinioară Grecilor, însă acum păiășite de stăpînitorii lor. Intre aceste popoare ușor cucerite Pachymeres numără deasemenea pe *Alani*, Zichi, Goți și Ruși *).

Gregoras deci, conform tradiției literare conservative a cronicarilor bizantini, îi așează pe Masageți în locurile, unde după reminiscentele gimnasiale locuiau și acei homonimi, în mrejele reginei căroră, Pomjris, căzu și—și dase duhul și regele Persilor, Cyrus.

„Dar”, ar putea să întrebe cineva, nu cumva acei Masageți s-iu și Alani să fi colindat din îndemn propriu sau -silit de împrejurări în spre Apus, cum au bătătorit șesul Ucrаниеi atitea popoare răsăritene ?» De sigur, că da f

Alanii, sau «*Obcții*» de astăzi, *) un popor după limbă iranic, după înfățișare germano-slavic, aruncat din timpuri imemoriale în crierii Caucazulul, au fost în diferite epoce tîrîți de valurile furtunoase ale strămutării popoarelor scitice și duși în alaiul cuceritorilor de pe vremuri, cutrierind Europa dea curmezișul pină prin meleagurile Spaniei și Africei. *) Lucrul acesta e în deobște cunoscut și nici d-l Iorga nu poate nega. ')

În colindările lor au adăstat și descălicat și unele regiuni intermediare, între altele și țările noastre, Astfel pe la 1230 se vorbește în Taurida de „16gos Allanicds”) iar pe la 1300 trecucă, cum ne relatează Gregoras Nic. și Pachymeres și cei 10.000 de Alani creștini Dunărea, despre cari d-l Iorga în pasagiul arătat își ex-

pelagii, epyreveto diâ tiis toon Massaghetoon ke Savromatooon ghiis pasan ypopiiinunos avriin te ke osa- Medotidă te ke Tânain toon ethnoon parikusin».

1). *Pachymeres*, De Michaele Palaeologo, ed. Bonn. I., p. 344 sq.

2). Vezi articolul lui *Tomaschek* «Alani» în «*Pauly-Wissowa*, Real-Encyclopädie der classischen Alterumswissenîchaften, I, p. 1282 sq.; *Klaproth*, Memoire (sur) l'identite* des Ossetes avec les Alains du moyen âge, Paris 1822.

3). i. *lung*, Roemer und Romanen in den Donauländern, In-îisbruck 1887, p. 197.

4). *Iorga*, op. cit. p. 45, 48, 50, 59, 63.

5). *Tomaschek*, op. cit. p. 1284.

primă mirarea, că ce ar avea să xaute ei pe malurile Dunării, intru cit ei acolo «nu jucau nici un rob» (!).

Dar Alani „*creștini*”? Se întrebă cu naivitate d-l Iorga? Ei da! Ei au fost creștinizați de predicatori din Sevastopol, ') *iac* prin sec. al 13-lea*) Alanii din Crimeea aveau și un episcop *Theodoros*,') care a publicat și niscaiva scrieri despre activitatea sa pastorală.

D-l Iorga însă recomandă cetitorilor istoriei sale scrise nemțește, să combine cele spuse de Gregoras Nic. despre Masaget^i cu cele relatate de împăratul scriitor Ion. Cantacuzeiios despre Geți. •)

Acesta (f 1383) scriind istoria timpului său (1320-1356) •) trebuie să-l credem mai competent în alegerea numelor popoarelor,, cu care Bizantinii intraseră in daraveri pacinice sau răsboinice.

Kantakuzenos însă nu cunoaște" pe Masăgeți de cit sub nu- . mele lor obicinuit de tAlani», pomenindu-i de două ori.

Prima oară ei apar ca mercenari alătura de Bulgari Ia anul 1322 in armata țarului bulgar Terter,*) a doua oară însă în titulatura Împăratului Ioan Kantakuzenos însuși după VlachL și Ruși').

Nici un motiv neromantic n-ar putea îndemna pe cineva, afară doară de d-l Iorga, a întrevedeaa aci o punte de legătură între acești Alani și Romîni.

Tot atît de nepotrivit ar fi, a pune în legătură pe Masăgeții lui Gregoras Nic. cu Geții lui Kantakuzenos, despre cart acesta amintește o singură dată și în așa fel, în cit se învederează, „că aceștia erau locuitori ai țărmlui sfîng al Dunării.

Ținînd seama de datina cronicarilor bizantini de a întrebuița

1). *[ibidem.*

2). *Tlieodoros*, episcopus Alaniae, Sermo epistolaris apud *Migne*, Patrologia graeca CXL, col. 387-388.

3). *Ibidem* col. B 91 : «epidiiper tiis Hersoonos eggys ea Alanikoo horioo fygădes iimen ; col. 393 : parikusi tii Hersooni ke Alani».

4). *Iorga*, op. cit., p. 143 n. 2 : «Massaghețe muss in Verbindung mit i peVan Istru Gete «i omăskevi tis Skithes, bei Canlacuzinus I S. 465 gebracht werden».

5), *Krumbacher*. op. cit. p, 298.

6). *Ioh. Kantakuzenos*, Hist. ed. Bonn. I., p. 173 : „arhontes -de iisan avtoon o itiliis ke o Timiiriis, to ghenos Alani".

7). *ibidem*, III, p. 94.

pentru popoare aletimpului numiri arhaice, ') einvederat, că sub acest nume se ascunde un popor, care locuia de secole *) acele regiuni. Trebuie însă ca cineva să fie mare patriot și naționalist, pentru a conchide' numai dect, că acei Geți trebuie să fi fost—**Jiomîni**.

Și cu toate că d-l Iorga aruncă in cumpăna afirmării ponderoase și sincera sa convingere, că mai târziu cronicarii bizantini, ca Gregoras de pildă zic astfel (observația se referă aci la Alani, dar aiurea d-sa o rapoartă și la Geți și la Masageți*)...VIachiilor de dincoace de Dunăre, avîrd nevoe de un termen pentru a-i deosebi de cei din Balcani, **singurii Ylachi**"—trebuie și aci să respingem afirmațiunea gratuită a d-lui Iorga, că sub acești Geți sint de ințăles Rominii.

Aceasta cu atit mai mult, cu cit la malurile Dunării au vjețuit de prin secolul al 6-lea de nu de mai înainte, o populațiune **slavă**, cum ne arată și terminologia topografică bogată mai ales a cîmpiei TăVii.

încă un argument subiectiv mai pune d-l Iorga in cumpăna convingerii tezei discutate, anume, că Bizantinii aveau nevoe de un termen nou pentru a deosebi pe Rominii din Carpați, ce aspi-rau la viață politică, de Vlachi din Balcani—«singurii VlachU». D-l Iorga—cum să zicem?—uită, că cronicarul Kantakuzenos la care ne trimite, spre a ne forma convingerea de' vrea d-sa să ne-o sugereze, nu numai, că nu avea nevoe de acel termen, dar numește pe cei de dincoace de Dunăre „Ugkrovlahi"* *) Și ce e mai nostim, că d-l Iorga însuși cunoaște acest lucrul

Culmea «surprinderii» însă o atinge, credem, d-l Iorga, cind amintind ocuparea „Diiului" de către Unguri in anul 1365, mărturisește, că această cetate era ocupată de «domnii Iassi»—aceș-ⁱⁱ erau cei ce luptaseră la 1330 la Velbuzd in rindurile Bulgari-^{Ipr}—de «Philistei seu Jazonos»!»!

1)'însuși Kantakuzenos numește pe Bulgari Moesi, iar pe Sirbi Tribalii (op. cit. III, p. 597 și 614 : Index: numele Bulgar sau Sirbi nici n'Intilnim la acest cronicar.

2). Cind apar Slavii pentru prima oară la scriitorii bizantini,, ei întrebuintează cu preferință numele de Geți (**Gelecr**, Abriss der byzantinischen Kaisergeschichte, în **Krumbaelier**, op. cit. p. 924).

3), **Iorga**, Geschichte d. r. Volkes, I., p. 144.

4). **Ibidem** ; Cantakuzenos, op. cit. I, p. 175.

b) **Iorga**, Gescii. d. r, V. I., p. 270: «Widdin war von etlichen «Iassier Herren»—solche waren .es, die 1330 bei Velbuzd ia

De unde o fi luat d-l Iorga aceste precisări, nu indică d-sa anume; probabil dintr'o fîntină ungureasca, căci acolo luară naştere *Philistei seu lassones**.

A pune însă in legătură această terminologie, medievală, latinisată după forme locale ungureşti şi nemţeşti, cu numirea orientală a Manilor, adică „Assi” sau „lassi”—nu merge.

Dacă d-l Iorga—care adesea se străduieşte, luptînd cu firea sa intimă, a fi obiectiv—ne-ar indica fîntina, de unde a scos aceste interesante amănunte, credem că s'ar da la iveală, că cronicarul ungar a tradus pe *Assi* al unei fîntini slave cu ungurescul *laeones*.

Intr'adevăr fîntina cea mai autorizată in privinţa menirii ce se cuvine acelor *lassi* (=Philistei seu lassones) e aşa zisă legiuire a Ţarului sîrbesc Ştefan *Dusan* din 1346, *) în care se aminteşte de ajutorul dat Bulgarilor în lupta de la Velbuzd. din 1350 din partea lui Ivanko Basarab, «ţarul vecinilor noştri *Tătari negri* şi din partea «stăpînirii leşilor.

Iată şi textul sîrbesc:... Basarabu Ivanka, tasta Aleksandra cara, sumeg SivuSHch ŕnyich Tătar, i *gospodstvo iasko*

Atit *Tirecek**) cît şi *Miklosich**) traduc cuvîntul din urmă prin «Alani» în acord cu fîntînele slave).

Identificarea cea mai autorizată a Alanilor cu «Asii» sau „Iaşii” ne o tîă însă *Ruysbrock*, predicatorul minorit din sec. aL-13-lea carele, călătorind prin Ukraina de astăzi şi dîndu-ne preţioase notiţe despre popoarele vieţuitoare acolo zice: «*Alani sive*

den Reihen der Bulgasen kgmpften r— von feindlichen «Philistei seu Jazones» besetzt».

1) P. *Hunfalvy*, Ethnographie von Ungarn, Budapest 1877, p. 244: «Der magyarische Name der Jasygier ist «jaszok»; dieses Wort lautet im Singularis „jász” und ist gleichbedeutend mit ijász—Bogen-oder Pfeilschütze.

...,in den iateinischen Urkunden und Gesefzesartikeln werden diese Bogenschlitzen *Jassones*” genannt. Mai departe spune H. r săgeata se chiamă în germ. „Pfeil”, iar în germ. medievală „phil” & de aci **Philistaei*—laţigia precum şi Kumania mare şi mică erau doar împărţiri administrative ungare, derivînd de la Pecenegii şi Comanii colonizaţi pe la Matra, şi între Tisa şi Dunăre, vestiţi ca *săgetători*.

2) *Ut. Novakov'á*, Zakonik Ştefana DuSana. Beograd 1898. p. 3

3) C. Jiredek, Istoriia Bolgar, Odessa. 1878, p. 387; *acelaş*—Geschichte der Serben, Gotha 1911, I., p. 361.

4) *Miklosich*, Lexikon paiaeosiovenico—gr.—lat., Vindobonae 1862-65, p. 1147.

5) *Rjtnik* hrvatskoga jezika, Zagreb 1892, IV., p. 479.

Assi *)» dică Oseții de astăzi *). Cît privește însă cuvîntul sîrbesc «gospodstvo», acesta nu e bine tradus prin «Herren» a lui Iorga sau a altcuiva. Mai potrivit istoricește cit și filologicște ar fi stăpînire»); deci «Stăpînire», de nu „principatul”, lașilor sau leșilor •).

În rezumat:

1). Fintînele istorice invocate de d-l Iorga nu ne relatează nimic despre *Tătari* „creștini” la locui și timpul discutat, cari de ar ii avut ființă, ar fi putut sugera cuiva credința, că sub această denumire s-ar \fi putut ascunde — Romîni,

2). Alanii din primul pătrar al sec. al 14-lea, care se impun a-tentiunii cronicarilor bizantini și fintînelor slave, erau într-adevăr Alanii din Caucaz, așezați în regiunile vechilor Masageți. De nu pogorîtori ai acestora.

3). „Alani” în nici un caz nu e o formă schimbată a nu-

1) W. de *Rubruq*, Itinerarium, ed. Soc. de Geogr., Paris 1839, p. 47 : „Alani, qui ibi dicuntur Aas, christiani secundum diurn Grecorum, et habentes littrras grecas et sacerdotes gre.os p. 56: *Alani sive Aas.*”; cf. *Plano Carpini* apud Hurmuzaki-Densușianu, Doc. I., p. 234; Alani siue Assi.

2) *i. Klaproth*, Memoire d. le quel on prouve l'identittS des Ossetes... avec lesAlains du mojen âge., Paris 1822, p. 3.' „Les Ossetes... se nomment eux-mfimes *hon* et appellent leur pays *I-ronistan*. Les Georgiens leur donnent le nom *ded'Ossi...* ef a leur territoire celui *d'Ossethi*, ce qui a donnâ lieu à la dâiiomination d'Ossetes *âi. HruSevskij*, Geschichte des ukrainișcheu Volkes», Leipzig 1906, J., p. 116.

3). *Miklosich*, op. cit., p. 139: gospodstvo, Kyriotis, dispotia, •dominium.

4). Mumele capitalei Moldovenești fiind un pluraletant, ca și Focșani, Galath-Ploești și a., nu trebuie confundat ca denumire cu Valea *lașului* din județul Argeș, sau altele asemenea (cf. >Marele *ihcționar geografic* al Romîniei, București 1902, V. p. 707). laș la plural după regulile-fonetice ale limbei romine se preface, conform armoniei vocale în e, d. ex. iapă, iepe; tot astfel ieșan, și **JIU** iașan.

Acest plural adevărit de asemenea, că nu derivă de la un nume propriu, cum crede d. *Iorga*, Geschichte, ap. cit., I., p. 179 ci e mai curînd o „inscrioțiune” topografică, un reflex etnografic •al poporului Iași, abătut de atîtea rînduri pe Ia noi.

Deasemenea Valea lașului pare a înJica normele unui mădular al unui popor ; cf. bunăoară Pădurea Leahului: pădurea lui Leahu.

melui Vlachi, după cum i-ar plăcea d-lui Iorga și după cum credea, răposatul Al. Dumitrescu de la Academie.

4). Vlachi din Balcani nu sînt „*singurii*” Vlachi, cum zice d-l Iorga, căci bizantinii mai cunoșteau și pe Ungrovlachii de la nordul Dunării.

5). Alanii sînt Assii sau Iassi fintinelor slave și ai popoarelor caucaziene învecinate.

6). Iassii nu sînt identici cu Iasones sau Philistei ai fintinelor ungare și germane.

Ca să pătrundem acum și felul cugetării d-lui Iorga în țesătura d-sale istorică cu care preludiază comunicării făcute 'Academiei Române' din 1919 despre „cele dintăiu” cristalizări de Stat ale Rominilor — vom urmări următoarele:

1). D-sa avea nevoie de „Tătari” creștini locuitori ai țărilor noastre, în cari un lesne încrezător ar fi putut să bănuiască — pe Romîni. 4-a găsit în — Alanii lui Gregoras, despre cari acesta spune, că erau creștini vechi.

2). Aceasta însă nu era de ajuns; a făcut d-sa atunci apropiere între Alani și „Alachi” — restul pînă la „Valachi” s-o ieie cetitorii creduli pe sufletul lor.

3). Că „*Alachii*” din Balcani ar fi fost după d-l Iorga *singurii* Vlachi, pe cînd fintinele mai cunosc și pe „Ungrovlachi” — las la aprecierea cetitorilor nepolitici și neromantici de a judeca dacă e numai o scăpare din vedere a ilustrului istoric romin sau altceva de o coloratură mai patriotică.

Quid plura ?.

Dacă deci d-l Iorga, pentru dovedirea înjghebărilor de viață, politică la rominii de la Dunăre, simțea nevoia de a netezi terenul schițînd conturile unei populațiuni rominești acolo, ar fi fost de ajuns să se refere la alți istorici, mai norocoși ca d-sa, care au stabilit de multe ori, că în sec. al 12-lea, de nu mai înainte chiar, exista asemenea populațiune acolo, fără să siluiască fintinele istorice într-un mod atîtde nemetodic și chiar bizar.

Tache Papahagi, *Antologie aromîneasă*. București 1922 XLVII -f- 519 pagini. Prețul 35 lei.

Colecțiile de texte macedoromîne publicate pînă acum sînt destul de numeroase, așa că apariția unei antologii poate fi socotită ca binevenită atît pentru nevoile unui public cetitor mai larg, cit și pentru ale specialiștilor înșiși. Dar autorul prezentei lucrări s-a mai gîndit în acelaș timp, pe deoparte, la 'romaniștii și etnografii străini, pentru care a scris în franțuzește o scurtă prefață cu indicații bibliografice (pg. M V) și a tradus în aceeaș limbă cuvintele din glosar, iar pe de altă parte, la compatrioții săi, Aromîni, cărora le adresează un salut, redactat în dialect (pg. "V-IX), despre importanța graiului lor și a cultivării acestuia.

Textele cuprinse în Antologia d-lui Papahagi sînt luate din diverse colecții anterioare, citate la locul cuvenit. Pelingă producții populare, grupate după genuri literare și alese pe baza unor criterii estetice și folcloristice totodată (pg. 1-102), ni se dau în pg. 151-354 bucăți de tot felul din literatura cultă macedoromînă, așezate după autori, cu care facem cunoștință în scurte schițe bio și bibliografice consacrate fiecăruia. Preferința acordată scriitorilor culți, în ceiace privește spațiul ocupat de operele lor, se justifică suficient prin faptul că culegerile de materia} folcloristic se află la îndemîna oricui, pe cînd produsele literare culte sînt împrăștiate prin diferite publicații, în mare parte puțin accesibile. Nimerită mi se pare iarăș ideia de a transpune în dialect, pentru Aromîni, trei balade populare dacoromînești (pg. 103-149). Este interesant de constatat că limba acestora se înțelege cu mai mare ușurință decît a bucăților originale macedoromîne, și asta nu atît pentru că celor dintăiu le știm de mai înainte conținutul ci mai cu samă pentru că autorul, deși Aromin, a fost evident stăpînit de spiritul limbii dacoromînești la transpunerea lor.

Glosarul redă toate cuvintele textelor cuprinse în Antologie, e alcătuit cit se poate de conștiincios, trimetîndu-ne pentru fiecare exemplu la pagina și rîndul bucății respective. Traducerea franțuzească a cuvintelor va aduce folos și filologilor romîni, nu numai celor străini. În ce privește transcrierea, cred că în loc de *v* (cu un accent după el) pentru sunetul rezultat din *v* -f- *ă* sau » lat. ar fi fost mai bun care-i redă destul de exact pronunțarea. Explicațiile date de autor pentru a-și îndreptăți grafia *(pg. XXXIX) nu sînt deajuns de clare.

Introducerea (pg. XV-XVII cuprinde considerații generale despre caracteristicile etnice, traiul, literatura și graiul Aromnilor. Autorul se lasă dus de sentiment, cind Iaidl Însușirile neamului său și scoboară), pe ale celorlalte popoare balcanice (pg. XV urm.). Chiar dacă aceste aprecieri ar corespunde în întregime realității. Încă nu-i recomandabil să le exprimăm în termen superlativ, pentru motivul că vorbim despre noi înșine. Tot așa trebuiesc socotite ca foarte exagerate laudele aduse literaturii culte nucedoromîne m comorație cu a Romînilor din Dacia (pg. XXXI urm.), Dintre observațiile privitoare la limbi, este jda reținut următoarea: **fi • < t -f- 2, i** a pierdut orice urmă de palatalizare, pecînd lat. < **c + 8, i** se pronunța încă palatal. Același lucru cu reflexele lat. **d + 8, »** și **g + 8, i** (pg. XXXIX urm.).

Stilul d-lui Papahagi prezintă* calități literare, care amintesc de preocupările pentru formă ale maestrului său; cu atît mai neplăcut impresionează vulgarități ca «în sinea lor» (og. XXVII).

Tiparul destul de bine îngrijit dovedește și el că ne găsim în fața *urni* lucrări izbutite în toate pr.vinHle.

I. Iordan

Alexandru Roșculescu, *Culegere de diferite scrisori vechi cu diferite litere chirilice*. «Viata Romînească», Iași, 1922, 116 pg. în 8°.

Autorul tipărește această broșură în a treia edi(ie, cu mai multe adăogiri pe lingă textul ce mak fusese publicat în alte două editjuni. Afară de explicațiile diferitelor alfabet chirilice, întrebuințate în scrisurile rominești din veacul al XIV-lea, pini în cel precedent, a cifrelor, a d feritelor semne, prescurtări etc., ce se pot întîlni în documentele rominești din ambele principate dunărene, autorul dă în facsimile numeroase exemple de scrieri vechi, cari ușurează cetirea tuturor actelor istorice, de interes public sau privat, pe cari azi putini scriitori, literați și chiar profesori pot să le deslege, întrucît în școalele noastre ss dă prea puțină atențiune învățaturii vechilor scrieri dinainte da mijlocul veacului al XIX-lea. Nici un alt asemenea op nu găsim să fi fost publicat în limba romî-

I). A se vedea în această privință, mai sus la p. 198-7, dl-Tectja științifică a prof N. Iorga : falsificatoare de adevăr" și *so-cotită* de dinsul patriotică.

(Nota Bir.)

nească pînă în prezent, în care sâ se expuie așa de clar metoda •cetirei vechilor scrieri romîneștu- care nu s-a perpetuat în deceniile precedente dec't printr-o practică bucherească, dela persoane la persoane, dar nici-de-cum prin un manual scolastic, cum ar fi trebuit să fie de mult timp introdus în cele mai multe din școalele noastre superioare, Ca atare lucrarea D-lui Roșculescu are o deosebită utilitate.

N. A. Bogdan.

No. 3 și 4 ale *Arhivei* vor apare Împreună la Oct. c'

ÎNDREPTĂRI

În *Arhiva*, XXX, 1, p. 87 s-a strecurat o gravă eroare tipografică. La punctul d) despre Pachimeres s-a pus greșit «Scițir de la Dunăre *nu* aveau», în loc de corect «Sciții dela Dunăre aveau».

Apoi, chiar în acest No. 2, printr-o nebăgare de seamă tipografică, s-a strecurat la 2 coaie greșala, că s-a început a se pagina, cu pagina 1 pînă la 32, în loc să se înceapă (ca continuare la No. 1) cu pagina 129 și așa să se continue. Rectificarea se face dela coala 3-a, care începe corect cu pagina 1Q1.